

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: českého jazyka a literatury

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: český jazyk – anglický jazyk

**SIGNÁLY A INDIKÁTORY SUBORDINACE V SOUVĚTNÉM SPOJENÍ
(KONFRONTACE ČEŠTINY S ANGLIČTINOU)**

**SIGNALS AND INDICATORS OF SUBORDINATION IN COMPLEX
SENTENCES
(COMPARISON BETWEEN CZECH AND ENGLISH)**

**SIGNALE UND INDIKATORE DER SUBORDINATION IN DEM
SATZGEFÜGE
(KONFRONTATION DES TSCHESCHISCHEN MIT DEM ENGLISHEN)**

Diplomová práce: 2001–FP–KČL–008

Autor:

Hana Čejková

Podpis:

Adresa:

Jiráskova 1295

530 02, Pardubice

Vedoucí práce: Mgr. Anna Nedolužko

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
126	29014	0	0	44	0

V Liberci dne: 2. 1. 2006

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 2. 1. 2006

Hana Čejková

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych asi nikdy svoji práci nedokončila. Moje poděkování patří zejména Mgr. Anně Nedolužko za její ochotu a odpovědnost při vedení mé práce, za její kritické připomínky, podnětné rady a usměrňování, které pomohly odstranit některá nedopatření a rozpory. Chtěla bych také poděkovat Ivanu Chmelíkovi, svým rodičům a sestře za podporu a trpělivost.

SIGNÁLY A INDIKÁTORY SUBORDINACE V SOUVĚTNÉM SPOJENÍ (KONFRONTACE ČEŠTINY S ANGLIČTINOU)

Čejková Hana

DP–2006

Vedoucí DP: Mgr. Anna Nedolužko

Resumé

Cílem předložené diplomové práce je vytvořit na základě sebraného materiálu přehled signálů a indikátorů subordinace v českém a anglickém souvětném spojení a porovnat podobnosti či rozdílnosti jejich užití. Nejprve vymezujeme terminologickou základnu pro popis souvětného spojení a vztahů v něm existujících. Poté následuje část, ve které rozebíráme jednotlivé signály a indikátory subordinace, přičemž vycházíme z českých souvětných spojení a hledáme všechny možnosti jejich vyjádření v angličtině. Závěrem podáváme stručný přehled těchto signálů a indikátorů uspořádaných podle jednotlivých typů subordinovaných vět.

Summary

The aim of this diploma thesis is to create the summary of signals and indicators of subordination in Czech and English complex sentences using the gathered material and to compare similarities and differences of their usage. At first we define the terminology base for the description of a sentence and relationships existing in it. Then follows the part in which we analyse individual signals and indicators of subordination, starting from Czech complex sentences and seeking all possibilities of their expression in English. In conclusion, we provide a short summary of these signals and indicators arranged according to individual types of subordinate clauses.

Zusammenfassung

Das Ziel der vorgelegten Diplomarbeit ist auf Grund des gesammelten Materials den Überblick der Signale und Indikatore der Subordination in dem tschechischen und englischen Satzgefüge zu schaffen und die Ähnlichkeiten oder Verschiedenheiten ihrer Benutzung zu vergleichen. Zuerst grenzen wir die terminologische Basis für die Beschreibung der Periode und Relationen, die in ihr existieren, ab. Weiter folgt der Teil, in dem wir die einzelnen Signale und Indikatore der Subordination zergliedern, wobei wir von den tschechischen Satzgefügen ausgehen and alle Möglichkeiten ihrer Prägung in Englisch suchen. Zum Abschluss geben wir die Übersicht dieser Signale und Indikatore, die nach einzelnen Typen der Sätzen in der Subordination geordnet sind.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. SUBORDINACE V ČESKÉM SOUVĚTNÉM SPOJENÍ.....	10
2.1 Spojování vět	10
2.2 Popis souvětí	17
2.2.1 Popis souvětí vycházející z roviny formálně syntaktické	17
2.2.1.1 Spojení parataktická	18
2.2.1.2 Spojení hypotaktická	18
2.2.1.3 Věta hlavní a věta vedlejší, věta řídící a věta závislá	22
2.2.2 Popis souvětí vycházející z roviny sémantické.....	24
2.2.2.1 Mezipropoziční kombinace	24
2.2.2.2 Mezipropoziční vztahy	27
2.2.2.3 „Parataxe determinální“ a „hypotaxe koordinační“	28
2.2.3 Popis souvětí reflektující rovinu pragmatickou	30
2.2.3.1 Referenční funkce	30
2.2.3.2 Aktuální členění výpovědi (AČ)	35
3. SUBORDINACE V ANGLICKÉM SOUVĚTNÉM SPOJENÍ.....	38
3.1 Spojování vět	38
3.1.1 Věty hlavní a věty subordinované	40
3.1.2 Věty určité, věty neurčité a věty neslovesné.....	43
3.1.3 Absolutní konstrukce („absolute phrase“, „nominative absolute“)	45
3.2 Vztahy v souvětném spojení	46
4 .SIGNÁLY A INDIKÁTORY SUBORDINACE	50
4.1 Hypotaktické spojky	51
4.1.1 Hypotaktické spojky uvozující adverbialní věty	55
4.1.1.1 V angličtině je adverbialní věta vyjádřena větou určitou.....	58
4.1.1.2 V angličtině je adverbialní věta vyjádřena větou neurčitou	61

4.1.1.3 <i>V angličtině je adverbiální věta vyjádřena větou neslovesnou</i>	66
4.1.1.4 <i>Absolutní konstrukce</i>	66
4.1.1.5 <i>Inverze</i>	67
4.1.2 Hypotaktické spojky uvozující obsahové věty	70
4.1.2.1 <i>V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou určitou</i>	75
4.1.2.2 <i>Subjunktiv („subjunctive“)</i>	79
4.1.2.3 <i>Křížení vět</i>	80
4.1.2.4 <i>V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neurčitou</i>	81
4.1.2.5 <i>V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neslovesnou</i>	85
4.2 Relativa	87
4.2.1 Relativa uvozující relativní věty	89
4.2.1.1 <i>V angličtině je relativní věta vyjádřena větou určitou</i>	90
4.2.1.2 <i>V angličtině je relativní věta vyjádřena větou neurčitou</i>	95
4.2.2 Relativa uvozující obsahové věty	98
4.2.2.1 <i>V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou určitou</i>	98
4.2.2.2 <i>V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neurčitou</i>	100
4.3 Korelativní spojení	101
4.3.1 <i>Korelativní spojení v češtině</i>	101
4.3.2 <i>Korelativní spojení v angličtině</i>	107
4.4 Asyndetické spojení	109
5. PŘEHLED SIGNÁLŮ A INDIKÁTORŮ SUBORDINACE	111
6. ZÁVĚR	119
SEZNAM LITERATURY:	121
SEZNAM PRAMENŮ	123
SEZNAM ZKRATEK	126

1. ÚVOD

Hlavním cílem předložené diplomové práce je sestavit přehled signálů a indikátorů subordinace v českém a anglickém souvětném spojení a na jeho základě porovnat podobnosti a rozdíly jejich užití v obou jazycích.

Zvolené téma je dosti obsáhlé, jak už naznačuje seznam použité literatury, což se může odrazit v rozsahu práce, ale naší snahou je postihnout všechny hlavní charakteristiky českých a anglických signálů a indikátorů subordinace. Nejdříve se jak v češtině, tak v angličtině zabýváme spojováním vět do vyšších celků a popisem souvětí, neboť subordinace představuje jeden ze vztahů existujících mezi spojenými větnými propozicemi. Současný popis souvětí vychází z roviny sémantické, přičemž rozlišuje rovinu sémantickou a rovinu formálně syntaktickou a zároveň odráží i rovinu pragmatickou. Takový komplexní popis souvětí umožňuje poznat jeho podstatu a analyzovat vztahy, které v něm existují. Dále umožňuje i popsat místo, jež souvětí zaujímá v organizaci jazyka, a jeho funkce v jazykové interakci. Protože každá rovina pracuje s odlišnou terminologií, rozhodli jsme se pro zjednodušení a z důvodu lepší přehlednosti používat v této práci termín „věta“ i v těch případech, kdy by bylo přesnější a správnější použít termín „výpověď“ či „větná propozice“. Navíc označení „věta“ používáme i pro překlad anglického „clause“, přestože jsme si vědomi, že tyto termíny nejsou vždy identické, neboť anglická „clause“ označuje i věty neurčité a neslovesné, tedy věty neobsahující verbum finitum. V této části diplomové práce vycházíme z výsledků zkoumání českých a anglo-amerických lingvistů.

Vlastní jádro práce představuje analýza jednotlivých signálů a indikátorů subordinace. Zde se opíráme jak o práce současných českých a anglo-amerických lingvistů, tak zejména o vlastní korpus čítající asi 800 českých a přibližně stejný počet anglických souvětných výpovědí. Materiál jsme sbírali z různých stylových

oblastí, konkrétně z novin, beletrie a odborné literatury. Snažili jsme se, aby sebrané souvětné výpovědi reprezentovaly současný jazyk, proto jsme se zvláště v beletrii omezili na díla vzniklá od 20. až 30. let minulého století po současnost. Jelikož nabídka novin je v současné době poměrně široká, rozhodli jsme se použít jen ty, které představují tzv. seriózní noviny, a vyhnout se bulvárním novinám, poněvadž bulvár představuje specifický druh a naším cílem nebylo zkoumat podobnosti a rozdíly v rámci jednotlivých stylových oblastí. Co se týče anglických pramenů, naším záměrem bylo, aby v nich byla zastoupena jak britská, tak americká angličtina, neboť tyto dva druhy angličtiny jsou nejvýznamnější, a mají proto největší vliv na podobu současné angličtiny (jsme si vědomi toho, že britská a americká angličtina mají některá svá specifika, k nim však v této práci nepřihlížíme, protože to není pro naši práci podstatné).

Práce vychází z předpokladu, že mezi češtinou a angličtinou v rámci signalizace a indikace subordinace existují určité podobnosti. Protože nám jde o konfrontaci těchto dvou jazyků, zvolili jsme pro popis jednotlivých signálů a indikátorů a jejich použití následující postup: vycházíme z českých signálů a indikátorů (a tedy z českých souvětných spojení) a snažíme se k nim najít všechny možnosti jejich vyjádření v angličtině. V rámci jednotlivých signálů a indikátorů pak postupujeme podle jednotlivých typů vedlejších vět (tj. věty adverbiální, obsahové a relativní). Tento postup by nám podle našeho názoru měl umožnit poznat podobnosti a rozdíly užití signálů a indikátorů subordinace ve zkoumaných jazycích.

Na konci podáváme stručný přehled těchto signálů a indikátorů, který je uspořádaný podle jednotlivých typů vedlejších vět, a shrnujeme základní shody a rozdíly, které v této oblasti existují mezi češtinou a angličtinou.

2. SUBORDINACE V ČESKÉM SOUVĚTNÉM SPOJENÍ

Termín subordinace se v české lingvistice objevuje v popisu souvětí založeném na sémantické bázi. Nejdříve se proto blíže podívejme na spojování vět do vyšších celků, jakými jsou souvětí.

2.1 Spojování vět

Podstatou lidské komunikace je předávání informací. Tato jazyková komunikace se realizuje v textech (komunikátech, promluvách), které představují „relativně samostatný obsahově-sémantický celek se souvislou strukturou“¹ a které mluvčí vytváří s určitým cílem, jehož chce dosáhnout u adresáta. Elementární textovou jednotkou je výpověď (text je tedy tvořen jednou nebo více výpověďmi). Syntax pak zkoumá jazykovou výstavbu výpovědí a snaží se postihnout pravidelnosti této výstavby. V centru pozornosti přitom stojí takové výpovědi, které se vyznačují nejen samostatnou komunikativní funkcí, ale také ustálenou a z hlediska uživatelů jazyka přijatou formou. Takové výpovědi obsahující verbum finitum se označují jako věty či větné výpovědi.

Větou v této práci budeme rozumět „elementární syntakticko-sémantickou jednotku jazykového systému (langue) predestinovanou (vybavenou) k tomu fungovat v jazykové interakci jako výpověď, tedy jako elementární jednotka užívání jazykového systému (parole)“². Ze sémantického hlediska je základ věty tvořen propozicí. Propozice je predikátovo-participantní struktura, jež je myšlenkovým odrazem nějakého výseku skutečnosti a jejíž centrum tvoří sémantický predikát vyžadující určité participanty³. Věty, mezi nimiž existuje

---

¹ Hrbáček, J.: Nárys textové syntaxe spisovné češtiny. TRIZONIA, Praha 1994, s. 37.

² Grepl, M. - Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 20.

³ Vycházíme z definice J. Hrbáčka (1994, s. 19).

obsahová souvislost, lze vzájemně různě kombinovat, spojovat. Vznikají tak složitější celky, vícepredikátové struktury. Obecně lze, jak upozorňuje P. Karlík (1995), rozlišit tři různé typy těchto celků:

1. *Byl jsem rád. Našel jsem si novou práci.*
2. (a) *Neumím plavat, ale ráda bych se to naučila.*
(b) *Byl jsem rád, že jsem si našel novou práci.*
3. *Řekl jsem jim, že jsem rád, protože jsem si našel novou práci.*

Výrazy prvního typu se nazývají „spojení textová“. Výrazy druhého typu se tradičně označují termínem „souvětí“, ovšem někteří lingvisté pro spojení dvou vět upřednostňují termín „souvětné spojení“ (tento termín navrhoval např. F. Daneš, objevuje se i u M. Grepla - P. Karlíka, 1998), protože ho lze použít k označení i takové dvojice vět, která je součástí většího celku. Jiní (např. J. Hrbáček, 1994, ČŘJ 1996) používají termín „souvětí“ pouze pro struktury typu (a), tedy místo tradičního termínu „souřadné souvětí“, a struktury typu (b) nazývají „větou složenou“, pro kterou se v našich mluvnicích běžně užívá termínu „souvětí podřadné“. Na rozdíl od souvětných spojení nejsou textová spojení sdružena v gramatický celek, i když jsou v podstatě založena na stejných sémantických vztazích mezi propozicemi jako spojení souvětná⁴. Pro výrazy třetího typu se v tradičních gramatikách vžil termín „složitě souvětí“. V této práci budeme dále s ohledem na tradici používat termín „souvětí“ i pro spojení dvou vět, i když by bylo správnější označení „souvětné spojení“ z důvodu uvedeného výše: lze tak označit i spojení vět (nebo i větných bloků), která mohou tvořit pouze součást souvětí (tj.

---

⁴ Sémantické vztahy v textovém spojení jsou vyjádřeny buď neexplicitně (tj. vyplývají z obsahu spojených vět), nebo lexikálně či pomocí konektorů. J. Hrbáček (1994, s. 56) v této souvislosti rozlišuje konektory (připojovací prostředky) a junktory (spojovací prostředky); zatímco junktory slouží k vyjádření sémantických vztahů uvnitř výpovědního celku (tedy uvnitř souvětí), vyjadřují konektory tyto vztahy mezi výpovědními celky (tedy ve spojení textové) nebo mezi výpovědním celkem a větším úsekem textu). E. Macháčková (NŘ 1987, s. 122) pak ještě upřesňuje, že „za prostředky s plně textovou funkcí bychom měli považovat jen ty výrazy, které mají schopnost spojovat samostatné větné celky od sebe třeba značně vzdálené“.

sama povahu souvětí nemají)⁵. Souvětné spojení je tedy spojení vět, v němž se vyskytuje pouze jeden syntaktický vztah (parataxe či hypotaxe). Zároveň budeme termín „souvětí“ chápat v širším smyslu, tedy nejen jako pojmenování pro souvětí souřadné.

Souvětí je nejčastěji definováno jako spojení dvou nebo více vět ve vyšší celek mluvnický a obsahový. Jednotlivé věty ztrácejí svou samostatnost intonační, někdy i slovoslednou a vstupují do vzájemných syntaktických a sémantických vztahů. Právě ztráta intonační samostatnosti odlišuje souvětí od sledu samostatných vět v souvislém jazykovém projevu (tj. od textových spojení); kromě poslední věty nejsou v souvětí jednotlivé věty intonačně uzavřeny, ale končí polokadencemi, které signalizují pokračování. Intonační neuzavřenost jednotlivých dílčích vět je graficky většinou znázorněna čárkou, intonační uzavřenosti souvětí jako celku (poslední věta končí konkluzivní kadencí nebo antikadencí) odpovídá v písmu tečka (resp. otazník nebo vykřičník).

Jednotlivé věty v souvětí mohou být spojeny buď bezspojecně (asyndeticky), nebo pomocí spojovacích výrazů (syndeticky). Spojovací výrazy lze v zásadě rozdělit do dvou skupin: spojky a relativa (vztažná zájmena, vztažná zájmenná příslovce a vztažné zájmenné číslovky). Spojky se od relativ liší především v tom, že nejsou větným členem věty, kterou uvozují, zatímco relativa větným členem této věty jsou (zastupují totiž slova autosémantická): *Karel Medor se již přes týden těšil, až půjdou s Nestorem na fotbal* (Placák, 1990, s. 67)⁶ – spojka *až* pouze obě věty spojuje, ale nezastupuje žádné autosémantické slovo; *Byl to první porybný, se kterým jsem se v životě setkal* (Pavel, 1985, s. 79) – relativum *který* zastupuje substantivum *porybný* a ve větě vedlejší plní funkci předmětu.

---

⁵ Některé z příkladů uvedených v této práci mají právě takový charakter, tj. jsou pouze součástí vyššího celku.

⁶ Jako doklady v této práci uvádíme zejména své vlastní příklady, jejichž zdroj je vždy uveden v závorce za daným dokladem, někdy ovšem používáme i příkladů z citované literatury.

Spojovací výrazy slouží k explicitnímu vyjadřování syntaktických a sémantických vztahů mezi větami. Z toho vyplývá, že pokud jsou věty připojeny asyndeticky, pak tyto vztahy nejsou vyjádřeny explicitně, a jsou proto neurčitější a nejednoznačnější, neboť jejich interpretace „záleží na výraznosti obsahového poměru příslušných vět“⁷.

Podle složitosti je možné souvětí dělit na jednoduché a složité (označované někdy též jako složené). Za souvětí složité se tradičně považuje souvětí o nejméně třech větách nebo, jak definuje J. Bauer (1960, s. 13), „souvětí, v němž se realizuje více syntaktických vztahů než jeden“.

Jednoduché a složité souvětí se rozlišuje zejména z toho důvodu, že spojení dvou vět je považováno za primární pro vystižení vztahů mezi větami a pro stanovení souvětných typů. Ovšem zjednodušování složitějších souvětných celků, obsahujících často oba základní syntaktické vztahy (parataxi a hypotaxi), jež se vzájemně doplňují, na souvětné dvojice má za následek umělou izolaci těchto základních syntaktických vztahů, a tím i zdání jejich rovnocennosti. Proto J. Hrbáček (SaS 1965, s. 29) zdůrazňuje, že „výzkum souvětné struktury jako celku nemůže být nahrazen výkladem souvětných dvojic“. Hrbáček pak za základní klasifikační kritérium složitého souvětí považuje protiklad mezi souvětím souřadným a souvětím podřadným, neboť i v různých typech složitého souvětí je buď souřadnost, nebo podřadnost vztahem základním. Na Hrbáčka navazují další lingvisté, kteří jeho závěry dále specifikují. Dle jejich názoru nestačí při rozboru složitého souvětí zkoumat pouze souvětí jako celek a jednotlivé jednoduché věty, ale je třeba analyzovat i útvary stojící mezi těmito dvěma póly. K. Svoboda (1972, s. 45) takové útvary nazývá „souvětné složky“, F. Daneš (1985, s. 120) pak jako „skupiny (bloky nebo panely) vět“.

---

⁷ Mluvnice češtiny III. Academia, Praha 1987, s. 446

Mluvnice češtiny III (1987, s. 444-445) uvádí tyto případy, jež se **za souvětí nepovažují**:

1. Tzv. parcelace souvětí, při které dochází k zvukovému a grafickému osamostatnění složek zřejmého souvětěného strukturního celku z důvodů stylisticko-komunikativních (věta vedlejší nebo blok vět jsou od své věty řídící odděleny zvukově konkluzivní kadencí nebo antikadencí často spolu s pauzou a graficky tečkou nebo jiným koncovým signálem)⁸: *A tu se ukázalo, že chybí motivace. Že není perspektiva. Že spadla klec* (Jedlička, 1994, s. 44) - *V té chvíli nám totiž Růžičková dává najevo, že se celou dobu vysmíváme udřené ženské, které se život rozpadá pod rukama. A která si to moc dobře uvědomuje* (MF DNES, 10.1.2004, s. E/1) . Parcelát, na rozdíl od vět juxtaponovaných a parentetických, je vždy v některém ze syntaktických vztahů s určitou částí nebo slovem předcházejícího textu.
2. Juxtaponované věty, tj. věty postavené vedle sebe bez spojovacích prostředků, přičemž tyto věty nejsou navzájem ve vztahu koordinace nebo subordinace⁹. Takové věty jsou k sobě vázané pouze volně na základě asociačních vztahů. J. Hrbáček (1994, s. 55) juxtapozici dělí na: a) těsnou (výpovědi se oddělují v písmu čárkou): *Máte hodně známých, proč za některým nezajdete?*; b) volnou (výpovědi se v písmu oddělují tečkou): *Máte hodně známých. Proč za některým nezajdete?* Přitom je podle Hrbáčka třeba rozlišovat juxtapozici a asyndetické spojení. V případě, kdy jde o těsné spojení výpovědí (tedy oddělených polokadencí a v písmu čárkou), jejichž významový vztah se dá vyjádřit jednoznačně spojovacím výrazem, mluvíme o asyndetonu. Jednoznačné rozlišení juxtapozice a asyndetonu však není ve všech případech možné.

---

⁸ E. Macháčková (NŘ 1987, s.116) mluví v této souvislosti o „textové realizaci větné struktury“.

⁹ K. Svoboda (1972, s. 12) nazývá spojení vět juxtaponovaných „souvětím asyntaktickým“.

3. Parentetické věty: Pojetí parenteze není jednotné. B. Rulíková (1973, s. 24) za určující rys parenteze považuje „vložení bez syntaktického začlenění“. Tento zvláštní způsob připojení přerušuje syntaktickou návaznost základní výpovědi, v důsledku čehož se parentetická výpověď vyčleňuje ze základní promluvové linie a vytváří vedlejší promluvovou linii. Podobně i J. Hrbáček (1994) spatřuje hlavní znak parenteze ve vsunutí do jiné výpovědi, čímž dochází k jejímu přerušení¹⁰. Naproti tomu Mluvnice češtiny III (1987, s. 673) za parentetické považuje nejen věty vložené, ale i věty „předsunuté“ a „přisunuté“, tzn. že „nesouvětně připojené věty“ (jak jsou parentetické věty označeny) mohou být jak v interpozici, tak v antepozici a postpozici. Po stránce obsahové pak parentetická výpověď souvisí s celou základní výpovědí nebo pouze s některým jejím komponentem, přičemž tato obsahová souvislost může být v různé míře užší nebo volnější. Parentetické věty obvykle vyjadřují doplňující sdělení věcně obsahové: *Stávalo se to sice zřídka – fabrika potřebovala ruce – a to ještě tak, aby se vlk nažral a koza zůstala celá* (Placák, 1990, s. 44) - *Může se to – po všech těch historických zkušenostech, jimiž prošly za svých životů poslední tři čtyři generace – zdát podivné, ale je to opravdu tak* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/6), uvození základního sdělení: *Manifestujete tím, říkali jim, své sympatie ke kapitalistickému Západu* (Jedlička, 1994, s. 45) - *Jak uvedla CNN s odvoláním na zdroje Pentagonu, video získala americká vojenská jednotka 22. dubna po pádu Saddáмова režimu v blízkosti jedné policejní stanice v Bagdádu* (MF

---

¹⁰ J. Hrbáček (1994) pokládá parentezi za prostředek textové syntaxe, neboť parentetická a základní výpověď tvoří součást téhož textu, mezi oběma výpověďmi je vztah navazování; výjimkou je případ, kdy do výpovědi základní promluvy je vložena jiná promluva, která však se základní promluvou jeden text netvoří, neboť s ní obsahově nesouvisí, např.: *Slon, jehož tu vidíte, žije v četných stádech, která se prohánějí v rozsáhlých pampách indických, a živí se povýtce stravou rostlinnou, Melichar nedává pozor, Melichare, dej sem ten provázek, hochu darebný, avšak slon se dává snadno zkrotiti a pak koná platné služby lidem,...* (Poláček, 1984, s.183).

DNES, 1.11.2003, s. A/11), autorské komentující poznámky¹¹: *Obsahová stránka parentezí má částečně vliv na typ vložení a umístění parenteze, jak ještě dále ukážeme* (Rulíková, 1973, s. 74) - *Jiné cizí vlivy neměly – pokud můžeme zatím soudit – na vývoji českého souvětí v staré době významnější podíl* (Bauer, 1960, s. 20). Z hlediska zvukové realizace se parenteze vyznačují tím, že jsou pronášeny v jiné výškové rovině (a to nejčastěji v nižší než základní výpověď, nebo alespoň s nižším začátkem), eventuálně jsou i jinak zvukově ozvláštněny (např. rovnou melodií, rychlejším tempem, tišším hlasem, výraznými pauzami). V písmu se parenteze oddělují nejen čárkami, ale pro větší zřetelnost i pomlčkami nebo závorkami. Po stránce formální mohou být parentetické věty buď nespojkové, nebo mohou být uvozeny podřadicími spojkami, relativy či souřadicími spojkami¹², popř. odkazovacími výrazy (zejména ukazovacími zájmeny a zájmennými příslovci). Parenteze mohou mít podobu výpovědi větné, nebo výpovědi nevětné a eliptické, popř. mohou mít i formu souvětí. Použitím parenteze dochází k významovému odstupňování textu, protože parentetické věty obsahují většinou vedlejší informace.

Protože v těchto případech se nejedná o souvětí spojení, v této práci se jimi zabývat nebudeme.

---

¹¹ J. Hrbáček (1994, s. 59) nepovažuje autorské komentující poznámky za případ parenteze. Autorské komentující poznámky - nazývané „komentující závislé věty“ - mají v jeho pojetí hypotaktickou formu (jsou uvozeny nejčastěji spojkami *jak*, *jestli*, *-li*, *pokud*) a vztahují se k celé základní výpovědi. Na rozdíl od autorských komentujících poznámek, které mohou stát ve všech pozicích, nemůže podle Hrbáčka parenteze stát v antepozici. Navíc použitím komentujících závislých vět vzniká textové spojení podřazováním výpovědí, kdežto parentezi Hrbáček pokládá za jiný, samostatný druh formálního vztahu výpovědí v textu.

¹² Podřadicí spojovací výrazy uvozující parentetickou větu však nevyjadřují závislost, stejně tak jako souřadicí spojovací výrazy nevyjadřují připojení této věty k větě předcházející.

2.2 Popis souvětí

Jak už bylo zmíněno výše, termín subordinace můžeme najít v popisu souvětí vycházejícího z roviny sémantické. Ovšem popis souvětí nemusí vycházet pouze z této roviny. V tradiční syntaxi je východiskem pro popis souvětí kritérium formálně syntaktické. Novější popisy souvětí, jak už bylo naznačeno v úvodu, vycházejí z roviny sémantické a opírají se o rovinu formálně syntaktickou, ale současně odrážejí i vlastnosti komunikačně pragmatické a textově kompoziční. To souvisí se zaměřením lingvistiky na pragmatiku.

Podívejme se podrobněji na jednotlivé přístupy k popisu souvětí.

2.2.1 Popis souvětí vycházející z roviny formálně syntaktické

Tradiční syntaktické teorie vycházejí při popisu souvětí z kritéria formálně syntaktického. Na jeho základě dochází v prvním klasifikačním kroku k rozlišení souvětí souřadného a souvětí podřadného, a tím zároveň k vymezení dvou základních syntaktických vztahů: syntaktické souřadnosti (parataxe) a syntaktické závislosti (hypotaxe). Právě rozdíl mezi parataxí a hypotaxí umožňuje vymezit výše zmíněné základní typy souvětí - souvětí souřadné (tak se primárně vyjadřuje parataxe) a souvětí podřadné (tak se primárně vyjadřuje hypotaxe¹³), a to nejen na základě odlišných vlastností formálně syntaktických, ale i komunikačních.

K popisu souvětí vycházejícímu z formálně syntaktického kritéria se z českých lingvistů přiklání např. J. Bauer (1960), F. Kopečný (1962) a V. Šmilauer (1966).

---

¹³ Hypotaxe představuje základní syntaktický vztah i ve větě jednoduché. Podřadné souvětí je tedy vlastně strukturně složitější, ale funkčně ekvivalentní obdobou věty jednoduché. Na rozdíl od vět jednoduchých lze podřadnými souvětími zpravidla vyjádřit myšlenkový obsah explicitněji.

2.2.1.1 Spojení parataktická

Paratakticky spojené věty tvoří souvětí souřadné: *Prut se ohnul do oblouku a já ucítil poprvé v životě slastný tah ryby* (Pavel, 1985, s. 16). V parataktickém spojení jsou připojené věty syntakticky rovnocenné, žádná věta není začleněna do jiné věty jako její větný člen, tj. věty zůstávají na sobě mluvnicky nezávislé, jsou autonomní a uchovávají si i svou výpovědní platnost (samostatnou komunikativní funkci). Parataktické spojení je tedy relativně volnější a jde o spojení větných výpovědí (z tohoto hlediska tvoří parataktické spojení přechod k textovému spojení, protože parataxe je mezivýpovědním vztahem)¹⁴. Parataxe se vyjadřuje souřadícími spojovacími výrazy, a to souřadícími spojkami¹⁵, různými příslovci a příslovečnými výrazy, nebo částicemi, popř. spojením spojek a příslovcí či částic.

2.2.1.2 Spojení hypotaktická

Hypotaktickým spojením vět vzniká souvětí podřadné: *Ministr vnitra Stanislav Gross tvrdí, že o krocích policistů nepochybuje* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/1). Ve spojení hypotaktickém dochází na rozdíl od spojení parataktického k tomu, že jedna věta je zapojena do struktury jiné věty ve funkci větného členu, tedy že jedna věta rozvíjí některý člen jiné věty (ve výše uvedeném příkladu plní druhá věta funkci předmětu ve struktuře věty první, když rozvíjí sloveso *tvrdí*). Začleněná věta je pak na této větě syntakticky závislá a ztrácí i svoji samostatnou komunikativní funkci. Závislost začleněné věty se může projevit nejen v její mluvnické stavbě (změny v užití času, vidu a způsobu přísudkového slovesa, někdy i změny v osobě) či v jejím kontextovém členění, ale i v tom, že začleněnou větu

---

¹⁴ Relativní volnost parataktických spojení se projevuje tendencí k intonačnímu osamotňování souřadně spojených výpovědí při mluveném ztvárnění psaného textu.

¹⁵ Souřadící spojky nejsou ze syntaktického hlediska součástí žádné ze spojených vět (spojené věty jsou z hlediska syntaktického i sémantického rovnocenné). J. Hrbáček (NŘ 1967, s. 141) upozorňuje, že souřadící spojky vedle souřadnosti vyjadřují „současně též nějaký významový druh koordinačního vztahu“.

lze často nominalizovat (infinitivem, dějovým substantivem, dějovým adjektivem, participií a přechodníky¹⁶). Hypotaktické spojení vět je tedy gramatickou formou jedné výpovědi, neboť výpovědní potenciál začleněné věty je suspendován jejím zapojením do struktury jiné věty (začleněná věta nepředstavuje samostatnou výpověď a o komunikativní funkci spojení jako celku rozhoduje věta hlavní).

K prostředkům vyjadřujícím hypotaxi patří podřadicí spojky a relativa¹⁷ (vztažná zájmena, vztažná zájmenná příslovce a vztažné zájmenné číslovky). Jak už bylo výše zmíněno, vyjadřují tyto prostředky syntaktický vztah mezi větami. Zároveň však i „zpravidla signalizují jejich vzájemný vztah sémantický“¹⁸. Podřadicí spojovací výrazy se většinou kladou na začátek vedlejší věty. Věty vedlejší vzhledem k větě řídící mohou stát v antepozici, interpozici nebo postpozici.

Pořadí vět (tj. větosled) v podřadném souvětí je určováno aktuálním členěním (vedlejší věta může tvořit východisko nebo jádro výpovědi anebo může být jejich částí; více viz 2.2.3.2), nebo hlediskem gramatickým a významem dané vedlejší věty. Pokud se větosled řídí hlediskem gramatickým nebo významem vět, je pořadí vět ustáleno. Tak vedlejší věty účinkové, časové uvozené spojovacími výrazy *když vtom* a *když tu*, předmětné a účelové uvozené spojovacím výrazem *ať*, srovnávací uvozené spojovacím výrazem *než* a výjimkové uvozené spojovacími výrazy *leda*, *leč* a *než* stojí vždy v postpozici. V antepozici jsou naopak vždy umístěny vedlejší věty zřetelově navozovací. Také poloha relativních vět není

---

¹⁶ Podle F. Kopečného (1962) rozdíl mezi vedlejší větou a infinitivní nebo přechodníkovou vazbou spočívá v tom, že predikace ve vedlejší větě je explicitní, zatímco v těchto vazbách pouze implicitní.

¹⁷ Hranice mezi podřadicími spojkami a relativy není vždy ostrá, neboť v průběhu jazykového vývoje docházelo k přesunům (např. *jak* je stále považováno jednou za spojku, jindy za vztažné příslovce).

¹⁸ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. SPN, Praha 1986, s. 348.

dána primárně aktuálním členěním, ale je determinována umístěním řídicího nominálního výrazu (relativní věty jsou buď postponovány, nebo interponovány).

V podřadném souvětí se vedlejší věty dále dělí podle syntaktické funkce, kterou plní ve struktuře věty řídicí, tj. podle větněčlenského kritéria na věty podmětné: *Je nanejvýš pravděpodobné, že devětačtyřicetiletý umělec stráví ve finále ve vězeňské kobce čas ještě delší* (PN, 26.11.2003, s. 4), předmětné: *V obecné charakteristice vývoje českého souvětí jsme již upozornili, jak rozvoj písemnictví ve XIV. stol. kladl na spisovný jazyk velké nároky* (Bauer, 1960, s. 359), přívlastkové: *Vlastnosti takových mluvených projevů vyplývají z podmínek, za nichž se realizují* (Hrbáček, 1994, s. 33), příslovečné: *Když se začínalo s pilotovanými kosmickými lety, bylo třeba vyřešit řadu netušených problémů* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/6), přísudkové: *Promluvení je to, co souvisle vyjádří jeden mluvčí* (Hrbáček, 1994, s. 37), doplňkové: *Koutkem oka pozorovala chlapce, jak se lopotí s míčem* (Šabach, 2003, s. 27). Někteří lingvisté, např. M. Grepl – P. Karlík (1986), spatřují nevýhody této klasifikace vedlejších vět jednak v tom, že v jednotlivých typech jsou sdruženy věty formálně i z hlediska způsobu svého sémantického zapojení různé, jednak v tom, že naopak jsou od sebe rozděleny věty formálně i svým významovým vztahem k větě řídicí stejné.

Jiné dělení vedlejších vět nabízí J. Bauer (1960, s. 15-16). Podle vztahu obsahu věty vedlejší k obsahu věty řídicí rozlišuje tři druhy vět vedlejších: 1. obsahové věty (vyjadřují vlastní obsah toho, co věta řídicí jen obecně naznačuje, navozuje; věty obsahové dále dělí na obsahové věty oznamovací, tázací a žádací): *Na burzách se včera rychle rozšířila zpráva, že Američané dopadli zakladatele teroristické sítě Al-Káida Usámu bin Ládina* (PN, 23.1.2004, s. 16) - *Náš zedník se jich ptal, kam jdou* (Kriseová, 1992, s. 51) - *Podle starosty byla však komise požádána, aby na tomto zadání pracovala dál...* (PN, 23.1.2004, s. 10); 2. doplňovací věty vztažné (blíže charakterizují některý člen věty řídicí a jsou nutné

ke sdělné úplnosti věty řídící; dále je Bauer dělí na adjektivní a substantivní podle funkce, kterou tyto vztažné věty plní vzhledem k větě řídící): *Zajímavé jsou konstrukce, jejichž subjekt má nějaký vztah k subjektu slovesa řídícího* (Mathesius, 1961, s. 108) - *Kdo tolkienovské příběhy miluje, nemá co řešit* (MF DNES, 10.1.2004, s. B/1); 3. věty příslovečně určovací (vyjadřují nějakou okolnost děje věty řídící; příslovečné věty lze dělit podle toho, o jakou okolnost jde, na věty místní, časové, způsobové a měrové – ty se dělí na srovnávací a účinkové, příčinné a důvodové, účelové, podmínkové, podmínkově přípustkové, přípustkové, zřetelové a výjimkové): *Staví znovu cestu tam, kde byla* (Kriseová, 1992, s. 151) - *Pravé drama však nastane, až se budou obálky veřejně otvírat* (MF DNES, 10.1.2004, s. C/2) - *Obecný subjekt může být však pojat tak, že mluvčího nezahrnuje* (Mathesius, 1961, s. 112) - *Jsem napjat, jako kdybych měl být v příštím okamžiku definitivně přistižen* (Jedlička, 1994, s. 18) - *Sníh byl tak zmrzlý, že se na něm ani dospělý neprobořil* (Kriseová, 1992, s. 24) - *Vedení Maccabi si Turecko vybralo jako neutrální půdu, protože z bezpečnostních důvodů nesmí hrát své domácí zápasy v Izraeli* (PN, 26.11.2003, s. 17) - *Navazovací slovo ji tu zřejmě oddělovalo od předcházející věty, aby nedošlo k mylnému spojení* (Bauer, 1960, s. 21) - *Jestliže tuto funkci ztrácí, mění se ve spojky* (Bauer, 1960, s. 14) - *Vsuvka není syntakticky začleněna do struktury báze výpovědi, i když může mít někdy podobu závislé věty* (Hrbáček, 1994, s. 60) - *Přestože na politické scéně vyvolal záměr přímého přenosu ze soudu se Srbou rozporuplné reakce, Česká televize svůj projekt obhajuje* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/2) - *Pokud jde o výklady parentezí v stylistikách z novější doby, je třeba upozornit na jejich jednostrannost* (Rulíková, 1973, s. 8). Přednost takové klasifikace vedlejších vět spatřuje Bauer právě v tom, že na rozdíl od tradičního dělení vedlejších vět podle větnečlenského kritéria se

zde od sebe nerozdělují věty „stejně po výrazové stránce a stojící ve stejném významově syntaktickém vztahu k větě řídící“¹⁹.

2.2.1.3 Věta hlavní a věta vedlejší, věta řídící a věta závislá²⁰

V hypotaktickém spojení vět se věta začleněná do jiné věty jako její větný člen nazývá věta vedlejší, věta, která je strukturně základní, se nazývá věta hlavní. Vedlejší věty, které jsou na stejném stupni podřadnosti (plní stejnou větněčlenskou funkci ve struktuře jiné věty) a mezi kterými je zároveň některý z významových vztahů, jež se vyskytují mezi souřadně spojenými hlavními větami, mohou být spojeny paratakticky: *Hodné pozorů při tom všem je, jak v těch časech lidé málo užívali stvrzenek, úpisů a jiných náležitostí, jak si lump nelump věřili, ba jak se dostávali k penězům jako slepý k houslím* (Drda, 1995, s. 16). Takovým vedlejším větám říkáme několikanásobné²¹.

Hlavní věta je taková, která neplní funkci větného členu ve struktuře jiné věty (výjimkou je spojení hlavní věty s vedlejší větou podmínkou, kde je vztah přísudkový, tj. syntakticky závislý je přísudek věty hlavní). Dříve se často jako znak hlavní věty uváděla její samostatnost, tj. možnost stát sama o sobě. Toto kritérium však není spolehlivé a F. Kopečný (1962, s. 300) správně poukazuje na to, že některé hlavní věty „nemohou samostatně existovat a nemají dostačující význam [...] v některých typech souvětí (zejména je-li vedlejší věta podmínkou, předmětem nebo doplňkem věty hlavní)“.

Ve spojení věty hlavní s větou vedlejší lze větu hlavní určit tak, že se její pomocí můžeme zeptat na větu vedlejší. Věta hlavní je pak větou „řídící“ a věta vedlejší, kterou získáme odpovědí na tuto otázku, větou „závislou“. Pravá věta

¹⁹ Bauer, J.: Vývoj českého souvětí. ČSAV, Praha 1960, s. 16.

²⁰ Pro větu řídící se používá rovněž označení „věta nadřazená“ nebo „věta maticová“ a pro větu závislou označení „věta podřazená“ nebo „věta začleněná“ (viz F. Daneš, 1985, s. 116; Mluvnice češtiny III, 1987, s. 448).

²¹ Srov. M. Grepl – P. Karlík (1986, s. 348), Mluvnice češtiny III (1987, s. 447).

vedlejší je vždy mluvnický závislá na větě řídící jako její větný člen. Větou řídící může být také věta vedlejší, která je rozvíta jinou větou vedlejší. Z toho je zřejmé, že táž vedlejší věta může mít funkci věty řídící vzhledem k jedné větě a současně věty závislé vzhledem k větě jiné (tzv. rekurzivní princip, podle kterého lze pravidla rozvíjení uplatnit v jednom souvětí opakovaně, a vytvářet tak strukturu o různém počtu stupňů závislosti). Věta hlavní však může být pouze větou řídící. V hlavní větě se mohou vyskytovat odkazovací výrazy, které signalizují, že na větě hlavní je závislá vedlejší věta, a které jsou součástí tzv. korelativního spojení (viz 4.3).

Ne každá vedlejší věta, která obsazuje určitou větněčlenskou pozici ve větě řídící, je uvozena podřadicím spojovacím prostředkem (tj. vedlejší věta nemusí být vždy větou formálně závislou). J. Hrbáček (ČŘJ 1996, s. 294) v této souvislosti mluví o „vedlejších větách nezávislých“ (viz 2.2.2.3). Naproti tomu existují i takové věty závislé (uvozené podřadicím spojovacím prostředkem), které však nejsou větami vedlejšími, neboť nejsou větným členem věty řídící. Takové věty se nazývají „nepravé věty vedlejší“ (viz 2.2.2.3).

Vedlejší věta může představovat buď obligatorní, nebo fakultativní rozvítku některého komponentu věty řídící. Ze sémantického hlediska věta vedlejší větu řídící determinuje, vyjadřuje určitou okolnost nebo bližší přívlastkové doplnění.

V češtině je někdy sporné, zda se jedná o větu hlavní nebo vedlejší, protože se od sebe věty hlavní a věty vedlejší neodlišují jiným pořádkem slov jako v některých jiných jazycích (např. v němčině). Problémy s identifikací nastávají zpravidla tehdy, když při popisu souvětí vycházíme z jeho výrazové stránky (především s ohledem na spojovací výrazy). Lingvisté zauímají rozdílná stanoviska k povaze některých spojek (např. *aniž*, *at'*, *jenže*, *leda*, *neboť*, *necht'*, *sotva*, *takže*). Jde o to, že věty uvozené těmito spojkami se některými svými vlastnostmi řadí k větám hlavním, ale některými naopak spíše k větám vedlejším.

Aby se předešlo sporným momentům, používají lingvisté další kritéria pro stanovování vět hlavních a vedlejších. Asi nejpropracovanější systém těchto kritérií vypracoval K. Svoboda (1972, s. 25-32), jenž je souhrnně označuje jako „kritéria hypotaktičnosti“.

2.2.2 Popis souvětí vycházející z roviny sémantické

Popis souvětí založený na sémantické bázi vychází většinou z mezipropoziční kombinatoriky a z mezipropozičních vztahů.

K popisu souvětí založenému na sémantické bázi se v české lingvistice přiklání např. F. Daneš (1985), M. Grepl – P. Karlík (1986, 1998) a J. Hrbáček (1994).

2.2.2.1 Mezipropoziční kombinace

Mezipropoziční kombinace jsou buď charakteru koordinačního nebo charakteru subordinačního. Koordinace (přirazování) a subordinace (determinace, podřazování) jsou pak základními sémantickými vztahy v souvětí. J. Hrbáček (ČŘJ 1996, s. 290) mezi sémantické vztahy řadí i vztah predikační (tj. vztah mezi větou hlavní/řídící a vedlejší větou podmíněnou): *Není jisté, že přijede - Důležité však je, že se složitá souvětí stavba stávala obvyklou* (Bauer, 1960, s. 22-23), a vztah apoziční²² (spojení dvou, popř. více komponentů majících stejnou syntaktickou platnost a označujících stejnou skutečnost, tj. vztahujících se k stejnému referentu): *Po otci má jen jednu věc, že opovrhne*.

U sémantické koordinace jde o spojení paralelních propozic, tj. propozice jsou navzájem významově nezávislé, přičemž mezi nimi ale existuje obsahový poměr: *Zřejmě měl už taky strach, ale bylo mu líto těch ztracených investic* (Pavel,

---

²² V Mluvnici češtiny III (1987, s. 418) je tento vztah nazýván „adordinační“.

1985, s. 25). Koordinovány tedy mohou být jakékoli dvě větně vyjádřené propozice, „jejichž věcná souvislost (nejrůznějšího rázu) se mluvčímu jeví v daném kontextu a situaci jako zřejmá a relevantní“²³.

Propozice, mezi nimiž je vztah sémantické subordinace, nejsou významově rovnocenné, tj. jedna ze spojených propozic je významově závislá na jiné propozici a ztrácí svoji autonomnost, proto jejich spojením vzniká hierarchie. F. Daneš (1985, s. 114-115) rozeznává tři typy subordinovaných propozic²⁴:

1. Subordinovaná propozice představuje participant predikátu řídící propozice. Jde o propozici „participantní“, která bývá uvozena podřadicími spojkami nebo relativy: *Ten si vymyslel, že si postaví dům z tvárnice z umělé hmoty* (Kriseová, 1992, s. 145) – *Státy mohou jen stanovit, co je nepenalizovaná dávka pro osobní spotřebu a za jaké množství se už bude trestat* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/10). V této práci budeme pro tento druh subordinované propozice používat označení „obsahová věta“²⁵ a budeme ji pojímat nejen jako větu, která je implikována predikátem řídící věty, ale i jako větu, která může „být závislá také na dějových substantivech (a výrazech ekvivalentních) nebo na infinitivu“²⁶.
2. a) Subordinovaná propozice je nutnou sémantickou součástí některého z participantů řídící propozice nebo jiné fakultativní složky této propozice. Vypuštění takové subordinované propozice by znamenalo změnu celé komplexní propozice, neboť by se změnil referenční

²³ Daneš, F.: Věta a text. Academia, Praha 1985, s. 115.

²⁴ V angličtině se můžeme setkat s podobnou klasifikací subordinovaných propozic např. u R. A. Jacobse (1995), který participantní propozice nazývá „embedded clauses“ a propozice adverbialní „subordinate clauses“, které jsou jinými autory označovány „adverbial clauses“. Rozdíl mezi prvním a druhým typem subordinovaných propozic spatřuje v tom, že zatímco participantní propozice nemohou být vynechány, neboť souvětné spojení by pak nebylo gramatické, adverbialní propozice vynechány být mohou. Dále jsou pak vydělovány relativní věty („relative clauses“).

²⁵ Jak už bylo uvedeno v úvodu, pro zjednodušení formulace jsme se rozhodli používat termín „věta“, který je vžitý, navíc ho budeme používat i pro překlad anglického termínu „clause“.

²⁶ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. SPN, Praha 1986, s. 419.

potenciál daného participantu, resp. dané složky. Jde o propozici „determinační“ („restriktivní“, „těsnou“), uvozenou především relativy: *Souvětí, v němž se realizuje více syntaktických vztahů než jeden, nazývá se složité* (Bauer, 1960, s. 13). Tuto subordinovanou propozici budeme označovat jako „restriktivní relativní větu“.

- b) Subordinovaná propozice není konstitutivní součástí participantu řídící propozice, eventuálně jiné její složky. Daný participant (eventuálně daná fakultativní složka) řídící propozice sám „pojmenovává to, co má mluvčí na mysli, jako množinu, nebo prvek/prvky“²⁷. Jde o propozici „nerestriktivní“ („charakterizační“, „volnou“), taktéž uvozenou relativy: *Herec Miroslav Moravec, který v úterý oslavil pětadesáté narozeniny, je totiž hvězdou dabingového nebe* (MF DNES, 10.1.2004, s. E/12). Dále ji budeme označovat jako „nerestriktivní relativní větu“.

3. Subordinovaná propozice nepředstavuje ani participant predikátu řídící propozice, ani není složkou některého z participantů nebo jiného komponentu řídící propozice, ale je fakultativním členem řídící propozice, přičemž mezi řídící a subordinovanou propozicí je takový sémantický vztah, který umožňuje tyto propozice navzájem spojit hierarchicky. Jedná se o vztahy „kauzální (v širokém smyslu, různých podtypů a modifikací), časové a způsobové“²⁸. Tento typ subordinované propozice je uvozen zejména podřadícími spojkami: *Spontánní mluvené projevy se od sebe mohou značně lišit, protože se od sebe značně liší i jednotliví mluvčí* (Hrbáček, 1994, s. 34) – *Když se rozjela, podobala se torpédu* (Pavel, 1985, s. 11) – *Vypadá to tu, jako by pod náhrobkem navždy odpočíval*

---

²⁷ Daneš, F.: Věta a text. Academia, Praha 1985, s. 115.

²⁸ Daneš, F.: Věta a text. Academia, Praha 1985, s. 115.

nějaký král (MF DNES, 10.1.2004, s. E/8). Pro tento typ subordinované propozice budeme dále používat označení „adverbiální věta“.

2.2.2.2 Mezipropoziční vztahy

Pro popis souvětí vycházející ze sémantické báze jsou dále důležité vztahy, které existují mezi dvěma větnými propozicemi neboli vztahy mezipropoziční. M.Grepl – P. Karlík (1986, s. 351-353) rozlišují mezipropoziční vztahy podle toho, „zda je obsah jedné věty postulován významem predikátu, popř. jiného výrazu věty druhé nebo ne“²⁹, na:

- spojování (konekci) dvou propozic: *Máš hlad, ale nejíš – Někdy se takovými neslovesnými větami predikativními vyjadřuje obecné stanovisko mluvčího a mnohdy z takových neslovesných výrazů vznikají výrazy mechanizované* (Mathesius, 1961, s. 100) – *Když přišel domů, všichni už spali – Celá nám zbělela, než jsme ji dovedli na strážnici* (Jedlička, 1994, s. 16)
- na zapojování (inkorporaci) jedné propozice do jiné propozice: *Dal mi slib, že dostanu přidáno – Kraj se rozhodl, že na tuto činnost nepřispěje žádná obci* (PN, 26.11.2003, s. 1) – *Pes, který štěká, nekouše – Proto vcelku vystačily s prostředky, jež vznikly už v projevech mluvených* (Bauer, 1960, s. 20).

Jiné dělení mezipropozičních vztahů se objevuje v Mluvnici češtiny III (1987, s. 443) a u J. Hrbáčka (1994, s. 20-21), kde se rozlišují mezipropoziční vztahy externí (ty jsou dvojí: buď jde o sémantickou paralelnost propozic, nebo o mezipropoziční sémantickou subordinaci³⁰), inkorporace jedné propozice do pozice participantu jiné propozice, křížení propozic: *Pane primáři, já viděla včera*

²⁹ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. SPN, Praha 1986, s. 351.

³⁰ Jedná se o vztahy, které M.Grepl – P. Karlík (1986) označují jako spojování (konekci) větných propozic.

paní Vonáskovou, jak se cpe v průjezdu buchtama,... (Kriseová, 1992, s. 34), splývání propozic: *Ten se už domů nevrátí takový, jaký odešel!* (J. Čapek, 1957, s. 64), vztah propozice k obsahu nominálního výrazu nepropozičního: *Mezi přestupky, kterých se na silnicích dopouštějí, nejsou jen nezapnuté bezpečnostní pásy či špatné parkování* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/1); zvláštní případ pak představuje analytická (souvětná) forma jedné propozice: *Byl tím, kterého hledali* (Vančura, 1963, s. 10).

Výhodou popisu souvětí vycházejícího z mezipropozičních vztahů je, „že umožňuje integrovat formálně různá souvětí (tj. zvláště souvětí parataktická a hypotaktická) založená na stejné sémantické bázi“³¹. Tato souvětí se totiž podle kritéria formálně syntaktického považují za dvě různé kategorie a v prvním klasifikačním kroku se od sebe oddělují. Integrace formálně různých, ale na stejném sémantickém základě založených souvětí umožňuje zjišťovat rozdíly ve fungování jednotlivých typů souvětných spojení. Nevýhodou tohoto popisu však je, že v klasifikaci založené na sémantickém kritériu se dostatečně neodráží rozdílná komunikační vlastnost souvětí souřadného a podřadného, tj. to, že souvětí souřadné představuje spojení výpovědí, zatímco souvětí podřadné je formou jedné výpovědi.

2.2.2.3 „Parataxe determinační“ a „hypotaxe koordinační“³²

Mezi rovinou formálně syntaktickou a sémantickou existuje jistá afinita, neboť většinou je významový vztah koordinační vyjadřován paratakticky a významový vztah subordinační hypotakticky. Někdy je však tato afinita porušena a objevuje se vyjádření asymetrické: mezi větami spojenými paratakticky je významový vztah subordinační a mezi větami spojenými hypotakticky je naopak významový vztah koordinační.

³¹ Karlík, P.: Studie o českém souvětí. Masarykova univerzita, Brno 1995, s. 8.

³² Tyto termíny užívá F. Kopečný (1962, s. 272, 308).

Situaci, kdy je parataktické formy spojení použito mezi větami, jejichž obsahy nejsou v takovém vztahu, který parataktická forma sugeruje (tj. tyto věty nejsou na sobě významově nezávislé), označuje F. Kopečný (1962, s. 272) jako „parataxi determinativní“. Parataxe se užívá např. pro vyjádření některých vztahů kauzálního charakteru. V hovorové řeči se tak často paratakticky vyjadřuje vztah podmínkový, a to zejména tehdy, když se k tomuto vztahu přidávají další významové odstíny jako např. výčitka, výtky, vysvětlení či zdůvodnění: *Všichni vědí, že je to hřích, a mlčí* (Kriseová, 1992, s. 151) – *Rok jsme se neviděly a přesně si pamatovala, co jsem měla tenkrát na sobě* (Kriseová, 1992, s. 163).

Analogicky dochází i k tomu, že hypotakticky jsou spojeny věty, mezi jejichž obsahy je vztah koordinační. V takovém případě F. Trávníček (1962, s. 308) mluví o „hypotaxi koordinační“, která je také označována jako „nepravá hypotaxe“³³ a s níž souvisí problematika tzv. nepravých vět vedlejších³⁴. Nepravá věta vedlejší je závislá jen svou formou (je uvozena hypotaktickým spojovacím prostředkem). O závislost v pravém slova smyslu však nejde, neboť nepravá věta vedlejší není větným členem jiné věty a nelze ji ani nominalizovat. Nepravá vedlejší věta jinou větu rozvíjí nebo doplňuje. Protože taková věta neplní větněčlenskou funkci, neztrácí svou samostatnou výpovědní funkci, a výpovědní celek s nepravou větou vedlejší proto představuje spojení výpovědí (má tedy povahu spojení parataktického). Formu nepravé vedlejší věty můžeme vždy nahradit formou věty hlavní. Použití hypotaktické formy vede k těsnějšímu spojení vět a k odsunutí věty vedlejší do pozadí. Porušení afinity tak umožňuje naznačit i jiné aspekty, které chceme vyjádřit, např. konfrontaci vedle vztahu odporovacího, popř. slučovacího v konfrontačně srovnávacích větách: *Doma pak v domácí premiéře zdolala Choceň 2:0 (Sadílek a Kuchta), aby pak utrpěla nejvýraznější*

---

³³ Tento termín používají např. M. Grepl – P. Karlík (1986, s. 349).

³⁴ Takové věty se vyskytují i v angličtině a bude o nich blíže pojednáno dále (viz 3.2).

prohru v soutěži (PN, 26.11.2003, s. 18) – *Zatímco situační elipsy ukazují vazbu textu na situaci, elipsy kontextové jsou výsledkem využívání kontinuity textové* (Hrbáček, 1994, s. 35).

Protože v souvětném spojení s nepravou větou vedlejší není mezi obsahy spojených vět vztah subordinace, nebudeme se takovými souvětnými spojeními v této práci zabývat.

2.2.3 Popis souvětí reflektující rovinu pragmatickou

Komplexní přístup k popisu souvětí by se měl opírat nejen o rovinu formálně syntaktickou a sémantickou, přičemž by měl vycházet z roviny sémantické, ale měl by odrážet i rovinu pragmatickou, tj. vlastnosti komunikačně pragmatické (především referenční a ilokační funkce) a vlastnosti textově kompoziční (tj. aktuální členění výpovědi).

Popis souvětí odrážející i rovinu pragmatickou se v české lingvistice objevuje zejména u M. Grepla – P. Karlíka (1998) a P. Karlíka (1995).

2.2.3.1 Referenční funkce

Referenční funkce jazyka se chápe jako schopnost jazyka vyjadřovat vztahy jazykového pojmenování (znaku) k předmětům mimojazykové skutečnosti. Referenční funkci pak plní především substantiva, neboť pojmenovávají reálně existující a smysly vnímatelné objekty. Ovšem i některé věty „mají na základě svého významu určitý referenční potenciál“³⁵. Z tohoto hlediska P. Karlík (1995, s. 12) rozeznává věty, které samy mají referenční funkci (jedná se o tzv. substantivní věty vztažné, v angloamerické literatuře označované „headless relative clauses“), a

---

³⁵ Karlík, P.: Studie o českém souvětí. Masarykova univerzita, Brno 1995, s. 12.

věty, které jakožto složka pojmenovací jednotky k uskutečnění referenční funkce pouze napomáhají (tzv. relativní věty referenčně relevantní).

Substantivní věty vztažné bývají uvozeny vztažnými zájmeny *kdo* a *co* a vztažnými zájmennými příslovci *kde*, *kam*, *odkud*, *kudy*: *A kdo má peníze, má logicky i obrovskou moc* (MF DNES, 1.11.2003, s. A/10) - *Kamkoli vkročím, mám dobré přátele* (Kriseová, 1992, s. 109). Jejich primární funkcí je funkce popisně pojmenovací (můžeme jimi pojmenovat i to, pro co v jazyce neexistuje jednoslovné pojmenování): *To, co by mělo napomoci ke kvalitním výrobkům, jsou i nové nerezové rotační pece* (PN, 5.12.2003, s. 13).

Relativní věty referenčně relevantní tvoří spolu s nominálním výrazem, k němuž se vztahují, jednu informační jednotku. Ze sémantického hlediska jsou tyto věty buď restriktivní, nebo nerestriktivní, přičemž oba typy referenčně relevantních vět relativních z hlediska pragmatického umožňují adresátovi identifikovat předmět řeči.

Referenčně relevantní relativní věty restriktivní se pak dále rozlišují podle toho, jakou referenční funkci má celá pojmenovací jednotka, jejíž složkou tato věta je, na následující typy vět³⁶:

1. Věty pojmově specifikující: *Živočichové, kteří potřebují energii a umějí vodu konzervovat, proto mají větší rozměry* (MF DNES, 10.1.2004, s. E/6). Tyto relativní věty se jako složka pojmenovací jednotky používají tehdy, když chceme mluvit „o otevřených třídách objektů, které existovaly nebo existují v blíže časově nespecifikovaném spatiu“³⁷. Jsou zpravidla výsledkem transformace dvou větných propozic (obsahujících výrazy potenciálně

---

³⁶ Klasifikace referenčně relevantních vět restriktivních i nerestriktivních a referenčně nerelevantních vět vychází z klasifikace těchto vět u M. Grepla - P. Karlíka (1998, s. 185-187). Pokud není za příklady ilustrujícími jednotlivé typy referenčně relevantních a referenčně nerelevantních vět uveden v závorce zdroj, jsou tyto příklady převzaty z M. Grepla - P. Karlíka (1998).

³⁷ Grepl, M. - Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 185.

referenčně totožné), mezi nimiž je kauzálně implikační vztah (tedy vztah sémantické závislosti).

2. Věty druhově specifikující: *Tak např. přestalo časem dělat potíže užití spojky v souvětí, v němž je jedna věta rozvíta celým podřadným souvětím s anteponanou větou vedlejší* (Bauer, 1960, s. 23). Těmito relativními větami mluvčí adresátovi sděluje, jaké vlastnosti by musel objekt mít, pokud by existoval.
3. Věty individuálně specifikující: Mluvčí tyto relativní věty použije tehdy, když chce mluvit o reálně existujících objektech. Tyto věty jsou založeny na transformaci dvou větných propozic, mezi kterými není vztah sémantické závislosti. Při této transformaci pak dochází k tomu, že jednu z propozic mluvčí degraduje na složku nominální fráze, aby dosáhl takového popisu, který bude pro adresáta dostatečně názorný. Věty individuálně specifikující se dále dělí na:
  - a) Věty charakterizující: *Plynová bomba obklopená trhavinami byla umístěna na bicyklu, který byl ponechán blízko mešity* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/11). Mluvčí prostřednictvím těchto relativních vět sděluje adresátovi takové vlastnosti objektu, které ho specifikují jako jedinečný, ale neumožní adresátovi daný objekt identifikovat.
  - b) Věty identifikující: *Věta, která byla před chvílí uvedena jako příklad na vzájemné postavení příslovečného určení a předmětu, pokračuje takto: ...and him he questioned about Tuscany* (Mathesius, 1961, s. 186). Mluvčí prostřednictvím těchto vět sděluje adresátovi takové vlastnosti objektu, které ho nejen charakterizují jako jedinečný, ale zároveň umožní adresátovi jeho identifikaci.

Referenčně relevantní relativní věty nerestriktivní stojí u jmen vlastních (proprií), osobních zájmen *já, ty* a jmen typu unika (taková jména pojmenovávají

objekty, které tvoří jednoprvkovou množinu - např. *baroko*). Tyto věty lze podle jejich funkce rozlišovat na:

- A) Věty, jichž mluvčí užívá proto, že vlastní jméno sice dostatečně specifikuje objekt, který má mluvčí na mysli, jako jedinečný, ale v dané komunikační situaci neumožňuje adresátovi, aby objekt jednoznačně identifikoval: *Tak tohle neřekl ani dr. Janík z ministerstva, ani ten Janík, který zastřelil statkáře Jirsu.*
- B) Věty, jichž mluvčí užívá proto, aby z toho, co je označeno propriem, vyčlenil určitou část (zvláště časovou nebo místní): *Nezval, který napsal Zpěv míru, už není ten Nezval, který napsal Podivuhodného kouzelníka – Anglický mistr hraje na půdě Panathinaikosu Atény, který je jen stínem úspěšného týmu z minulých let* (PN, 26.11.2003, s. 22).

Opakem relativních vět referenčně relevantních jsou relativní věty referenčně nerelevantní (nejsou relevantní z hlediska pojmenování toho, co má mluvčí na mysli), které spolu s významem nominálního výrazu, k němuž se vztahují, jednu pojmenovací jednotku netvoří. Tyto relativní věty totiž sdělují jen další informace o objektu, který byl už dostatečně pojmenován a delimitován nominálním výrazem: *Alois Žák, který byl u nás včera na návštěvě, je starostou Luhačovic.* Relativní věty referenčně nerelevantní tedy tvoří samostatnou informační jednotku. Ze sémantického hlediska jsou referenčně nerelevantní relativní věty nerestriktivní. K tomuto typu relativních vět patří věty explikativní a věty pokračovací: *Několikrát na toto téma zavedl řeč se Staňkem, kterého považoval za slušného člověka – Táta vyrobil z papíru dvě loďky, které jsme si pouštěli v potoce u lesa.*

Explicativní relativní věty přinášejí různé dodatečné informace a komentáře o tom, co je pojmenováno nominálním výrazem. Jde vlastně o věty parentetické (viz 2.1), přičemž sémantické vztahy, které pronikají mezi propozicí věty explikativní a propozicí věty základní, může adresát interpretovat různým

způsobem: *Ještě před jejím zahájením pardubické křídlo příjemně zaskočil reprezentační kouč Slavomír Lener, který ho po dlouhých letech povolal do národního týmu na první díl Euro Hockey Tour* (PN, 7.11.2003, s. 26 - lze interpretovat jako vztah příčinný: *protože*) - *Tři povedení „autoři“ tohoto příběhu vyslali Tintina, který je ztělesněním slušnosti a poctivosti, do jižní Asie za jediným cílem: na „sexuální prázdniny“* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/11 - lze interpretovat jako vztah přípustkový: *ačkoli*).

Pokračovací relativní věty přinášejí informace, jež představují rozvinutí děje, popř. stavu propozice věty předešlé. Jedná se o tzv. nepravé věty vztažné (viz 2.2.2.3): *Staré svíčky do aut a jiné drobné součástky vkládal do sklenic a hrnečků, které pak stavěl na pec* (Kriseová, 1992, s. 50).

Mimo kontext (tj. bez znalosti komunikační situace) a bez znalostí o světě nemůžeme zpravidla určit, zda jde o relativní větu referenčně relevantní nebo referenčně nerelevantní (výjimku tvoří relativní věty stojící u proprií, osobních zájmen *já, ty, on* a jmen typu unika, jež jsou ve většině případů nerestriktivní a referenčně nerelevantní).

Pragmaticky orientovaný popis relativních vět je podle P. Karlíka (1995, s. 13) důležitý proto, „že mimo kontext zpravidla nemůžeme říct o relativní větě nic jiného než právě jen to, že je to věta vztažná, která má větněčlenskou funkci přívlastku“.

Podle toho, zda spojení věty hlavní s větou vedlejší tvoří jednu nebo více informačních jednotek, můžeme i u vedlejších vět adverbálních rozlišovat spojení restriktivní a spojení nerestriktivní³⁸.

---

³⁸ Toto dělení vedlejších vět příslovečných lze nalézt u M. Grepla - P. Karlíka (1998, s. 260). Pokud není za příklady ilustrujícími restriktivní a nerestriktivní adverbální věty uveden v závorce zdroj, jsou tyto příklady převzaty z M. Grepla – P. Karlíka (1998).

Restriktivním spojením vedlejší věty příslovečné s větou hlavní vzniká struktura, která představuje jednu informační jednotku. V těchto spojeních nemůžeme vedlejší větu příslovečnou vynechat, protože přináší novou (často požadovanou) informaci, zatímco věta hlavní vyjadřuje informaci z kontextu již známou. To, že se jedná o restriktivní spojení, je často signalizováno korelativním spojením s odkazovacím výrazem ve větě hlavní (odkazovací výrazy kromě toho, že vyjadřují sémantické vztahy mezi spojenými výpověďmi, slouží jako indikátory toho, že celé spojení tvoří jednu informační jednotku): *Co bečíte, babi? – Já bečím proto, že ty děti mě přemlouvaj, abych umřela,...* (Kriseová, 1992, s. 42).

Nerestriktivním spojením vedlejší věty příslovečné s větou hlavní vzniká struktura, která představuje dvě samostatné informační jednotky. V takových spojeních je požadovaná informace vyjádřena dostatečně větou hlavní. Informace obsažená ve větě příslovečné je pouze dodatečná, navíc, proto můžeme větu příslovečnou vynechat: *A: Co se s tebou děje? - B: Přestal jsem kouřit, protože mi to lékař zakázal.* Příslopečná věta může být v tomto případě uvozena podřadící spojkou (spojka nemá pragmatickou funkci indikátoru samostatné informační jednotky), nebo může mít formu parataktickou, pokud je uvozena souřadícími spojkami *a, ale + sice/to +* odpovídající spojení korelativní (tento složený spojovací prostředek samostatnou informační jednotku signalizuje).

2.2.3.2 Aktuální členění výpovědi (AČ)

Každou výpověď lze rozdělit na obsahové složky, které se liší mírou sdělné závažnosti z hlediska komunikativního a informačního. Z hlediska komunikativního se výpověď člení na téma (tj. ta část výpovědi, která představuje to, o čem mluvčí chce posluchači něco sdělit) a na réma (tj. ta část výpovědi, která vyjadřuje to, co mluvčí o tématu říká). Z hlediska informačního se výpověď skládá

z východiska (tj. informace známé z kontextu) a z jádra (tj. informace kontextově nezapojené)³⁹.

AČ má vliv na pořadí vět v souvětěném spojení hypotaktickém, které jako celek je formou jedné výpovědi, a tak se skládá z části tematické a rematické, resp. východiskové a jádrové. Vedlejší věty mohou tvořit východisko nebo jádro výpovědi, anebo mohou být jejich částmi. Pokud je vedlejší věta východiskem výpovědi (nebo jeho částí), je anteponována, tj. stojí před svojí větou řídící. Pokud je vedlejší věta jádrem výpovědi (nebo jeho částí), je postponována, tj. stojí za svojí větou řídící. Vedlejší věty podmětne, příslovečné časové, podmínkové, zřetelové a přípustkové tvoří zpravidla východiskovou část výpovědi, a stojí proto často v antepozici: *Jakým kanálem toto téma ventilovali, je lhostejné* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/6) - *Když jsem se v sedm hodin odvážíla dolů, byl už pryč* (Kriseová, 1992, s. 63) - *Chce-li fotbalová reprezentace do 21 let postoupit na ME, musí zvládnout baráž se Švýcarskem* (PN, 7.11.2003, s. 21) - *Co se týče mužských, je úplně bez zájmu...* (Kriseová, 1992, s. 71) - *Třebaže jej dabingové úspěchy ověřené profesními i diváckými cenami těší, pro žižkovského rodáka je alfou a omegou divadlo* (MF DNES, 10.1.2004, s. E/12). Vedlejší věty předmětne, příslovečné prostředkové, příčinné, účelové a místní mají většinou funkci jádra výpovědi, a jsou tudíž umístěny v postpozici: *Významový vztah důsledkový rovněž vyžaduje, aby výpověď vyjadřující důsledek následovala* (Hrbáček, 1994, s. 71) - *Po stránce zvukové se od ní odlišuje tím, že je pronášena v jiné výškové rovině nebo aspoň s nižším začátkem...* (Rulíková, 1973, s. 23) - *Nejčastěji se popírá sloveso, protože popřením slovesa se popírá celá věta* (Mathesius, 1961, s. 195) - *Na neštěstí se král rozhněval na poberty a poslal po saských silnicích pluk, aby je stínal a věšel* (Vančura, 1957, s. 40) - *Ted' ho dostala tam, kde ho chtěla mít* (Placák, 1990, s. 35). I v AČ souvětěného spojení můžeme rozeznávat objektivní a

---

³⁹ Vycházíme zde z pojetí F. Daneše (1985).

subjektivní pořad⁴⁰. V subjektivním pořadu je věta, která je tématem výpovědi, postponována, což je signalizováno intonačně a kontextovou zapojeností tematické složky. Pokud je vedlejší věta interponována, je zpravidla součástí východiska: *Sestřička ale, jak už byla rozjetá, povídala dál* (Kriseová, 1992, s. 40).

K vytčení jádra, řidčeji východiska (vytčený člen bývá zastoupen zájmenným výrazem) výpovědi se užívá zvláštních konstrukcí s vedlejší větou relativní: *Byl to naopak tým Kutné Hory, který třemi góly zápas rozhodl* (PN, 5.12.2003, s. 26). Jedná se o tzv. vytýkáci důrazový opis (v angloamerické literatuře se tato konstrukce nazývá „cleft sentence“), jenž se vyznačuje tím, že se v něm užívá odkazovacího zájmena *to*, které zde funguje jako vytýkáci partikule, a tím, že informačním centrem je vždy vytýkaný výraz. Relativní věta ve vytýkáci důrazovém opise je uvozena vztažnými zájmeny *kdo*, *co* a *který*, nebo vztažnými zájmennými příslovci místními či časovými: *Bylo to v době, kdy se po ulicích potulovaly skupinky trampů, vracejících se ze Sázavy či odjinud* (Šabach, 2003, s. 61).

---

⁴⁰ Obvykle stojí téma na začátku výpovědi a za ním následuje réma. Jedná se o tzv. objektivní pořad, který se v češtině vyskytuje v klidném konstatování či vypravování nebo ve výkladu. V případě opačném, kdy réma je před tématem, mluvíme o tzv. subjektivním pořadu, který se v češtině používá pro vyjádření zdůrazněné nebo emocionálně zabarvené (ovšem ne všechny výpovědi se subjektivním pořadem jsou emocionálně zabarvené).

3. SUBORDINACE V ANGLICKÉM SOUVĚTNÉM SPOJENÍ

V anglo-americké lingvistice se termín subordinace („subordination“) zpravidla používá nejen v popisu souvětí vycházejícího z roviny sémantické, ale i z roviny formálně syntaktické. Nejdříve je ale třeba se blíže podívat na terminologii, kterou angloamerická lingvistika používá v souvislosti s popisem věty a souvětí, resp. souvětného spojení.

3.1 Spojování vět

I v angličtině se věty mohou spojovat do složitějších celků. Za nejvyšší gramatickou jednotku se tradičně pokládá „sentence“. Z hlediska struktury J. E. Warriner – J. Mersand – F. Griffith (1977, s. 67-69) rozlišují čtyři typy této jednotky:

1. „simple sentence“ (jednoduchá věta): *These functions are usually performed by the subordinate or multilevel paragraph* (Witting, 1975, s. 106)
2. „compound sentence“ (souvětí složené ze dvou nebo více vět hlavních): *Grammatical metaphor is a dominant feature of adult language, and it is learnt rather late* (Halliday, 1985, s. xviii)
3. „complex sentence“ (souvětí obsahující jednu větu hlavní a jednu nebo více vět vedlejších): *When something is projected as a meaning, we are not representing ‘the very words’, because there are no words* (Halliday, 1985, s. 230)
4. „compound-complex sentence“ (souvětí skládající se ze dvou nebo více vět hlavních a jedné nebo více vět vedlejších): *Suddenly Lennie*

appeared out of the bush, and he came as silently as a creeping bear moves (Steinbeck, 1994, s. 98)

Podobnou klasifikaci můžeme nalézt u A. Downinga – P. Locka (1992, s. 275), kteří ovšem u prvních třech typů hovoří pouze o spojení dvou vět a poslední typ označují jako „clause complex“. Termín „clause complex“ se objevuje i u M. A. K. Hallidaye (1985, s. 192), který ho ovšem chápe jako gramatickou jednotku zahrnující druhý až čtvrtý typ. R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 47) používají termín „multiple sentence“ jako souhrnné označení pro druhý až čtvrtý typ, tj. „multiple sentence“ představuje opak k „simple sentence“.

Z výše uvedeného je zřejmé, že anglickému termínu „sentence“ v češtině odpovídá buď věta jednoduchá, nebo souvětí. Stejně jako česká věta jednoduchá či české souvětí tvoří „sentence“ jednotku grafickou (tj. začíná velkým písmenem a končí tečkou, popř. otazníkem či vykřičníkem) a jednotku zvukovou (tj. je zvukově a intonačně uzavřeným celkem).

„Simple sentence“ je tvořena jednou „independent clause“ (nezávislou větou), která zpravidla obsahuje dva konstituenty: podmět a predikát. „Sentence“ se tedy může skládat z jedné nebo více vět („clauses“)⁴¹. Pokud jsou dvě věty spojeny koordinačně, jejich spojení se označuje „compound sentence“. Pokud jsou spojeny subordinačně, jde o „complex sentence“.

Ani v angličtině stejně jako v češtině nelze od sebe oddělit věty, mezi nimiž je vztah subordinace, neboť subordinovaná věta není schopna stát samostatně. V češtině se tento jev nazývá parcelace, v angličtině „sentence fragment“⁴²: *Propranolol is one of their various soubriquets. Developed for concert pianists suffering from nerves* (Barnes, 2004, s. 78).

---

⁴¹ Jak už jsme uvedli v úvodu, budeme v této práci pro anglický termín „clause“ používat české označení „věta“, přestože jsme si vědomi toho, že tyto termíny nejsou úplně stejné, neboť anglická „clause“ nemusí obsahovat VF. O tom bude pojednáno podrobněji dále (viz 3.1.1, 3.1.2).

⁴² Tento termín používá S. Witting (1975, s. 62).

3.1.1 Věty hlavní a věty subordinované

Termínem subordinace („subordination“) se označuje situace, kdy se jedna věta stává konstituentem věty jiné, tj. začleňuje se do její struktury. Takové věty jsou spojeny hypotakticky a jedna ze spojených vět je nejen syntakticky, ale i sémanticky podřazena větě druhé. Ze sémantického hlediska to znamená, že informace obsažená v subordinované větě („subordinate clause“, „dependent clause“⁴³) často představuje pozadí pro informaci obsaženou v hlavní větě („main clause“, „independent clause“⁴⁴), nebo je tato informace předpokládána. K tomu R. D. Van Valin – R. J. La Polla (1997, s. 457) poznamenávají, že subordinované věty „may not have independent illocutionary force operators“⁴⁵. Subordinované věty podle nich jsou buď „presupposed, or have the same force as the main clause“⁴⁶. Umístění myšlenky do subordinované věty tedy znamená, že se jí dostává menšího důrazu⁴⁷.

Ve spojení s řídící větou slouží subordinovaná věta k dokončení významu věty řídící, a proto nemůže stát samostatně, neboť nevyjadřuje úplnou myšlenku. Někteří lingvisté, např. R. A. Jacobs (1995), A. Downing – P. Locke (1992), používají termín „dependent clause“ (závislá věta) jako nadřazený termínu „subordinate clause“ (subordinovaná věta), neboť v rámci závislých vět rozlišují věty subordinované („subordinate clauses“) a věty vložené („embedded clauses“).

---

⁴³ G. Leech – J. Svartvik (1991, s. 294) takovou větu označují jako „subclause“. M. A. K. Halliday (1985, s. 195) používá termín „secondary clause“.

⁴⁴ A. Downing – P. Locke (1992, s. 278) takovou větu nazývají „superordinate clause“. M. A. K. Halliday (1985, s. 195) používá termín „dominant clause“ nebo „primary clause“. R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 991) označují řídící větu také termínem „matrix clause“ a navíc upozorňují, že ne každá hlavní věta je i větou nezávislou, neboť koordinovaná hlavní věta, která nemůže stát sama o sobě, není nezávislá.

⁴⁵ „nemusí mít nezávislé operátory ilokační síly“ (překlad H.Č.)

⁴⁶ „předem předpokládané, nebo mají stejnou sílu jako hlavní věta“ (Van Valin, R. D. – La Polla, R. J.: Syntax. Cambridge University Press 1997, s. 457 – překlad H.Č.)

⁴⁷ Srov. J. E. Warriner (1977), A. Downing – P. Locke (1992), R. A. Jacobs (1995).

Vložené věty jsou argumentem predikátu nebo predikativního adjektiva⁴⁸ řídící věty, či jsou vloženy do substantivní fráze řídící věty: *Redknapp warned that there would be changes at the club* (DT, 27.4.2005, s. 53) – *You are certain that you no longer love me?* (Waugh, 1984, s. 404) – *The fact that it is my sister is totally irrelevant* (DT, 27.4.2005, s. 5), kdežto subordinované věty ne: *The report came as a shock here because dim sum is a part of the culture of Hong Kong* (IHT, 28.4.2005, s. 1). Proto pokud vypustíme ze spojení dvou vět větu vloženou, není zbylá věta gramatická, zatímco pokud vypustíme z takového spojení větu subordinovanou, zbylá věta je gramatická. Vložené věty tedy představují takové věty, které v této práci nazýváme věty obsahové⁴⁹, a subordinované věty představují takové věty, které v této práci nazýváme věty adverbiální. V této práci chápeme termín subordinované věty v širším významu, tedy ne pouze jako věty adverbiální.

Subordinovaná věta je nějakým způsobem připojena k řídící propozici. Může být uvozena hypotaktickými spojkami („subordinating conjunctions“, „subordinators“⁵⁰), nebo relativy („relators“), tj. relativními zájmeny („relative pronouns“) a relativními příslovci („relative adverbs“). Hypotaktické spojky a relativa explicitně signalizují závislou povahu věty jimi uvozenými. Ovšem povaha vztahu spojených vět není vždy vyjádřena explicitně, tj. hypotaktickým spojovacím výrazem.

Na rozdíl od češtiny se v angličtině subordinované věty ne vždy oddělují čárkami od svých vět řídících. Subordinovaná propozice, která je umístěna za řídící propozicí, není běžně čárkou oddělena: *The latter designation is often used*

---

⁴⁸ R. A. Jacobs (1995, s. 75) poznamenává, že sémanticky „adjectives are very close to being verbs in English“ („adjektiva jsou velmi blízko k tomu, aby byla slovesy v angličtině“ – překlad H.Č.).

⁴⁹ R. W. Langacker (1967) za vložené věty považuje i věty vztažné.

⁵⁰ R. A. Jacobs (1995) v souvislosti s tím, že rozlišuje dva typy závislých vět: „embedded clauses“ (v našem pojetí věty obsahové) a „subordinate clauses“ (v našem pojetí věty adverbiální), rozeznává i dva typy spojovacích výrazů: „complementizers“ pro obsahové věty a „subordinators“ pro adverbiální věty.

when the clause is the only one in its sentence (Jacobs, 1995, s. 65) – *You can come in if you want* (Steinbeck, 1994, s. 74). Čárkou bývají zpravidla odděleny adverbiální věty, které jsou umístěny v antepozici⁵¹: *When they had read it, Jade had shaken her head* (Buck, 1961, s. 14) – *If you omit these prepositional phrases, the sentences become thin and bare* (Witting, 1975, s. 44). Čárkami, popř. pomlčkami se vždy oddělují nerestriktivní relativní věty, kdežto restriktivní relativní věty se čárkami nikdy neoddělují: *Like the Ebola virus, to which it is closely related, it is spread by bodily fluids like blood, vomit and saliva* (IHT, 28.4.2005, s. 10) – *Every surface structure manifests an underlying conceptual structure from which it is derived by syntactic rules and the choice of lexical items* (Langacker, 1967, s. 113).

A. Downing – P. Locke (1992, s. 275) upozorňují, že subordinovaná věta nemusí záviset pouze na jedné větě hlavní, ale může se vztahovat k celému větnému bloku a jako příklad uvádějí následující souvětí: *While Mary was parking the car, John bought the tickets, then started back across the road without looking to right or left and, just as he was reaching the other side, he was knocked down by a bus and badly injured.*

Rozdíl mezi hlavní a subordinovanou větou spočívá také v tom, že na rozdíl od věty hlavní, která obsahuje verbum finitum, tj. je určitá („finite“⁵²), nemusí subordinovaná věta verbum finitum obsahovat, a může tedy být neurčitá („non-finite“⁵³), tj. obsahující jinou predikační formu než verbum finitum: *She entered politics after serving as a prominent member of an Iraqi human rights organization* (IHT, 28.4.2005, s. 1) – *I will give you something to make you better*

---

⁵¹ Srov. J. E. Warriner – J. Mersand – F. Griffith (1977).

⁵² V. Mathesius (1961) tyto věty označuje jako „slovesné“.

⁵³ J. E. Witting – J. Mersand – F. Griffith (1977, s. 65) pro tyto věty, pokud jsou adverbiální, používají označení „elliptical (incomplete) clauses“.

(Waugh, 1984, s. 414), nebo nemusí predikát obsahovat vůbec a je neslovesná⁵⁴ („verbless“⁵⁵): *Henty followed, still unsteady after his illness* (Waugh, 1984, s. 408). Neurčité a neslovesné věty se v češtině nevyskytují.

3.1.2 Věty určité, věty neurčité a věty neslovesné

Neurčité věty se větám určitým podobají v tom, že také obsahují predikační formu (infinitivní nebo participiální) a podmět, i když ten často není vyjádřený⁵⁶, ale vyrozumívá se z věty řídící. Ovšem určité věty musí mít vyjádřený podmět, protože základním typem v angličtině je věta dvojčlenná, tj. je vyžadováno, aby určitá věta měla podmět, i když třeba jen formální. Protože neurčitá věta je závislá už svojí podstatou, hojně se vyskytuje bez zřejmé signalizace své závislosti. O jejím hypotaktickém vztahu k řídící větě sice není pochyb, ale její logickosémantický vztah tak není často identifikován, tj. pokud není subordinovaná věta neurčitá uvozena hypotaktickým spojovacím prostředkem, pak je sémantický vztah mezi subordinovanou a řídící větou obvykle méně explicitní. Např. v tomto spojení *They were found dead in bed together, having taken an overdose of sleeping tablets* (Graves, 1984, s. 509) můžeme vztah mezi spojenými obsahy interpretovat jako časový (*They were found dead in bed together after they had taken an overdose of sleeping tablets*), nebo příčinný (*They were found dead in bed together because they had taken an overdose of sleeping tablets*).

Podle toho, jakou neurčitou formu obsahují, se neurčité věty dělí na infinitivní a participiální. Věty infinitivní jsou buď „to-infinitive clauses“ (věty s to infinitivem): *He shut his lips over his teeth to save his life...* (Buck, 1961, s.

---

⁵⁴ Toto označení používá V. Mathesius (1961).

⁵⁵ A. Downing – P. Locke (1992, s. 286) označují tyto věty jako „abbreviated clauses“.

⁵⁶ R. A. Jacobs (1995, s. 72) takový nevyjádřený podmět, který se pouze vyrozumívá, označuje termínem „covert subject“ jako protiklad k vyjádřenému podmětu, který označuje termínem „overt subject“.

9), nebo „bare infinitive clauses“ (věty s prostým infinitivem, tj. infinitivem bez *to*, které jsou ale poměrně řídké): *Old Candy watched him go* (Steinbeck, 1994, s. 94). Participiální věty jsou buď „ing participle clauses“ (věty s přítomným participiem): *The family did not stay there long, relocating to Washington DC within the month* (G2, 28.4.2005, s. 3), nebo „ed participial clauses“ (věty s minulým participiem): *Look at these prepositional phrases, added to the sentence after the noun* (Witting, 1975, s. 44).

O neslovesných větách V. Mathesius (1961, s. 97) poznamenává, že nejsou eliptické, jak se někdy předpokládá, neboť „nic jim z hlediska obsahu nechybí, jen jejich forma je prostě taková, že neobsahují sloveso“. R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik. (1985, s. 996) uvádějí, že „the verbless clause is limited to the two clause-types SVC and SVA“⁵⁷, kde však konstituent V není přítomen: *Ralph looked at her, his head to one side* (Bradbury, 1984, s. 515) – *A man stood in the floor, his feet apart...* (Faulkner, 1984, s. 362). Podmět v neslovesných větách může být uvozen předložkou *with*. Stejně jako věty neurčité mohou být věty neslovesné uvozeny hypotaktickou spojkou: *We worked closely together when in government...* (G, 28.4.2005, s. 6). Pokud spojkou uvozeny nejsou, není sémantický vztah vyjádřen explicitně, a je tedy neurčitější.

Jak už bylo zmíněno dříve, jsou neurčité formy vždy méně explicitní než určité. Jejich použití ovšem není nedostatkem, ale je spíše výrazem jazykové ekonomie, neboť vyjadřují „relationships which are not required to be further specified“⁵⁸.

Pro stavbu anglické věty je charakteristická tendence vyjadřovat některé skutečnosti, které se v češtině obvykle vyjadřují vedlejšími větami (tedy větami

---

⁵⁷ „neslovesná věta je omezena na dva větné typy SVC a SVA“ (překlad H.Č.)

⁵⁸ „vztahy, u nichž není vyžadováno, aby byly dále specifikovány“ (Downing, A. – Locke, P.: *A University Course in English Grammar*. Prentice Hall International, Hemel Hempstead, 1992, s. 295 – překlad H.Č.)

určitými), větami neurčitými nebo neslovesnými. V. Mathesius (1961, s. 171) v této souvislosti hovoří o „komplexní kondenzaci“, neboť se větná stavba zhušťuje:

For a moment she stood over him as though waiting for him to move so that she could whip at him again;... (Steinbeck, 1994, s. 80) – Chvíli nad ním stála, jako kdyby čekala, až se pohne, aby ho mohla znovu šlehnout (překlad H.Č.)

Table 7(13) is the current version of our table, somewhat reduced so as to save space (Halliday, 1985, s. 243) – Tabulka 7 (13) je aktuální verze naší tabulky, která je poněkud zredukovaná, abychom ušetřili místo (překlad H.Č.).

3.1.3 Absolutní konstrukce⁵⁹ („absolute phrase“, „nominative absolute“⁶⁰)

Neurčité věty participiální a věty neslovesné mohou mít zvláštní formu, která se nazývá absolutní konstrukce: *She picked her way through the black hall behind the mirrors, her heels tacking the wooden floor* (Bradbury, 1984, s. 513). Absolutní konstrukce funguje jako vedlejší věta, ovšem na rozdíl od neurčitých vět participiálních není závislá na jméně řídící věty, ale má vlastní vyjádřený podmět. Podmět může být uveden předložkou *with*⁶¹: *With the dollar having depreciated so much, why haven't we seen narrowing of the trade deficit,...?* (IHT, 28.4.2005, s. 6) – *The tribunal ends tomorrow, with a judgment expected next month* (DT, 27.4.2005, s. 33). „The absolute phrase often is direct and economical, because it allows the writer to get rid of the ‘be’ verb and can provide additional information

---

⁵⁹ Používáme zde termín V. Mathesia (1961).

⁶⁰ Tento termín se objevuje u S. Wittinga (1975, s. 63).

⁶¹ V angličtině mají některé předložky (např. *with*, *without*, *for*), pokud uvozují vedlejší větu, funkci spojovací, a jsou tedy považovány za spojky (srov. např. R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik. (1985).

concerning time, place, manner and so forth, without adding unnecessary words.“⁶² Takový typ subordinované věty se v češtině nevyskytuje.

3.2 Vztahy v souvětném spojení

Stejně jako v češtině existují i v angličtině mezi spojenými větami jisté vztahy. M. A. K. Halliday (1985, s. 195-198) rozlišuje v souvětném spojení dva typy vztahů⁶³:

1. Vzájemná závislost („interdependency“), neboli vztah modifikace, spočívá v tom, zda jedna věta modifikuje větu druhou, nebo nikoli. V prvním případě jsou věty nerovnocenné, neboť jedna ze spojených vět je závislá na větě druhé. Mezi takto spojenými větami existuje vztah hypotaxe („hypotaxis“): *He was up half an hour before the triangle sounded for breakfast* (Steinbeck, 1961, s. 163). V druhém případě jsou věty rovnocenné, nejsou na sobě závislé a je mezi nimi vztah parataxe („parataxis“): *Ten minutes passed and Amory sat there very quietly* (Fitzgerald, 1961, s. 36). Rozdíl mezi parataxí a hypotaxí pak podle něho spočívá v tom, že „the paratactic relation is logically (i) symmetrical and (ii) transitive“⁶⁴, kdežto „the hypotactic relation is logically (i) non-symmetrical and (ii) non-transitive“⁶⁵.

---

⁶² „Absolutní konstrukce je často přímá a ekonomická, protože pisateli umožňuje zbavit se slovesa být a může poskytnout další informace vztahující se k místu, času, způsobu atd. bez přidání nadbytečných slov.“ (Witting, S.: *Steps to Structure*. Winthrop Publishers, Inc., Cambridge, Massachusetts, 1975, s. 64 – překlad H.Č.)

⁶³ Stejná klasifikace se objevuje i u A. Downinga – P. Lockeho (1992), kteří ovšem vycházejí právě z tohoto Hallidayova dělení.

⁶⁴ „paratactický vztah je logicky (i) symetrický a (ii) tranzitivní“ (Halliday, M. A. K.: *An Introduction to Functional Grammar*. St Edmundsbury Press, 1985, s. 198 – překlad H.Č.)

⁶⁵ „hypotaktický vztah je logicky (i) nesymetrický a (ii) netranzitivní“ (tamtéž, s. 198 – překlad H.Č.)

Vedle parataxe a hypotaxe, jež podle Hallidaye vyjadřují vztahy mezi větami, pak staví vkládání („embedding“), které nepatří k vztahům mezi větami, neboť je pouze nástrojem umožňujícím, aby se věta či nižší jednotka stala konstituentem prvku, který sám funguje jako konstituent nějaké věty.

2. Logickosémantický vztah, který je založen na dvou vztazích, a to expanzi („expansion“) a projekci („projection“).

Expanze spočívá v tom, že základní situace je rozšířena pomocí jiné situace, a to použitím:

- elaborace („elaboration“) – věta rozvádí význam jiné věty tím, že ho dále specifikuje nebo popisuje, ale sama nepřináší nový prvek: *The Senate, where he also has a majority, is due to vote Thursday* (IHT, 28.4.2005, s. 8);
- extenze („extension“) – jedna věta rozšiřuje význam jiné věty tím, že k němu dodává něco nového: *I feel happy and comfortable today, whereas a few weeks ago I felt miserable* (DT, 27.4.2005, s. 8);
- posílení významu („enhancement“) – jedna věta posiluje význam jiné věty tím, že ho různými způsoby kvalifikuje (např. určením místa, času, způsobu, příčiny atd.): *Although Billy was in the middle age, Grandfather considered him a boy* (Steinbeck, 1961, s. 158).

U projekce dochází k tomu, že situace je projektována slovesem mluvení nebo myšlení: *A seniour Humberside officer said later that Mrs Prescott's distress was "immense"* (DT, 27.4.2005, s. 9).

V souvětích se pak syntaktické a logickosémantické vztahy kombinují, a tak lze najít kombinace jako parataktická expanze, hypotaktická expanze, parataktická projekce nebo hypotaktická projekce. Ve výše uvedených příkladech

jsou vždy uvedena spojení hypotaktická, neboť hypotaxe stojí v našem zájmu, ale vždy lze uvést i spojení parataktické.

Jak je z uvedených příkladů vidět, kombinací hypotaxe a elaborace vznikají nerestriktivní relativní věty, včetně nerestriktivních relativních vět, které se vztahují k obsahu celé předchozí věty: *The man beckoned Mrs Witchalls to walk towards him, which she did* (DT, 27.4.2005, s. 1). Takové nerestriktivní relativní věty se v češtině považují za nepravé věty vedlejší uvozené zájmeny *což, čehož, čemuž* apod., nebo zájmennými příslovci *načež, pročez, přičemž, začez*⁶⁶. J. Hrbáček (1994, s. 68) nazývá tyto věty „nepravé vedlejší věty vztažné větěně rozvíjející“: *My jsme ti nejudatnější, pročez jsme postrachem všech nepřátel* (Poláček, 1984, s. 26). Podle F. Daneše (1985, s. 137) „funkce těchto vět je [...] textová (stylisticky relevantní), slouží k těsnějšímu spojení textových member“. Vzhledem k tomu, že mezi takto spojenými větami není vtaž subordinační, nebudeme se jimi v této práci zabývat stejně tak, jako se jimi nezabýváme v českých souvětých spojeních.

Kombinací hypotaxe a extenze vznikají věty, které se v češtině opět považují za nepravé vedlejší věty. V tomto případě se jedná o konfrontačně srovnávací věty uvozené spojkou *zatímco*: *Spokojenost či velkou spokojenost s partnerským životem dalo najevo 89 procent Francouzek, zatímco v případě Britek je to jen 74 procent* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/10). V těchto větách jde o konfrontaci blízkou významu slučovacímu. Konfrontují se zde témata a rémata obou vět. I M. A. K. Halliday (1985, s. 209), který tyto věty nazývá „hypotactic clauses of addition“, upozorňuje, že „finite clauses with *whereas, while, except that*, if they follow the primary clause, have a strong paratactic flavour“⁶⁷: *Thus*

---

⁶⁶ Tato relativa Mluvnice češtiny II (1986, s. 220) označuje jako „pseudorelativa“, J. Hrbáček (1994, s. 68) jako „větná relativa“.

⁶⁷ „určité věty se spojkami *whereas, while, except that*, pokud následují za řídící větou, mají silně parataktický charakter“ (překlad H.Č.)

while propositions are thought, proposals are hoped (Halliday, 1985, s. 237). Ovšem podle A. Downinga – P. Lockeho (1992) mají tyto věty spíše odporovací významový odstín než slučovací. Věty uvozené spojkou *except that* mají význam subtraktivní: *Then I thought of going across the road and throwing them in a skip – except that this would look very peculiar* (Barnes, 2004, s. 84). Ani těmito případy se zabývat nebudeme.

Kombinací hypotaxe a posílení významu vznikají adverbialní věty a kombinací hypotaxe a projekce vznikají obsahové věty, a to konkrétně takové, jež označujeme jako nepřímou řeč.

Z výše uvedeného vyplývá, že i v angličtině patří subordinace spolu s koordinací k hlavním prostředkům umožňujícím spojování vět, ovšem na rozdíl od koordinace vytváří mezi větami hierarchii. R. D. Van Valin – R. J. La Polla (1997, s. 449) k rozdílu mezi koordinací a subordinací poznamenávají, že v souvětném spojení, ve kterém je mezi větami vztah koordinace, „every one of the clauses in it can stand on its own, outside of the chain“⁶⁸, ovšem v souvětném spojení, ve kterém je mezi větami vztah subordinace, tomu tak není.

I v angličtině se mohou koordinačně spojit dva obsahy, mezi kterými je vztah subordinace. Takový případ J. E. Warriner – J. Mersand – F. Griffith (1977, 222) označují jako „faulty coordination“: *Vote against me, and you still get Tony Blair,...* (G, 28.4.2005, s. 6).

---

⁶⁸ „každá z vět v něm může stát samostatně mimo řetězec“ (překlad H.Č.)

4 .SIGNÁLY A INDIKÁTORY SUBORDINACE

Subordinace, jak už bylo zmíněno, je vztah významově nerovnocenných větných propozic, tj. jedna z propozic významově závisí na propozici druhé a ztrácí svoji samostatnost. Už také víme, že mezi rovinou sémantickou a formálně syntaktickou existuje výrazná afinita, a proto se subordinace zpravidla vyjadřuje hypotaxí. Tato skutečnost vyplývá z toho, že významově nerovnocennému vztahu mezi dvěma propozicemi, tedy vztahu vytvářejícímu hierarchii v obsahové (hloubkové) rovině textu, většinou ve výrazové (povrchové) rovině textu odpovídá nerovnocenné postavení věty hlavní (řídící) a věty vedlejší (závislé). Subordinace je zpravidla značena signálem ve vedlejší větě. V češtině je tudíž subordinace nejčastěji signalizována a indikována hypotaktickými spojovacími prostředky, které uvozují subordinovanou větu. K signalizaci vztahu subordinace se hojně používá i zvláštní typ spojení, tzv. spojení korelativní, skládající se z odkazovacího výrazu umístěného v řídící větě a hypotaktického spojovacího výrazu uvozujícího subordinovanou větu. Někdy vztah subordinace není vyjádřen ani hypotaktickým spojovacím prostředkem, ani korelativním spojením, ale vyplývá z obsahové souvislosti spojených vět.

V angličtině je subordinace také často signalizována hypotaktickým spojovacím výrazem, ale škála signálů a indikátorů tohoto vztahu je širší. Za další formální indikátory subordinace se považují⁶⁹:

- inverze, tj. počáteční elementy ve větě jsou převráceny (inverze se objevuje zejména ve formálních projevech);
- absence verba finita, tj. věta je neurčitá nebo neslovesná;

---

⁶⁹ Vycházíme zde z R. Quirka – S. Greenbauma – G. Leeche – J. Svartvika (1985, s. 997) a z G. Leeche – J. Svartvika (1991, s. 295).

- přítomnost určitých slovesných forem v určitých větách je determinována typem subordinované věty.

Ve větě nemusí být přítomen pouze jeden signál, může jich být přítomno více.

L. Dušková (1994, s. 593) uvádí, že subordinace, která není signalizována formálními prostředky „se vyskytuje pouze u juxtaponovaných vět obsahových a vztažných a u komentujících vět vsuvkových“. Kromě vypuštění spojky *that* (i v relativních větách) existuje pouze jeden typ subordinované věty, která nemá vyjádřený signál subordinace, a to tzv. „comment clause“: *It's pretty fair, I think* (Fitzgerald, 1961, s. 46). Dušková však tyto věty nepovažuje za obsahové neuvozené spojkou, ale za věty fungující obdobně jako adverbialní větné určení, které vyjadřuje komentář mluvčího, a mající proto vsuvkový charakter.

Při porovnávání signálů a indikátorů subordinace v českém a anglickém souvětěném spojení budeme vycházet z českých signálů a indikátorů subordinace (budeme tedy vycházet z českých souvětěných spojení) a budeme se snažit najít všechny možnosti jejich vyjádření v angličtině. To nám umožní zjistit shodné a rozdílné signály a indikátory subordinace, které v těchto jazycích existují, a zamyslet se nad podobnostmi a odchylkami v užívání těchto signálů a indikátorů ve zkoumaných jazycích. Budeme rozebírat jednotlivé signály a v jejich rámci budeme postupovat podle jednotlivých typů vět (věty adverbialní, obsahové, relativní), pokud to bude relevantní.

4.1 Hypotaktické spojky

Hypotaktické spojky spojují jednotlivé věty a vyjadřují explicitně vztah mezivětné závislosti. Jejich sémantika je dána sémantikou vztahu mezi jednotkami, jež ta která spojka spojuje. Podle J. Hrbáčka (NŘ 1967) se

hypotaktické spojky, na rozdíl od spojek parataktických, specializují buď na vyjadřování hypotaxe (např. spojka *že*, která má skoro nulový lexikální význam, a tak má hlavně funkci syntaktickou), nebo na vyjadřování určitých významových vztahů mezi spojenými větami (syntaktickou závislost pak vyjadřují nepřímo přes vztah významový; např. spojky *protože*, *poněvadž*, *když*). Vedle toho hypotaktické spojky mohou vyjadřovat i modalitu vedlejší věty (výjimkou jsou věty podmínkové a účelové), protože tvoří součást vedlejší věty (jsou dokonce těsně spjaty s jejím predikátem – proto vesměs fungují jako spojky větné).

Z formálního hlediska můžeme hypotaktické spojky dělit na jednoduché (např. *aby*, *když*, *že*), složené (*jestliže*, *přestože*, *zatímco*) a spojková sousloví neboli spojkové výrazy (např. *hned jak*, *jen aby*, *i když*)⁷⁰.

V angličtině se spojky z hlediska formálního také dělí do tří skupin. A. Downing – P. Locke (1992, s. 292-293) klasifikují spojky do následujících skupin:

1. jednoduché spojky: *when*, *whenever*, *where*, *wherever*, *because*, *if*, *unless*, *until*, *while*, *as*;
2. spojkové skupiny: *as if*, *as though*, *even if*, *even though*, *even when*, *soon after*, *no sooner*⁷¹;
3. složené spojky, u kterých lze vyčlenit tři podskupiny:
  - a) odvozené ze sloves (*that* není nutné): *provided (that)*, *granted (that)*, *considering (that)*, *seeing (that)*, *suppose (that)*, *supposing (that)*, *say*
  - b) obsahující substantivum: *in case*, *in the event that*, *to the extent that*, *in spite of the fact that*, *the day*, *the way*

⁷⁰ Úplný výčet hypotaktických spojek lze najít např. v Mluvnici češtiny II (1986, s. 226-227).

⁷¹ J. Nosek (1966, s. 17, 33) poznamenává, že ve větném spojení se spojovacím výrazem *no sooner...than* jsou obě věty sémanticky spojeny velmi blízkým vztahem, takže ani jedna věta nemá bez druhé význam, a jsou si vzájemně subordinované, tj. žádná není řídící a žádná není dostatečně samostatná, aby mohla stát samostatně. V tomto ohledu se zdají být v podobném vztahu jako věty spojené spojovacím výrazem *the...the*. Tyto věty jsou však v současné hovorové angličtině vzácné.

- c) adverbialní: *so/as long as, as soon as, so/as far as, much as, now (that)*.

Trochu jiné dělení podřadicích spojek nabízejí R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 998-1000). Stejně jako u předchozí klasifikace jsou i zde spojky členěny do tří skupin, ovšem skupiny jsou následující:

1. jednoduché spojky: *after, before, till* apod.
2. složené spojky:
  - končící na *that*: *but that, in order that* apod.
  - končící na fakultativní *that*: *assuming (that), granted (that), except (that), so (that)* apod.
  - končící na *as*: *as far as, as soon as* apod.
  - další: *as if, as though, in case*
3. korelativní spojky: *as...so, such...as, the...the, although...yet* apod.

Protože hypotaktické spojky signalizují, že věta, již uvozují, je závislá a nemůže tedy stát samostatně, nemůžeme tyto věty oddělit, neboť v tom případě by vznikl parcelát, viz 2.1 (v angličtině označovaný jako „sentence fragment“, viz 3.1).

Hypotaktické spojovací výrazy stojí zpravidla na začátku věty, kterou uvozují, ale není tomu tak vždy. Výjimku tvoří tzv. různovětné spojky v souvětí složitém s řetězovou závislostí vedlejších vět (tj. souvětí, kde je věta hlavní rozvíta vedlejšími větami řetězcově na ní závislými):

*Soused i můj muž mu pokolikáté už vysvětlovali, že **když** nemá kde bydlet, musí se jít hlásit do místa svého trvalého bydliště* (Kriseová, 1992, s. 67)

Hypotaktické spojky *že* a *když* jsou umístěny za sebou, ale spojka *že* patří k větě *musí se jít hlásit do místa svého trvalého bydliště*. Vedlejší věty totiž tvoří větný blok, který by mohl být potenciálně rozvit jako celek, a tak je vedlejší věta *když nemá kde bydlet* vložena do vedlejší věty *musí se jít hlásit do místa svého trvalého*

bydliště, která je její větou řídící. Důležitou roli přitom hraje i aktuální členění: druhá vedlejší věta (tj. věta druhého stupně závislosti) představuje východisko, a tak je umístěna před první větou vedlejší (tj. větu prvního stupně závislosti), ale až za její spojovací výraz, aby nevzniklo špatné syntaktické spojení. Umístění obou spojek za sebou na začátku bloku má výhodu i pro adresáta, protože jsou mu tak naznačeny vztahy, které se v bloku vyskytují. V některých případech se spojka uvozující první větu vedlejší (a zároveň větný blok) z důvodu přehlednosti opakuje: *Chápala mě a slíbila mi, že až se vrátíme, že mě doporučí na kulturu jako externí tlumočníci* (Salivarová, 2001, s. 91).

Podívejme se na další příklady:

Reportérce Noře Novákové dokonce řekl, že zabývá-li se tímto tématem, neměla by v ČT pracovat (MF DNES, 29.11.2003, s. A/6)

Zajímalo ho to tak silně, že aby se zbavil svých pochybností, dotazoval se pokaždé velmi podrobně průvodčího,... (Linhartová, 1998, s. 28)

Chystali všechno tak, aby až se mladí vrátí z práce, mohli zas všichni začít pracovat (Kriseová, 1992, s. 145)

Světové sociologické průzkumy opakovaně ukazují, že čím víc je v populaci mladých mužů mezi 15 a 24 lety, tím akutněji stoupá hrozba terorismu, násilností a kriminality (MF DNES, 10.1.2004, s. (A/6)

Říká, že pokud by měl k dispozici od začátku soutěže zdravé hráče, měla by Sparta o takových patnáct bodů víc (PN, 23.1.2004, s. 22)

Vědci dospěli k závěru, že dokud takovéto výzkumy nebudou dokončeny, je riskantní nejen reprodukivní, ale také terapeutické klonování (MF DNES, 1.11.2003, s. A/10)

Američané i Sověti si dobře uvědomovali, že kdo dokáže vynést družici na oběžnou dráhu, je také schopen dopravit atomovou bombu na kterékoli místo na zemi (MF DNES, 10.1.2004, s. A/6)

Na uvedených příkladech vidíme, že vedle sebe mohou stát nejen dvě spojky, ale také spojka a relativum. Se stejným jevem se setkáváme i v angličtině: *That requirement would rule out monkeys and apes, **because when** they catch Marburg of Ebola, they have even higher death rates than people do* (IHT, 28.4.2005, s. 10)

*I must first put out the light, **so that if** it is not they, we will have time to escape,...* (Buck, 1961, s. 13)

*The R & A confirmed **that if** Wie pitched up at St Andrews they would anticipate a sizeable increase in attendance figures,...* (DT, 27.4.2005, s. S4)

*Some researchers suspect **that what** spread the disease so quickly was contaminated medical equipment, like needles, syringes or intravenous lines* (IHT, 28.4.2005, s. 10)

*Let's say **that when** you're revising a paragraph you've discovered these two sentences:...* (Witting, 1975, s. 49)

*We will assume **that whenever** a transfer of possession is involved (in verbs like give, own, lend), the original possessor is the source,...* (Jacobs, 1995, s. 24-25)

*The principle linking the two is **that wherever** we put a bracket, we should be able to assign a label* (Halliday, 1985, s. 29)

4.1.1 Hypotaktické spojky uvozující adverbiální věty

Jak už bylo zmíněno výše (viz 2.2.1.2), adverbiální věty jsou fakultativním členem řídicí věty a přinášejí nějaké okolnosti určení děje této věty. Tyto věty jsou zpravidla uvozeny hypotaktickými spojkami, které vyjadřují významový vztah mezi spojenými větami:

*To samé čeká Otavu, **až** jej najde policie* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/8)

Mezitím co předával zásilku, s kolem mu odjel neznámý mladík (PN, 7.11.2003, s. 4)

Jakmile dá pojišťovna k operaci za hranicemi svolení, dostane pacient euroformulář E112 (PN, 23.1.2004, s. 2)

*Ty vlasy mu vlály po proudu, **jako** by ležel utopený v žlutém písku* (Pavel, 1985, s. 11)

*Jde o textové spojení volnější, **než** je souvětí* (Hrbáček, 1994, s. 63)

*Šlo tu o jazyk dosti vzdálený, **takže** přímé přejímání prostředků a konstrukcí nebylo možné* (Bauer, 1960, s. 20)

*Máme namysli mluvené komunikáty neoficiální, nepřipravené (spontánní), **protože** u nich se projevují nejvýrazněji odlišné rysy od projevů písemných* (Hrbáček, 1994, s. 33)

Aby mu to líp uteklo, pozval mě na skleničku (Kriseová, 1992, s. 125)

***Jestliže** se ale voda například na zimu vypustí, kámen začne pracovat* (PN, 7.11.2003, s. 7)

Snadno se o tom přesvědčíme, pokusíme-li se zavést do některé staré památky dnešní interpunkci (Bauer, 1960, s. 21)

*Docela se to povedlo, **i když** to byl teprve první díl* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/3)

*V ústech měl jenom pár zubů, **přestože** je mu teprve dvaatřicet* (Kriseová, 1992, s. 150)

*V letních měsících se do Gracelandu nedostanete, **aniž** byste si postáli v dlouhé frontě* (MF DNES, 10.1.2004, s. E/8)

*Němčina se od češtiny mnoho neliší, **pokud** jde o užívání participií* (Mathesius, 1961, s. 173)

Adverbiální věty mohou stát v antepozici, postpozici, řídceji i v interpozici, pokud tomu nebrání jiné faktory ovlivňující pořadí vět v souvětěném spojení, tzv. větosled (viz 2.2.1.2):

***Když** zjistili kladný postoj, oslovili některé poslance a senátory* (PN, 7.11.2003, s. 4)

*A sestřička Věruška, **když** to dopověděla, znovu se rozplakala* (Kriseová, 1992, s. 161)

*Ministr se svěřil s obavou o bezpečnost, **když** se ho MF DNES ptala na jeho soukromý a rodinný život* (MF DNES, 20.11.2003, s. A/1)

V češtině se hypotaktické spojky často spojují s dalšími spojkami nebo s příslovci či částicemi⁷², a tak se jejich sémantika zpřesňuje, specifikuje, čímž se vyjádření stává pregnančnějším, přesnějším, tj. lze tak explicitněji vyjádřit různé sémantické a pragmatické rysy. Tímto spojením vznikají tzv. spojkové výrazy (např. *leda by, málem že, stejně jako, když vtom, ještě když, dříve než, hned jak, než aby* aj.). Tendence vytvářet nové spojovací prostředky je charakteristická pro souvětné struktury založené na spojování propozic (viz 2.2.2.2):

*Ale k obchodům v Iráku si čichne, **jen když** bude mít vojáky v Zálivu* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/4)

*V noci trénují smyky, **hlavně když** je mokro* (MF DNES, 1.11.2003, s. A/4)

*Jedna štika si prý dokonce vyskočila pro okounka, **hned když** padal do tůně...* (Pavel, 1985, s. 19)

*Pak jednou začaly padat bomby, **právě když** se střídaly směny* (Jedlička, 1994, s. 33)

*Až **teprve když** ho škodolibí sousedé z chaloupek přivolali, vyšel a uviděl* (Kriseová, 1992, s. 45)

*Brehm se oženil s Dorou, **dříve než** uplynuly tři měsíce od doby, kdy se s ní seznámil* (Vančura, 1963, s. 8)

---

⁷² „Jde o příslovce (nejčastěji způsobová) vyjadřující míru, stupeň (vyšší, nebo omezení), časové dimenze, kauzalitu, a některá další, a o částice zdůrazňující, zesilující, vytýkací, s podobným významem.“ (Mluvnice češtiny II. Academia, Praha 1986, s. 222)

*Rovněž jsem psal paní doktorový Válový, **hned jak** umřel pan doktor Vála* (Kriseová, 1992, s. 80-81)

*Ale byl to sen převrácený, **než jak** si ho představoval* (Pavel, 1985, s. 50)

***Stejně jako** se zesiluje adverbii, užívá se v té funkci také, zejména ovšem v hovorové řeči, zesilujících příměrů (...)* (Mathesius, 1961, s. 192)

4.1.1.1 V angličtině je adverbiální věta vyjádřena větou určitou

Také v angličtině jsou adverbiální věty určité uvozeny podřadicími spojkami, jež vyjadřují jak jejich závislou povahu, tak významový vztah:

*As **soon as** the book was in print, I began to forget about it,...* (Wolfe, 1961, s. 115)

*The swamper watched him **until** he was settled* (Steinbeck, 1994, s. 25-26)

*He would not go into the house **as long as** those enemy men were in sight* (Buck, 1961, s. 10)

*It felt **as though** he were hooked into the log itself;...* (Hemingway, 1961, s. 101)

*George stood up and threw the mouse **as far as** he could into the darkening bush,...* (Steinbeck, 1994, s. 11)

*We know very little about conceptual structures, **since** we know so little about human cognition in general* (Langacker, 1967, s. 97)

*Study them carefully, **so that** they can serve as models to you in your own work* (Witting, 1975, s. 113)

***If** these components were combined differently, a different though would result* (Langacker, 1967, s. 89)

***Unless** he pays attention a student might write a sentence like one of these:...* (Witting, 1975, s. 52)

***As far as** their expression is concerned, non-defining relative clauses are clearly signalled both in speech and in writing* (Halliday, 1985, s. 205)

I v angličtině mohou adverbiální věty stát v antepozici, postpozici nebo interpozici, pokud tomu nebrání jiné faktory:

Although we will concentrate on English, much of the following discussion will prove valid for all languages (Langacker, 1967, s. 97)

This inexorable fact, although it became more and more pressing, did not bother me so much at first (Wolfe, 1961, s. 115)

I was quite interested to know, although I also wanted to get away (McEwan, 2004, s. 104)

V anglické větě stojí hypotaktické spojky zpravidla na začátku subordinované propozice, jak poznamenává L. Dušková a kol. (1994, s. 593), „pouze v některých přípustkových větách se spojka klade až na druhé místo“: *The hall, large as (that) it was, soon became crowded*. Jedná se o přípustkové věty se spojovacími výrazy *as*, *though* a *that*, v nichž jmenná část přísudku může být umístěna před spojovacím výrazem. Takový slovosled má ovšem knižní ráz.

I v angličtině se hypotaktické spojky spojují s jinými spojkami nebo s příslovci, a tak se specifikuje jejich sémantika. Ovšem k tomu R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1001) uvádějí, že je „difficult to distinguish categorically between complex subordinators and free syntactic constructions“⁷³. Složené spojky pak označují za marginální spojky („marginal subordinators“):

Sentences with nonfinite clauses are grammatical even if the subject position in the nonfinite clause is not filled by an overt subject:... (Jacobs, 1995, s. 85)

But even when saris were camouflaged as gowns – with hats, gloves, lade ruffles, capes and abundant brooches – Westernized women of my mother's and grandmother's generation would not be seen dead in skirts (IHT, 28.4.2005, s. 7)

---

⁷³ „obtížné rozlišit kategoricky mezi složenými spojkami a volnými syntaktickými konstrukcemi“ (překlad H.Č.)

R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1002) považují *even if* za složenou spojku, nikoli za spojku marginální (tedy za spojení příslovce a spojky), neboť „the meaning of the subordinator is affected by the presence of the adverb“⁷⁴, kdežto u *even when* jde o spojení příslovce a spojky, přičemž příslovce *even* slouží k zdůraznění, zaměření pozornosti. Mezi marginální spojky R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1002-1003) dále řadí: *just as*, *only if*, *the moment (that)*, *until such time as*, *because of the fact that* aj. Ale pouze u spojkových výrazů typu *just as*, *even when*, *only if* dochází k tomu, že se spojka spojuje s příslovcem, které význam spojky nějakým způsobem modifikuje nebo specifikuje, jako je tomu v češtině. Dále jsou uvedeny příklady spadající právě do této skupiny:

Just before the meeting was scheduled, a car on its way from Fallujah was pulled over as it approached a checkpoint (DT, 27.4.2005, s. 14)

Yugoslavia's softer brand of socialism had exposed Slovene companies to market economics well before the country declared independence in 1991 (IHT, 28.4.2005, s. 2)

It also published the Hungarian writer Imre Kertesz long before he was awarded the 2002 Nobel Prize in literature (IHT, 28.4.2005, s. 9)

Then, just as it seemed my Rockall dream was dashed, Jamie appeared with the latest weather report (DT, 27.4.2005, s. 17)

Doubts remained about his claim even after he was backed by the National Geographic Society and the US Congress (DT, 27.4.2005, s. 4)

But Actes Sud is also different in other ways, not least because it was born outside the culture of publishing (IHT, 28.4.2005, s. 9)

Méně často dochází i k spojování spojek:

---

⁷⁴ „význam spojky je ovlivněn přítomností příslovce“ (překlad H.Č.)

*Well, I hope it don't rain **until after** I kill those damn mice* (Steinbeck, 1961, s. 150)

Jak už bylo naznačeno v přehledu spojek, je v adverbiálních větách spojka *that* v některých případech fakultativní, může tedy být vynechána. Vynechání této spojky zpravidla přispívá k menší formálnosti vyjádření:

Victor turned his head away so she would not see his eyes (Highsmith, 1984, s. 560)

U časových a podmínkových vět je vedle hypotaktické spojky dalším signálem subordinace použití určité predikační formy, která je „determined by the particular type of subordinate clause it belongs to“⁷⁵:

If I see him, I'll pass the word you was looking for him (Steinbeck, 1994, s. 33)

If a member of the family caught a cold, Paul would have flu and would not suffer in silence (G, 28.4.2005, s. 5)

If there'd been any farther west to go, he'd have gone (Steinbeck, 1961, s. 153)

Naproti tomu u časových vět se spojkou *since* je ovlivněna forma predikátu ve větě řídící.

4.1.1.2 V angličtině je adverbiální věta vyjádřena větou neurčitou

V angličtině mohou být adverbiální věty také vyjádřeny větami neurčitými, tj. větami infinitivními nebo participiálními. Tyto věty jsou závislé už svojí formou. Použití těchto neurčitých vět umožňuje tzv. komplexní kondenzaci, kdy dochází k zhuštění větné stavby (viz 3.1.2).

Sémantický vztah mezi větou neurčitou participiální a větou řídící může být vyjádřen explicitně pomocí spojek či předložek s funkcí spojovací, nebo může být nespécifikován.

---

⁷⁵ „určena konkrétním typem subordinované věty, k níž patří“ (Quirk, R. – Greenbaum, S. – Leech, G. – Svartvik, J.: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman Group Limited, New York 1985, s. 1007 – překlad H.Č.)

Podívejme se nejprve na věty participiální, obsahující buď participium přítomné („-ing participle“) nebo participium minulé („-ed participle“), jež jsou uvozeny hypotaktickými spojkami:

*Thirteen residents, including young children, had to be rescued **after** being woken by fire alarms* (DT, 27.4.2005, s. 12)

*His grandfather was a member of the Communist Party **while** working for cigarette manufacturer John Player,...* (DT, 27.4.2005, s. 19)

***When** taken in combination, however, the various devices of embedding and conjoining allow a much greater variety of sentence structures* (Langacker, 1967, s. 111)

***Once** made, no step could ever be retraced;...* (Steinbeck, 1961, s. 156)

*This worked much better **than** expected on the ice* (DT, 27.4.2005, s. 4)

*The Dwarf, **as if** frightened by an approaching storm, pulled his black coat-lapels tightly about his throat and wadded swiftly* (Bradbury, 1984, s. 511)

*They each face up to 10 years in prison **if** convicted* (IHT, 28.4.2005, s. 3)

Ne všechny hypotaktické spojky, které uvozují věty určité, mohou také uvozovat věty neurčité. Tyto spojky explicitně vyjadřují vztah participiální věty k větě řídící. Podmět participiálních vět je zpravidla shodný s podmětem věty řídící.

Participiální věty mohou být uvozeny i předložkami se spojovací funkcí (jak už bylo poznamenáno, jsou tyto předložky některými lingvisty považovány za spojky):

*In such pictures Landseer expresses complicated emotions (including his own anger) simply and directly, **without** descending into melodrama or sentimentality* (DT, 27.4.2005, s. 21)

*It is possible to ‘report’ a saying **by** representing it as a meaning* (Halliday, 1985, s. 231)

On returning home, Dunhill was taken on as a staff announcer and newsreader by the BBC Light Programme,... (DT, 27.4.2005, s. 27)

Předložky, které mohou uvozovat participiální věty, a mají tak funkci spojovací, jsou např. *with, without, by, in, on*. Tyto předložky jsou oproti spojkám méně specifické. M. A. K. Halliday (1985, s. 216) k tomu dodává, že „the meaning of the clause introduced by a preposition may vary according to the sense of the primary clause“⁷⁶. Předložky se však také mohou spojovat s jinými spojkami, a tím dochází ke specifikaci jejich sémantiky:

*This motif is taken up throughout the book, **though without** being restated each time* (Halliday, 1985, s. xviii)

*As **with** previous mass rallies organized by settlers, it was largely a family affair* (IHT, 28.4.2005, s. 4)

Pokud nejsou participiální věty uvozeny ani spojkami, ani spojovacími předložkami, je sice jejich syntaktický status zřejmý z jejich formy, ale jejich sémantická funkce není indikována, vyplývá pouze ze vztahu obsahů spojených vět:

Having climbed the rickety stairs he scrutinized his room resignedly,... (Fitzgerald, 1961, s. 32) – tuto participiální větu lze interpretovat jako *after he had climbed*, tedy jako určení časové okolnosti (Poté, co vylezl po vratkých schodech, prohlédl si rezignovaně svůj pokoj,... – překlad H.Č.)

Intending to study commercial art, he attended art schools in Edinburgh and London (IHT, 28.4.2005, s. 4) – můžeme interpretovat jako *because he intended to study commercial art*, tedy jako důvod (Protože měl v úmyslu studovat komerční umění, navštěvoval umělecké školy v Edinburghu a Londýně – překlad H.Č.); podobně např. *Still, the house is now also looking for French writers, evidently*

---

⁷⁶ „význam věty uvozené předložkou se může lišit podle významu řídící věty“ (překlad H.Č.)

encouraged by Gaudé's Goncourt Prize (IHT, 28.4.2005, s. 9) – lze také interpretovat jako důvod

Several Chinese backpackers were resting in a primitive teahouse drinking yak butter tea around the fire (IHT, 28.4.2005, s. 20) – můžeme interpretovat jako *and they were drinking yak butter tea around the fire*, tedy podle M. A. K. Hallidaye (1985) jako logickosémantický vztah extenze. Takovou větu bychom v češtině zpravidla vyjádřili větou parataktickou (Několik čínských turistů s batohem odpočívalo v primitivní čajovně a pilo čaj z jačího másla okolo ohně – překlad H.Č.), řídčeji přechodníkem (v takovém případě by se ale v češtině nejednalo o souvětí spojení). Podobně např. *Lennie was lying down on the bunk watching him* (Steinbeck, 1994, s. 30)

V angličtině mohou adverbiální věty být dále vyjádřeny větou infinitivní, tedy větou obsahující *to* infinitiv nebo infinitiv bez *to*.

Neurčité věty s *to* infinitivem mohou být stejně jako věty participiální uvozeny některými hypotaktickými spojkami, zejména *in order*, *as if*, *as though* a *so as*:

In order to *attract additional funds from the EU, Slovenia has to match them with its own budget,...* (IHT, 28.4.2005, s. 2)

He put both hands over his face, so as not to wet the sofa (Highsmith, 1984, s. 567)

Často ovšem tyto věty hypotaktickými spojkami uvozeny nejsou:

To find this success, McGrady would need his own Kareem Abdul-Jabbar, or at least some reasonable facsimile (IHT, 28.4.2005, s. 18)

He is lobbying Congress to renew the funding (IHT, 28.4.2005, s. 5)

I když tyto věty nejsou uvozeny hypotaktickými spojkami, jejich vztah k řídící větě zůstává explicitní, neboť *to* infinitiv v těchto případech zpravidla signalizuje

účel. V infinitivních větách se podmět také většinou vyrozumívá z věty řídící. Pokud má infinitivní věta vlastní podmět, je uvozen předložkou *for*.

Neurčité věty s prostým infinitivem bývají uvozeny spojkami *rather than*⁷⁷ a *sooner than*. Protože tyto věty jsou málo frekventované, použijeme i příklad, který uvádějí R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1004):

Rather than follow the path that must lead us back to Logan, we told shivering and shaking stories,... (McEwan, 2004, s. 92)

Sooner than wait for a reply to your letter, I would telephone her

Pokud použijeme ve vedlejší větě participia nebo infinitivu, potom by toto participium či tento infinitiv měl být vztažen k podmětu, popř. předmětu věty hlavní. Když tomu tak není, potom výsledek působí nejasně a takové spojení je považováno za chybné. R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1121) použití takové konstrukce označují jako „unattached clauses“:

It was cool in the shade, sitting on the log (Faulkner, 1961, s. 102)

Ovšem v některých případech se toto pravidlo neuplatňuje. Je tomu tak např. tehdy, když nevyjádřený podmět v závislé větě je neurčité zájmeno nebo prázdný podmět *it*:

To make matters worse, the warden shot last week was also Masai (DT, 27.4.2005, s. 15)

Také v řadě ustálených spojení jsou tato volná participia tolerována:

Strictly speaking it is not so much intermediate as anomalous:... (Halliday, 1985, s. 240)

M. A. K. Halliday (1985) u neurčitých vět rozlišuje vid nedokonavý, který představuje reálný, přítomný, neukončený děj, a vid dokonavý, který představuje nereálný, potenciální děj. Vid dokonavý vyjadřuje účel, přičemž „*to* can function

---

⁷⁷ Tato spojka, jak upozorňují R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1003), je však spíše považována za kvazi parataktickou spojku („quasi-coordinator“).

on its own as a conjunctive preposition“⁷⁸, všechny ostatní neurčité věty představují vid nedokonavý.

4.1.1.3 V angličtině je adverbialní věta vyjádřena větou neslovesnou

Adverbialní věty mohou být v angličtině vyjádřeny též neslovesnými větami, které také jsou buď uvozeny hypotaktickou spojkou, nebo hypotaktickou spojkou uvozeny nejsou:

*Nine out of 10 motorists convicted of causing death **while** behind the wheel were jailed,...* (DT, 27.4.2005, s. 12)

*There at the head of the white platoon marched Allenby, the football captain, slim and defiant, **as if** aware that this year the hopes of the college rested on him,...* (Fitzgerald, 1961, s. 36)

*All France will be recruited **if** necessary* (Winterson, 2004, s. 230)

Also a prolific printmaker, he produced many compositions combining Pop, Cubist, and Surrealist styles (IHT, 28.4.2005, s. 4)

He squinted at her, half blinded (Bradbury, 1984, s. 513)

4.1.1.4 Absolutní konstrukce

V angličtině se absolutní konstrukce vyskytují poměrně často. „Velmi často je takovou absolutní konstrukcí neslovesná věta dvojčlenná, které je užito ve funkci neslovesné věty vedlejší.“⁷⁹ Hojně jsou ale i absolutní konstrukce s participiem. Najít můžeme i absolutní konstrukce obsahující pasivní infinitiv s *to*. Spřízněné věty jsou obvykle spojeny čárkou. Absolutní konstrukce má vlastní podmět a v tom se liší od participiální věty, která má funkci přívlastkovou. Navíc absolutní konstrukce většinou také pomáhá implikovat nějaký logický vztah mezi

---

⁷⁸ „může fungovat samostatně jako spojovací předložka“ (Halliday, M. A. K.: An Introduction to Functional Grammar. St Edmundsbury Press, 1985, s. 219 – překlad H.Č.)

⁷⁹ Mathesius, V.: Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961, s. 107.

ní a řídící větou. Jak už bylo zmíněno dříve (viz 3.1.3), může být absolutní konstrukce uvozena předložkou *with*:

The rod bent in jerks, the trout pumping against the current (Hemingway, 1961, s. 94)

There are relatively few agreement rules in English, one of them being Subject-Verb Agreement (Langacker, 1967, s. 127)

The rod above his head, he led the trout over the net, then lifted (Hemingway, 1961, s. 99)

*A general definition would involve both grammatical and semantic considerations, **with** some of the grammatical features having an overt manifestation and others not:...* (Halliday, 1985, s. 31)

*From a long way down the pier he came, **with** Aimee watching* (Bradbury, 1984, s. 518)

4.1.1.5 Inverze

V angličtině může být subordinace signalizována inverzí podmětu a predikátu. Ta se objevuje zejména ve větách podmínkových:

Had she gone as far as Southampton she might have witnessed two dramatic passages (Waugh, 1984, s. 405)

Inverze je „typical of a literary and elevated style of persuasion“⁸⁰. Inverze je možná po „*had, were, should* and (less commonly) *could a might*“⁸¹:

Were this a Premiership game, the bookies' odds of 11-12 against Liverpool would appear about right;... (DT, 27.4.2005, s. S3)

---

⁸⁰ „typická pro knižní a povznesený přesvědčovací styl“ (Quirk, R. – Greenbaum, S. – Leech, G. – Svartvik, J.: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman Group Limited, 1985, s. 1006 – překlad H.Č.)

⁸¹ „*had, were, should* a (méně obvykle) *could a might*“ (tamtéž, s. 1006 – překlad H.Č.).

Should London fail to win the 2012 Games, a role should be created for Coe to be Britain's first sporting ambassador at large,... (DT, 27.4.2005, s. S5)

Anglické adverbiální věty mohou tedy mít stejnou formu jako české adverbiální věty, tj. obsahují verbum finitum a jsou uvozeny hypotaktickou spojkou, jež signalizuje jejich subordinovanou povahu. Často jsou však v angličtině adverbiální věty vyjádřeny větami neurčitými, které do češtiny můžeme většinou přeložit vedlejší větou určitou. Pokud je neurčitá věta uvozena hypotaktickou spojkou, je snadné najít její český ekvivalent, neboť je explicitně vyjádřen vztah mezi spojenými větami:

Mr Chen has toned down his anti-China rhetoric since losing parliamentary elections in December (DT, 27.4.2005, s. 13) – Pan Chen zmírnil svoji protičínskou retoriku od té doby, co prohrál parlamentní volby v prosinci (překlad H.Č.)

Toto souvětné spojení bychom mohli také přeložit jako: *Pan Chen zmírnil svoji protičínskou retoriku od prohry v parlamentních volbách v prosinci*. Ovšem takto přeložená věta v češtině už nepředstavuje souvětné spojení, ale větu jednoduchou, tj. subordinovaná věta byla přeložena adverbiální frází. Zatímco anglické *since losing parliamentary elections in December* má větný charakter, české *od prohry v parlamentních volbách v prosinci* větný charakter nemá.

Neurčité věty participiální, které vyjadřují vztahy časové, lze do češtiny přeložit přechodníkem:

She was just standing there, not saying anything (Dahl, 1984, s. 576) – Jenom tam stála, nic neříkala (překlad H.Č.)

I v tomto případě se ale v češtině už nejedná o souvětné spojení, protože přechodník netvoří větnou, ale tzv. polovětnou konstrukci. Přechodníkem nelze přeložit participiální věty vyjadřující jiné významové vztahy, neboť „český

přechodník vyjadřuje obvykle jen vztahy časové a nikoli jiné významové odstíny⁸². Navíc v současné češtině se přechodníky nepoužívají často a mají knižní ráz, kdežto participiální věty jsou v angličtině hojné a žádné stylistické zabarvení nemají.

Protože jsou neurčité a neslovesné věty subordinované už svojí formou, nemusejí být uvozeny hypotaktickým spojovacím výrazem, který by jejich závislost signalizoval. V češtině není obvykle možné u vedlejší věty vynechat spojovací výraz, neboť v takovém případě by spojení ztratilo svoji hypotaktickou povahu. Hypotaktický spojovací prostředek lze vynechat pouze v souvětí složitém s několikanásobnou vedlejší větou uvozenou stejným hypotaktickým spojovacím prostředkem. U vedlejších vět, které jsou spojeny koordinačním vztahem a stojí na stejném stupni podřadnosti, lze hypotaktický spojovací prostředek použít jen u první vedlejší věty a vynechat u dalších vedlejších vět:

Ti zvláštní lidé se tam scházeli, aby hráli o své nekale vydělané peníze a navzájem si dávali nejrůznější tipy (Placák, 1990, s. 82)

Takovéto vynechání hypotaktického spojovacího výrazu se samozřejmě netýká pouze vět adverbálních, ale i ostatních subordinovaných vět. Tento jev se vyskytuje i v angličtině:

Because this class is not a class of inert entities and seems different in nature, the term patient is sometimes used instead of the broader term theme (Jacobs, 1995, s. 24)

As Taiwan turned to democracy after his death in 1975 and China introduced reforms, quiet negotiations grew (DT, 27.4.2005, s. 13)

---

⁸² Mathesius, V.: Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistického. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961, s. 174.

V češtině hypotaktický spojovací prostředek dokonce musí být v dalších větách vynechán, pokud v těchto větách chybí určitý slovesný tvar, který se pouze vyrozumívá z předešlé věty. Naproti tomu tehdy, když se určitý slovesný tvar mění, je třeba hypotaktický spojovací prostředek opakovat: *Tvrdil, že nemá kam jít a že bude bydlet tady* (Kriseová, 1992, s. 67).

V angličtině může být navíc subordinace signalizována inverzí podmětu a predikátu, přičemž hypotaktická spojka je opět vynechána. Inverze se objevuje zejména ve větách podmínkových a mívá funkci stylistickou (je příznačná pro knižní styl). Ani tento signál se v češtině nevyskytuje.

4.1.2 Hypotaktické spojky uvozující obsahové věty

Jak už víme, obsahové věty vyjadřují vlastní obsah toho, co věta řídící jen naznačuje či navozuje. Mohou být uvozeny hypotaktickými spojkami nebo relativy. Hypotaktické spojky uvozující věty obsahové mají funkci zejména syntaktickou, tedy signalizují, že věta takovou spojkou uvozená je ke své větě řídící připojena hypotakticky:

Na základě rozboru konkrétního materiálu se ukázalo, že v souvětí podřadném nebyla rozhodujícím vývojovým činitelem členská funkce vedlejší věty (Bauer, 1960, s. 18)

Policisté jen doufají, že fanoušky nenapadne udělat si v Pardubicích přestávku (PN, 7.11.2003, s. 4)

O závažnosti domácího násilí hovoří sám fakt, že už při prvním kontaktu s Bílým kruhem bezpečí je více než polovina těchto událostí oznámena na Policii ČR (PN, 26.11.2003, s. 5)

Helena Růžičková si podle svých přátel přála, aby právě tato píseň od Louise Armstronga jednou zazněla na jejím pohřbu (MF DNES, 10.1.2004, s. A/5)

*Ale tyto stopy bývalé diferenciacie jsou dosti výrazné, **aby** stačily k poměrně přesné a dobře zdůvodněné rekonstrukci staršího stavu (Bauer, 1960, s. 354)*

*Z obavy, **aby** nezabil další partnerku, mu včera plzeňský krajský soud udělil výjimečný dvacetiletý trest vězení (PN, 7.11.2003, s. 4)*

*Otázkou bude, **jak** se s nádhernou fotbalovou atmosférou stadionu Stamford Bridge vyrovná zbytek týmu (PN, 26.11.2003, s. 17)*

*Na uvedených příkladech je také vidět, **jak** často angličtina užívá jména slovesného v různých konstrukcích předložkových,... (Mathesius, 1961, s. 177)*

*Zdá se, **jako by** v angličtině byla tendence určit negativnost celé věty co nejdříve (Mathesius, 1961, s. 200)*

*Já jsem se synů ptala, **jestli** má někoho jinýho (Kriseová, 1992, s. 23)*

*V nejbližší době má Českomoravská záruční a rozvojová banka posoudit, **zda** jsou obce schopny během 15 let splatit přibližně 20milionovou bezúročnou půjčku (PN, 23.1.2004, s. 15)*

*Více než dvě desítky let trvalo, **než** z hrobů významné herecké dvojice Voskovec a Werich na Olšanských hřbitovech zmizely nehezke náhrobní desky (MF DNES, 1.11.2003, s. A/5)*

M. Grepl – P. Karlík (1998, s. 42) používají pro spojení věty řídící a věty obsahové označení „elementární věty komplexní“. „Nejmarkantněji se to, že jde o elementární větnou strukturu, projevuje v tom, že časové formy přísudku kompletivní⁸³ věty nevyjadřují časové zařazení propozice jimi vyjadřované vzhledem k momentu mluvního aktu (tuto funkci plní časové formy přísudku věty maticové), nýbrž jen její poměrné (relativní) časové zařazení k času propozice věty maticové.“⁸⁴ Jinými slovy: pokud je predikát vedlejší věty nedokonavé sloveso v přítomném čase, pak vzhledem k času řídící věty (ať je v čase minulém,

---

⁸³ Tímto termínem M. Grepl – P. Karlík (1998) označují věty obsahové.

⁸⁴ Grepl. M – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 42.

přítomném nebo budoucím) vyjadřuje současnost; pokud je predikát vedlejší věty v minulém čase, pak vyjadřuje předčasnost; pokud je predikát vedlejší věty v budoucím čase, resp. dokonavé sloveso v přítomné formě, pak vyjadřuje následnost:

Zdalo se, že převeźme režií zápasu do svých rukou (PN, 26.11.2003, s. 18)

Bylo známo, že po zásahu Tutankamenem vyhořela nejedna fabrika (Pavel, 1985, s. 34)

Je nanejvýš pravděpodobné, že devětačtyřicetiletý umělec stráví ve finále ve vězeňské kobce čas ještě delší (PN, 26.11.2003, s. 4)

Repertoár spojek uvozujících obsahové věty je uzavřený. M. Grepl – P. Karlík (1998, s. 43) k použití konkrétních spojek poznamenávají, že jejich výběr je ovlivněn „v zásadě dvěma faktory: (1) Spojka je zakódována (zadána) sémantickými rysy predikátoru věty maticové. Užití dalších spojek a spojovacích výrazů místo spojek základních je vždy nějak motivováno (*Lituji, že jsem vás urazil* × *Lituji, jestliže jsem vás urazil*; [...]) (2) Spojkou se konkretizují sémantické rysy predikátoru věty maticové, např.: *Napadlo mě, abych...* × *Napadlo mě, zda ...* × *Napadlo mě, že...*“:

Zdá se, že se v angličtině v některých případech také projevuje tato tendence syntetická, ale podmínkou jejího uplatnění se zdá, aby u druhého členu oddělené dvojice byla již formálně zřetelná jeho funkce (Mathesius, 1961, s. 191)

Ne vždy stojí hypotaktické spojky uvozující obsahové věty na jejich začátku. Podřadicí spojky *že*, *aby* a *jak* mohou být ve větách obsahových (a to ve většině případů ve větách tvořících tzv. nepřímou řeč) posunuty dovnitř věty⁸⁵. Takovéto posunutí podřadicí spojky bylo velmi časté v jazyce starším, v dnešní češtině už není tak obvyklé a pomalu ustupuje. K posunutí spojky dochází

---

⁸⁵ Podřadicí spojka *aby* může být posunuta i u jiných vedlejších vět než jen obsahových. Důvodem je pravděpodobně to, že tato spojka „je těsněji spjata se slovem ve tvaru minulého nebo trpného přičestí již tím, že je zároveň součástí kondicionálu“ (J. Hrbáček, NŘ 1965, s. 206).

většinou v několikanásobné vedlejší větě, přičemž posunuta není spojka uvozující první vedlejší větu, ale spojka uvozující některou z dalších vět:

Obchodníci doufají, že se lidé budou chtít předzásobit zbožím, které po Novém roce podraží, a své že vykoná i levná elektronika (PN, 5.12.2003, s. 3)

Jako dítě jsem si vždycky přál, aby nu pustý ostrov nikdy nebyl přišel Pátek, aby nikdy nebyla ztroskotala loď se šatstvem a zbraněmi, aby se nikdy neobjevili španělští bukanýři a Robinsonův život aby navěky trval mezi lamami, papouškem a želvami v úkrytu jeskyně s provazovým žebříkem (Jedlička, 1994, s. 109)

Daleko řidší je posunutí spojky ve vedlejší větě jednoduché (čárka se klade před začátek vedlejší věty):

Člověk by řekl, toto že není místo pro děvče; ... (K. Čapek, 1985, s. 150)

Tady máme snaživého mládence; vychodil školu a myslí si, teď že mu patří svět (K. Čapek, 1985, s. 336)

V tomto případě má jednoduchá vedlejší věta zpravidla charakter nepřímé řeči a „hranice mezi uvozovací větou a nepřímou řečí je signalizována uvozovacím slovesem s významem mluvení, které těsně předchází před vedlejší větou“⁸⁶.

Podle J. Hrbáčka (NŘ 1965) slouží posunutí pořadící spojky k zřetelnějšímu oddělení části východiskové od části jádrové, posunutí spojky souvisí tedy s aktuálním členěním výpovědi. Posunutím spojky v rámci několikanásobné vedlejší věty dochází k tomu, že hranice mezi větami nejsou tak zřetelně vyznačeny (spojka ztrácí funkci větně delimitační), jednotlivé věty tudíž na sebe těsněji a plynuleji navazují:

Mohlo by se totiž také vykládat, že that je předmět závislý na předložce of a being že je k tomuto předmětu predikativní doplněk (Mathesius, 1961, s. 178).

Při posouvání spojky dovnitř věty ovšem existují určitá omezení. Spojka se vždy posouvá směrem k predikátu vedlejší věty a nemůže se nikdy posunout až za

---

⁸⁶ Hrbáček, J.: Posunutí pořadící spojky dovnitř vedlejší věty. In: NŘ 48, 1965, s. 207.

tento predikát, neboť tím by byla narušena její funkce spojovací. Kromě obsahových vět ve funkci předmětu se posunutí podřadicí spojky vyskytuje i u obsahových vět ve funkci podmětu, popř. i vět neobsahových, „ale pouze tam, kde uvozovací věta má význam modální a kde tedy posunutí spojky svou funkcí vyjadřovat jakousi zprostředkovanost tento význam podporuje“⁸⁷.

Méně častý výskyt tohoto jevu v současné češtině má podle J. Hrbáčka několik příčin: a) podřadicí spojky plní nejlépe svou funkci spojovací, když stojí na začátku svojí vedlejší věty; b) i v několikanásobné vedlejší větě je někdy třeba jednotlivé složky jasně ohraničit nebo je přímo vztáhnout k řídící větě, proto se spojka opakuje na začátku každé složky několikanásobné vedlejší věty. Z těchto příčin bylo posunutí podřadicí spojky jako signálu nepřímého reprodukování výpovědi odsunuto do pozadí.

V angličtině se s posunutím hypotaktické spojky dovnitř věty vedlejší nesetkáváme. Je to dáno pravděpodobně tím, že spojka *that*, která často uvozuje věty představující nepřímou řeč může být vynechána, čímž dochází k rozostření hranice mezi spojenými větami. Další rozostření této hranice, ke kterému by došlo ještě posunutím spojovacího výrazu, by bylo nežádoucí.

Z pragmatického hlediska P. Karlík (1995, s. 13-14) v rámci souvětného spojení s větou obsahovou rozlišuje následující struktury:

1. celá souvětá struktura indikuje ilokuční funkci (tj. jde o tzv. explicitní performativní formuli): *Oznamuji vám, že se Petr v pátek oženil*
2. celá souvětá struktura vyjadřuje postoj mluvčího (tj. jedná se o tzv. explicitní postojovou formuli): *Mrzí mě, že se Petr v pátek oženil*
3. celá souvětá struktura referuje o ilokučním jednání, resp. o postojích: *Oznámil jsem vám, že se Petr v pátek oženil – Mrzelo mě, že se Petr v pátek oženil*

---

⁸⁷ Tamtéž, s. 207.

4.1.2.1 V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou určitou

I v angličtině je repertoár hypotaktických spojek uvozujících tento typ subordinované věty omezený:

*It was obvious **that** Whit was not interested in his cards* (Steinbeck, 1994, s. 51)

*Notice first **that** this string is ambiguous* (Langacker, 1967, s. 136)

*There we are not told **whether** the speaker feels any certainty* (Jacobs, 1995, s. 287)

*He asked me **if** I would come to his office and talk to him* (Wolfe, 1961, s. 112)

Stejně jako v češtině umožňuje také v angličtině výběr konkrétního spojovacího prostředku konkretizovat sémantické rysy predikátoru věty řídící:

*Note **that** such instances are not characterized by tone concord* (Halliday, 1985, s. 206)

*Note **how** the series of clauses in 2.23(a)-(d) forms an entirely natural sequence such as a speaker might use in a personal narrative of this kind* (Halliday, 1985, s. 36)

Spojku *that* lze v některých případech vynechat:

They knew it came from the hills (Buck, 1961, s. 12)

Several senior officials said they are perplexed and disappointed (IHT, 28.4.2005, s. 5)

He was certain he could catch small trout in the shallows,... (Hemingway, 1961, s. 96)

Spojka *that* může být vynechána, pokud vedlejší věta, kterou uvozuje, má platnost předmětu ve struktuře věty řídící. Vynechání této spojky je obvyklé v neformálním stylu. Pokud má ale tato věta funkci podmětu, spojka *that* vynechána být nemůže.

R. W. Langacker (1967, s. 126) v této souvislosti zmiňuje pravidlo, které nazývá „That Insertion“. Při vkládání jedné větné struktury do druhé může docházet k tomu, že konstituenty, které se opakují, se zjevně neprojevují

v povrchové struktuře, i když mohou být rekonstruovány na základě zbytku dané věty. Ovšem na druhé straně může také dojít k tomu, že se v povrchové struktuře objevují prvky, „that are semantically empty or that duplicate information represented elsewhere in the sentence“⁸⁸. Takové elementy nazývá R. W. Langacker (1967, s. 125) jako „trappings on sentences“ a jako jejich příklady uvádí morfémy *that*, *to* a *ing*. Morfém *that* je sémanticky prázdný, protože věta obsahová bez tohoto morfému znamená to samé, a uplatňuje se zde pravidlo „That Insertion“. „*That* represents nothing in the conceptual structure underlying these two sentences but is inserted (in this case optionally) by a syntactic rule.“⁸⁹ Na základě stejného syntaktického pravidla můžeme vložit morfémy *to* a *ing*. Konkrétně se jedná o pravidla, která R. W. Langacker (1967, s. 126) nazývá „To Insertion“ a „Ing Insertion“ a o nichž bude pojednáno podrobněji u obsahových vět neurčitých (viz 4.1.2.4).

Zajímavé jsou v angličtině také následující souvětná spojení s větou obsahovou:

I don't think it is about land (DT, 27.4.2005, s. 10)

I don't believe anybody did anything (Faulkner, 1984, s. 361)

V tomto souvětném spojení se vedle pravidla „That Insetion“ může uplatnit pravidlo, které R. W. Langacker (1967, s. 128) označuje jako „Not Promotion“ a které se uplatňuje v souvětných spojeních tohoto typu (tj. v souvětných spojeních, v nichž „věta hlavní vyjadřuje zaujetí stanoviska k něčemu a věta vedlejší obsah toho, k čemu zaujímáme stanovisko“⁹⁰). Toto syntaktické pravidlo umožňuje, aby

---

⁸⁸ „které jsou sémanticky prázdné nebo které opakují informaci představenou kdekoli jinde ve větě“ (Langacker, R. W.: *Language and Its Strucutre*. Harcourt, Brace & World, Inc., USA 1967 – překlad H.Č.)

⁸⁹ „*That* nereprezentuje nic v pojmové struktuře, která tvoří základ těchto dvou vět, ale je vloženo (v tomto případě nepovinně) syntaktickým pravidlem.“ (tamtéž, s. 126 – překlad H.Č.)

⁹⁰ Mathesuis, V.: *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961, s. 200.

byla záporná částice *not* přesunuta ze svojí pozice v subordinované větě a umístěna ve větě řídící. Vznikají tak dvě sémanticky rovnocenné struktury:

I think it is not about land

I believe nobody did anything

V češtině je obvyklé, jak udává V. Mathesius (1961), že zápor je vyjádřen ve větě vedlejší, nikoli hlavní, tedy používá se spíše tohoto druhého vyjádření.

R. W. Langacker (1967, s. 129) dále hovoří o pravidle „Extraposition“, jež spolu s pravidlem „Not Promotion“ patří k tzv. „permutation rules“ (pravidlům permutace). Toto pravidlo se uplatňuje v souvětných spojeních typu:

It just seems unbelievable that she is no longer with us (DT, 27.4.2005, s. 12)

Pravidlo „Extraposition“ umožňuje, aby se vložená věta přesunula na konec souvětného spojení a na začátku takového spojení se použije sémanticky prázdný podmět *it*. Toto souvětné spojení by tedy bez použití pravidla „Extraposition“ vypadalo následovně:

That she is no longer with us just seems unbelievable

Opět se zde objevují dvě sémanticky rovnocenné struktury. Ve struktuře prvního typu můžeme spojku *that* vynechat, přestože věta obsahová má funkci podmětu ve struktuře věty hlavní, ale díky vložení sémanticky prázdného podmětu *it* a odsunutí obsahové věty na konec souvětného spojení to možné je. Ve struktuře druhého typu tuto spojku vynechat nelze právě proto, že obsahová věta funguje jako podmět a stojí na začátku souvětného spojení.

Jak už bylo zmíněno výše, v angličtině se v souvětných spojeních s obsahovou větou, jež vyjadřuje nepřímou řeč, nevyskytuje posunutí spojky dovnitř věty vedlejší, jak tomu může být v češtině, ale v angličtině se lze v této souvislosti setkat s jiným jevem, a to s tzv. „sousedností časů“. Sousednost časů se v souvětném spojení projevuje tak, že čas ve větě vedlejší je určován časem věty řídící:

I couldn't tell if the accent were Italian or Spanish,... (Dahl, 1984, s. 570)

The company's finance chief, Heinz-Joachim Neubürger, said that this change would be coming within the next three months,... (IHT, 28.4.2005, s. 11)

Then he remembered suddenly he hadn't lighted his cigarette (Dahl, 1984, s. 572)

Na uvedených příkladech můžeme pozorovat, že pokud je predikát řídící věty v čase minulém, pak se čas ve větě vedlejší posouvá jakoby o jeden čas do minulosti. Konkrétně v prvním příkladu se přítomný čas posouvá do minulého, v druhém příkladu se budoucí čas posouvá do vyjádření s *would* + prostý infinitiv a v posledním příkladu se předpřítomný čas posouvá do předminulého času. K tomu v češtině nedochází. Uvedené příklady lze proto do češtiny přeložit použitím přítomného času, budoucího času (resp. přezetní formy dokonavého slovesa) a minulého času:

Nemohl jsem poznat, jestli jeho přízvuk je italský nebo španělský,...

Finanční šéf společnosti, Heinz-Joachim Neubürger, řekl, že tato změna přijde v průběhu příštích třech měsíců,...

Potom si náhle vzpomněl, že si ještě nezapálil svoji cigaretu

Je to dáno tím, že čeština nemá tak rozmanitý a propracovaný systém časů jako angličtina.

S časovou sousledností se setkáváme i v tzv. „wish clauses“ (přacích větách):

He wished he had brought something to read (Hemingway, 1961, s. 102)

He wished he could have been living in the heroic time,... (Steinbeck, 1961, s. 162)

Navíc v angličtině může být věta vedlejší řízena předložkou. Podle V. Mathesia (1961, s. 202) z toho vyplývá, „že anglická věta vedlejší se cítí jako část věty hlavní nebo že je s ní těsněji spojena než věta česká“. Taková souvětná spojení musíme do češtiny obvykle překládat pomocí korelativního spojení:

The tie's destiny may depend on whether Claude Makelele kills the space around Gerrard,... (DT, 27.4.2005, s. S1) – Osud utkání může záviset na tom, zda Claude Makelele vyčistí prostor kolem Gerrarda,... (překlad H.Č.)

4.1.2.2 Subjunktiv („subjunctive“)

V angličtině se můžeme v souvětných spojeních s obsahovou větou setkat se zvláštní strukturou, která nemá v současné češtině ekvivalent a která je v současné angličtině poměrně řídká (užívá se zejména ve stylu knižním a ve formálních projevech ⁹¹). Jde o subjunktiv, který se vyskytuje po slovesech týkajících se návrhů, nabídek, žádostí nebo příkazů (např. *suggest, propose, recommend, demand, order*) nebo adjektivech vztahujících se k potřebnosti či naléhavosti (např. *essential, urgent, vital*). Subjunktiv je buď přítomný nebo minulý.

Přítomný subjunktiv se vyznačuje tím, že pro všechny osoby se používá stejná forma, tj. prostý infinitiv:

And he suggested that Actes Sud open a bookshop on the premises (IHT, 28.4.2005, s. 9)

But I do not suppose the will visit us again,... (Waugh, 1984, s. 414)

Minulý subjunktiv se objevuje pouze u slovesa *to be* a jeho forma je *were* pro všechny osoby. Můžeme se s ním setkat zejména ve větách přacíh („wish clauses“) nebo podmínkových:

He wishes his whole face were mouth to cram a whole bird (Winterson, 2004, s. 222)

What would you do if you were an Emperor? (Winterson, 2004, s. 240)

---

⁹¹ V současné angličtině se místo subjunktivu používá indikativ nebo podmiňovací způsob se *should* (pokud věta se subjunktivem se týká toho, co se mohlo nebo mělo stát v hypotetické situaci).

Subjunktiv je vedle spojky (ta může být v souvětných spojeních s větou obsahovou vynechána, jak je vidět na uvedených příkladech) dalším signálem subordinovanosti věty, která ho obsahuje.

4.1.2.3 Křížení vět

Zvláštní povahu mají struktury typu *Kde si myslíš, že jsi?* (Kriseová, 1992, s. 129). Podle M. Grepla – P. Karlíka (1998) jde z hlediska syntaktického o zvláštní typ anakolutu, neboť tázací zájmeno svým umístěním ve větě hlavní je formálně začleněno do této věty, a tím i formálně vztaženo k jejímu predikátoru, přestože syntakticky i obsahově patří k predikátoru věty vedlejší. Tento speciální druh výstavby souvětí označuje F. Štícha (NŘ 1996, s. 26) za „zkřížené souvětí“⁹². Zkřížené souvětí pak rozděluje do dvou typů: souvětí otázkové a souvětí oznamovací.

Zkřížená otázková souvětí jsou běžnější než zkřížená souvětí oznamovací (vyskytují se jednak v mluvené řeči, jednak v literárních textech) a „vzhledem k jejich častosti i komunikační potřebnosti obsahu [...] i vzhledem k nemožnosti tento obsah beze zbytku formálně ztvárnit jiným způsobem lze tyto konstrukce pokládat za plně systémově zakotvené, i za takové, jež nenarušují pojem jazykové správnosti“⁹³. K tomuto jevu dochází podle M. Grepla – P. Karlíka (1998) proto, že funkce predikátoru u výrazů jako *myslíš, říkáš* (částečně i *chceš*) je oslabena, ale současně tyto výrazy dědí valenční schopnost těchto predikátorů:

Pročpak byste řekla, že tu je? (Kriseová, 1992, s. 35)

Kdo si myslíš, že před tebou stojí (Šabach, 2003, s. 24)

Zkřížené otázkové souvětí existuje i v angličtině:

Where do you suppose it was all the time? (Faulkner, 1961, s. 81)

---

⁹² K. Svoboda (1972, s. 12) tato souvětí označuje jako „souvětí s průnikovou stavbou“ a považuje je za opak souvětí asyntaktických.

⁹³ Štícha, F.: Křížení vět v češtině. In: Naše řeč 79, 1996, č. 1, s. 26.

How soon do you think I shall be able to get a boat? (Waugh, 1984, s. 410)

Ve zkřížených oznamovacích souvětích je příslovečné určení (časové, místní, event. jiné) nebo předmět, popř. jiný člen věty vedlejší předsunut na začátek řídící věty. Protože tento typ souvětí není tolik hojný, použijeme zde i příklady F. Štíchy (NŘ 1996, s. 29):

O víkendu by člověk rád prohlásil, že jede na chalupu nebo na hory...

K tomu nevím, co bych řekl.

V komplikovaném způsobu nabídkového a výběrového řízení obálkovou metodou musí každý přesně vědět, o co se může ucházet. (MF DNES, 10.1.2004, s. C/2)

A tak jako z maminky tatínek pořád chtěl, aby byla slušná ženská...

Se zkříženým oznamovacím souvětím se lze také setkat i v angličtině. Opět zde použijeme příklad F. Štíchy (NŘ 1996, s. 30):

In July tell her to cut them down, about eight inches from the ground.

4.1.2.4 V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neurčitou

V angličtině je obsahová věta často vyjádřena neurčitou větou infinitivní (a to zejména neurčitou větou s *to* infinitivem). Dále může být vyjádřena větou participiální s *-ing* tvarem⁹⁴, méně často pak i větou infinitivní s prostým infinitivem (tj. s infinitivem bez *to*).

Už bylo zmíněno, že při vkládání jedné věty do jiné se v povrchové struktuře mohou objevit elementy, které jsou sémanticky prázdné a které R. W. Langacker nazývá „trappings on sentence“. Už bylo pojednáno o jednom z těchto sémanticky prázdných prvků, a to o spojce *that* (viz. 4.1.2.1). Na rozdíl od spojky *that to* infinitiv a *-ing* tvar nahrazují přítomný nebo minulý čas subordinované

---

⁹⁴ R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1064) poznamenávají, že tento typ vět se někdy nazývá „gerundive clauses“ nebo „gerundival clauses“, neboť obsahují tvar, který se nazývá „gerund“ (gerundium).

věty, do které jsou vloženy. V této souvislosti R. W. Langacker (1967, s.126) zmiňuje dvě pravidla: pravidlo „To Insertion“ a pravidlo „Ing Insertion“.

Pravidlo „To Insertion“ se vztahuje na subordinované věty, „because it is embedded as a constituent of a more complex sentence and does not occur in isolation“⁹⁵.

It is the role of governing bodies to deliver their sport (DT, 27.4.2005, s. S5)

You shall have time to think it over (Waugh, 1984, s. 404)

It's so stupid to play games (McEwan, 2004, s. 100)

Sunni underrepresentation needs to be directly addressed as well (IHT, 28.4.2005, s. 6)

Fifty-four per cent claimed not to be bothered by the encounter (G, 28.4.2005, s. 9)

Neurčité věty mohou také být uvozeny spojkou, ale jak uvádí R. A. Jacobs (1995, s. 50) nejedná se o *that*, ale *for*:

*There are now calls **for** them to be given the same protection as ancient buildings* (G, 28.4.2005,)

*I would love **for** them to do it* (DT, 27.4.2005, s. S1)

*It was difficult **for** Crooks to conceal his pleasure with anger* (Steinbeck, 1994, s. 74)

Stejně jako *that*, může i *for* být za stejných podmínek vynecháno, s výjimkou „contexts where it is needed to assign case“⁹⁶:

Toai would like them to visit Vietnam (G2, 28.4.2005, s. 3)

Remind me not to come to your place for drinks any more (Bradbury, 1984, s. 517)

But we do wish it to happen (Halliday, 1985, s. 236)

---

⁹⁵ „protože je vloženo jako konstituent komplexnější věty a neobjevuje se v izolaci“ (Langacker, R. W.: *Language and Its Structure*. Harcourt, Brace & World, Inc., USA 1967 – překlad H.Č.)

⁹⁶ „kontextů, kde je potřebné k přiřazení pádu“ (Jacobs, R. A.: *English Syntax*. Oxford University Press, 1995, s. 285 – překlad H.Č.)

Na uvedených příkladech lze pozorovat, že v angličtině je obvyklá vazba akuzativu s infinitivem.

Některá adjektiva (např. *likely, unlikely, sure, certain*), některá slovesa (např. *appear, seem*) a pasivní konstrukce (např. *be expected, be believed, be thought, be reported, be alleged*) umožňují, aby se podmět vložené věty přesunul do řídicí věty, takže použití *for* není nutné:

U.S. officials seem to be in denial about all of this (IHT, 28.4.2005, s. 6)

However, Sharon appears likely to delay the start of the withdrawal for several weeks... (IHT, 28.4.2005, s. 4)

Mr Adams was believed to be driving a silver Peugeot 306 cabriolet registration W737 LCB (DT, 27.4.2005, s. 2)

Neurčité věty s *to* infinitivem ale mohou být uvozeny i hypotaktickou spojkou, zejména spojkou *whether*:

*I wondered **whether** to leave him now and walk up the road to find a taxi* (McEwan, 2004, s. 102)

Pravidlo „Ing Insertion“ má vedle času také vliv na podmět vložené věty:

They were in the adults's section, but the librarian did not mind his sitting at the table there... (Highsmith, 1984, s. 562)

O tom, zda bude v konkrétní větě uplatněno pravidlo „To Insertion“ nebo „Ing Insertion“, rozhoduje predikát struktury, do které je daná věta vložena. V angličtině existují slovesa, která se pojí pouze s *to* infinitivem (např. *aim, fail, hesitate, manage, offer, prepare, refuse* aj.) nebo pouze s *-ing* formou (např. *admit, consider, enjoy, finish, keep, mind, risk* aj.)⁹⁷. Menší skupina sloves (např. *begin, continue, intend, start* aj.) se může pojit jak s *to* infinitivem, tak i s *-ing* formou, aniž by mezi oběma strukturami byl nějaký významový rozdíl. Ovšem u

---

⁹⁷ To platí i pro substantiva a adjektiva, tedy některá substantiva a adjektiva se pojí s *to* infinitivem (např. *decision, hope, pleasure, wish, determined, eager, willing*), některá s *-ing* formou (např. *catastrophe, fun, luck, pleasure, busy, frantic, occupied, tired*).

některých sloves (např. *like, hate, prefer, forget, remember, try*), která se mohou pojit s *to* infinitivem i *-ing* formou, dochází k významovým změnám, tj. záleží na daném kontextu, zda se použije *to* infinitiv nebo *-ing* forma.

Neurčité věty infinitivní s prostým infinitivem nejsou tak hojné, neboť se vyskytují zejména po slovesech *make* a *let* a po slovesech vnímání (např. *see, watch, hear, feel, smell*):

Hi's tan made him look like death warmed up (Amis, 2004, s. 176)

I didn't let him finish (McEwan, 2004, s. 112)

We watched him hammer two nails into the table,... (Dahl, 1984, s. 575)

Po slovesech vnímání lze ale použít i *-ing* formu:

He saw Billy working on the last of the haystack (Steinbeck, 1961, s. 149)

Věty s prostým infinitivem se zpravidla vztahují k celému, tedy dokončenému ději, kdežto věty s *-ing* formou se vztahují k probíhajícímu ději.

Stejně jako obsahové věty určité mohou být i obsahové věty neurčité v angličtině řízeny předložkou. I tyto věty musíme do češtiny obvykle překládat pomocí korelativního spojení:

The International Atomic Energy Agency on Wednesday postponed a vote on whether to give its chief, Mohamed ElBaradei, a new term,... (IHT, 28.4.2005, s. 8) – Mezinárodní agentura pro atomovou energii ve středu odložila hlasování o tom, zda svému šéfovi, Mohamedu ElBaradeiovi, dá nové období,... (překlad H.Č.)

Navíc, jak poznamenává R. A. Jacobs (1995, s. 85), se neurčité věty od určitých liší i ve svojí komunikativní funkci. Zatímco určité věty většinou fungují jako deklarativní nebo interogativní věty, neurčité věty žádnou takovou funkci nemají. R. A. Jacobs dále upozorňuje, že určitá věta „typically refers to a real

event at some real point in time“⁹⁸, ovšem věta neurčitá „has no obvious time reference in the past, present or future, and the event referred to probably did not happen“⁹⁹. Neurčitá věta tedy představuje hypotatickou událost a „its reality status depends on the verb in the container clause“¹⁰⁰.

4.1.2.5 V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neslovesnou

Řídce jsou obsahové věty v angličtině vyjádřeny větami neslovesnými. Jak uvádějí R. Quirk – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik (1985, s. 1068) jde o poměrně diskutabilní typ obsahových vět, který se objevuje většinou v „constructions which, although superficially noun phrases, have some of the semantic and structural characteristics of clauses“¹⁰¹. Tito autoři uvádějí následující příklady neslovesných obsahových vět:

A friend in need is a friend indeed

Wall-to-wall carpets in every room is their dream

Are bicycles wise i heavy traffic?

Takové věty lze obvykle vyjádřit i pomocí neurčitých vět:

To be a friend in need is to be a friend indeed

Having wall-to-wall carpets in every room is their dream

Is it wise to have bicycles in heavy traffic?

V angličtině mohou být obsahové věty vyjádřeny stejně jako v češtině větami určitými uvozenými hypotaktickou spojkou, jejichž repertoár je v angličtině stejně jako v češtině omezený. Ovšem pokud má v angličtině

---

⁹⁸ „se typicky vztahuje k reálné události v nějakém reálném časovém okamžiku“ (Jacobs, R. A.: English Syntax. Oxford University Press, USA 1995, s. 85 – překlad H.Č.)

⁹⁹ „nemá zřejmý časový odkaz v minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti a událost, ke které se vztahuje, se pravděpodobně nestala“ (tamtéž, s. 85 – překlad H.Č.)

¹⁰⁰ „její status reality závisí na slovesu v řídící větě“ (tamtéž, s. 85 – překlad H.Č.)

¹⁰¹ „konstrukcích, které mají nějaké sémantické a strukturální vlastnosti vět, i když jsou na pohled substantivní fráze“ (překlad H.Č.)

subordinovaná věta ve struktuře věty řídící jinou funkci než funkci podmětu a je uvozena spojkou *that*, může být tato spojka vynechána, aniž by věta ztratila svůj hypotaktický charakter, což v češtině možné není. Navíc vynechání hypotaktické spojky nese i stylistické zabarvení, neboť je typické zvláště pro projevy neformální.

Navíc vedle hypotaktické spojky (kterou ale lze vypustit) může být dalším signálem subordinaace v angličtině subjunktiv. Ten může být použit po určitých slovesech a adjektivech a vyskytuje se zejména ve formálních projevech. Tento signál se v češtině nevyskytuje.

V angličtině může být obsahová věta určitá i neurčitá řízena předložkou. Jelikož toto v češtině není možné, je třeba anglická souvětí, v nichž je věta vedlejší řízena předložkou, do češtiny zpravidla předkládat pomocí korelativního spojení.

V češtině je možné se setkat u vět, které představují nepřímou řeč, s posunutím spojovacího výrazu dovnitř vedlejší věty, čímž dochází k rozostření hranice mezi jednotlivými spojenými větami. Tento jev se v angličtině nevyskytuje, ale s nepřímou řečí je v angličtině spojen jiný jev, a to souslednost časů, kdy je čas vedlejší věty řízen časem věty hlavní. Souslednost časů se objevuje i ve větách přacích („wish clauses“).

Anglické obsahové věty jsou také vyjadřovány větami neurčitými a vzácněji i větami neslovesnými. Stejně jako neurčité a neslovesné věty adverbiální nejsou často takové věty obsahové uvozeny hypotaktickou spojkou, neboť už jejich forma indikuje jejich subordinovanou povahu. Neurčité věty v některých případech překládáme do češtiny obvykle větou vedlejší:

The “noun hook“ makes it possible for the writer to make his reference unmistakably clear (Witting, 1975, s. 53) – „Substantivní háček“ umožňuje pisateli, aby učinil svůj odkaz zcela zřejmý (překlad H.Č.)

I want you to meet the little woman! (Bradbury, 1984, s. 515) – Chci, aby ses setkala s tou malou ženou! (překlad H.Č.)

Některé neurčité věty lze přeložit pomocí infinitivu či substantivní fráze, takže v češtině nevzniká souvětné spojení, ale pouze věta jednoduchá, tj. v češtině se takové skutečnosti nevyjadřují pomocí subordinované věty:

She had moved from house to house in Baghdad in an effort to avert any future attacks (IHT, 28.4.2005, s. 1) – Stěhovala se v Bagdadu z domu do domu ve snaze zabránit budoucím útokům (překlad H.Č.)

For 43 of them, the evidence was insufficient to support the claim (IHT, 28.4.2005, s. 10) – Pro 43 z nich důkazy nepostačovaly k podpoře požadavku (překlad H.Č.)

Po některých slovesech, pasivních konstrukcích a adjektivech lze v angličtině v souvětných spojeních s obsahovou větou infinitivní s *to* infinitivem přesunout podmět věty vedlejší do věty řídící. To v češtině obvyklé není, proto se taková spojení překládají zpravidla následovně:

But kifumbe did not seem to be contagious (IHT, 28.4.2005, s. 10) – Ale nezdálo se, že kifumbe je nakažlivé (překlad H.Č.)

Z výše uvedeného vyplývá, že i u obsahových vět má angličtina ve srovnání s češtinou bohatší škálu signálů subordinační.

4.2 Relativa

Relativa v češtině zahrnují vztažná zájmena, vztažné zájmenné číslovky a vztažná zájmenná příslovce¹⁰². Relativa uvozují zejména věty vztažné (relativní) a věty obsahové.

Jak už jsme zmínili výše (viz 2.1), na rozdíl od hypotaktických spojek jsou relata větým členem věty, jež uvozují, neboť zastupují slova autosémantická.

---

¹⁰² Kompletní přehled relativ lze najít v Mluvnici češtiny II (1986, s. 219).

Navíc vztažná zájmena mají vedle funkce spojovací a hypotaktické také funkci referenčně ztotožňovací (jsou prostředkem zajišťujícím totožnost reference). Tato jejich funkce je dána podstatou relativizace, při které se dvě věty obsahující potenciálně referenčně totožná substantiva nebo substantivní fráze spojí tak, že v jedné větě je toto substantivum (substantivní fráze) vypuštěno a nahrazeno relativem. Spojení obou vět se projeví na formě relativu. Relativum přebírá kategorie rodu a čísla od svého řídícího substantiva, které mu syntakticky dominuje, čímž je naznačena závislá povaha věty uvozené relativem. Avšak v kategorii pádu se relativum řídícímu substantivu nepřizpůsobuje, protože je členem jiné věty než toto substantivum a plní zde jinou sémantickou roli. Kategorie pádu je tedy dána větněčlenskou pozicí relativu ve větě, kterou uvozuje. Podle F. Daneše (1985, s. 116) je smyslem této operace, při níž je jedna ze spojených vět suspendována a degradována, věty „spojit s cílem dosáhnout jisté redukce a tím kondenzace (přičemž jejím účelem nemusí být vždy jen obsahem propozice věty V^2 determinovat nebo charakterizovat onen společný potenciální referent)“:

Tohle slovo Alexandr, kterému vyvinutější dívky směly říkat Sašo, zřejmě ještě nikdy neslyšel (Šabach, 2003, s. 53)

Ten šíp měl trefit ty poslance a senátory, jejichž zbabělost byla při hlasování o pomoci spojencům očividná (MF DNES, 29.11.2003, s. A/4)

V angličtině relativu zahrnují vztažná zájmena („relative pronouns“) a vztažná příslovce („relative adverbs“). Vztažná zájmena jsou *which*, *that*, *who* (*whose*, *whom*), vztažná příslovce *where* a *when*.

4.2.1 Relativa uvozující relativní věty

Relativní věty, jak víme, slouží k bližší charakterizaci některého členu věty řídící a podle své funkce mohou být buď adjektivní, nebo substantivní. Adjektivní věty většinou následují těsně za členem (zpravidla substantivem), který určují. Pokud to z nějakého důvodu nelze, jsou k tomuto členu umístěny nejbližše, jak je to možné. Adjektivní věty nikdy proto nestojí na počátku souvětného spojení:

*Nejmladší účastnice hlavní soutěže, **která** mezi seniorkami startuje na divokou kartu, oslaví v neděli šestnácté narozeniny* (PN, 23.1.2004, s. 23)

*Návratem krále, **jenž** za pět dní vejde do českých kin, se jeho tovaryšská zkouška uzavírá* (MF DNES, 10.1.2004, s. B/1)

*V takovém těsnějším spojení, **v němž** vymizela pauza, je predikační schopnost apozyze zeslabena na nulu* (Mathesius, 1961, s. 105)

*Menších lyžařských středisek, **jejichž** vleky stojí doslova na zelené louce, zejména v oblasti Podorlicka stále přibývá* (MF DNES, 10.1.2004, s. C/1)

*Užasla jsem nad zdvořilostí a ochotou té paní, **co** se mnou mluvila* (Salivarová, 2001, s. 66)

*Pak nadešel večer, **jaký** dobří rybáři milují* (Pavel, 1985, s. 48)

*V městečku, **kde** bydlí, mu už nikde žádné pití neprodají...* (Kriseová, 1992, s. 28)

*Půjde cestou, **kudy** vozím kolečka...* (Kriseová, 1992, s. 49)

P. Karlík (1995) a M. Grepl – P. Karlík (1998) označují adjektivní věty jako relativní věty referenčně relevantní a podle sémantického hlediska je dělí na věty restriktivní a nerestriktivní (viz 2.2.3.1).

Substantivní věty mohou stát na počátku souvětného spojení, protože na rozdíl od vět adjektivních, které pouze k realizaci referenční funkce (tj. umožnit adresátovi identifikovat předmět řeči) napomáhají, věty substantivní samy tuto referenční funkci zastávají (viz 2.2.3.1):

***Kdo** chce jíst, musí pracovat* (Kriseová, 1992, s. 73)

Kam se poděješ, tam ho hned pošleme za tebou! (Placák, 1990, s. 58)

V rámci relativních vět můžeme dále vyčlenit zvláštní skupinu vět, která představuje tzv. vytýkací důrazový opis (viz 2.2.3.2), sloužící k vytčení jádra, méně často i východiska:

..., ve druhém kole Australian Open to byl Novák, který svého soupeře přehrál (PN, 23.1.2004, s. 23)

To bylo ten rok, jak byly ty mrazy a pomrzlo všechno stromoví (Jedlička, 1994, s. 16)

Takové struktury existují i v angličtině a označuje se jako „cleft sentences“:

It wasn't Indians that were important,... (Steinbeck, 1961, s. 167)

It will be the first time that Vietnam plays host to a top-level tournament (IHT, 28.4.2005, s. 18)

V angličtině může být vytčena celá vedlejší věta:

It was while he was living in Paris, from 1947 to 1949, that his education in fine art began (IHT, 28.4.2005, s. 4)

4.2.1.1 V angličtině je relativní věta vyjádřena větou určitou

Také v angličtině může být relativní věta vyjádřena větou určitou a uvozena relativem:

*The semantic and syntactic systems of a language comprise the principles **that** relate conceptual structures and surface structures* (Langacker, 1967, s. 89)

*The experiencer is the one **who** experiences a mental state or process such as thinking, knowing, believing, understanding, seeing, hearing, fearing, hoping, being, surprised, etc.* (Jacobs, 1995, s. 24)

*Amory, **who** was performing, looked annoyed,...* (Fitzgerald, 1961, s. 48)

*He is the one with **whom** the message is concerned;...* (Halliday, 1985, s. 33)

*The benefactive is the role of the individual for **whose** benefit some action is undertaken* (Jacobs, 1995, s. 25)

*The instrument is the thing with **which** the action is done* (Jacobs, 1995, s. 23)

*She wore a cotton house dress and red mules, on the insteps of **which** were little bouquets of reed ostrich feathers* (Steinbeck, 1994, s. 32)

*Her mother, Prof Sheila Hollins, is a consultant psychiatrist in St George's, **where** she is being treated* (DT, 27.4.2005, s. 1)

*For one amazing night, **when** there were actually 20,000 empty seats at Yankee Stadium, Rodriguez was the guy* (IHT, 28.4.2005, s. 19)

Na uvedených příkladech vidíme, že jediné anglické relativní zájmeno, které je schopno svojí formou vyjádřit pád, je relativum *who*. V ostatních pádech než pádě prvním a přivlastňovacím má tvar *whom*, v pádě přivlastňovacím má pak tvar *whose*. Tvar *whom* je však závazný pouze po předložce, pokud má toto relativní zájmeno funkci přímého předmětu ve větě vedlejší, je často zejména v projevech méně formálních vyjádřeno základním tvarem *who*:

These are the avid dim sum consumers who the government here is trying hardest to reach... (IHT, 28.4.2005, s. 1)

Dále si na uvedených příkladech můžeme všimnout, že některé relativní věty jsou v angličtině odděleny čárkami, jiné ne. To souvisí s tím, že v angličtině se také rozlišují dva typy relativních vět (někdy jsou označovány i termínem „adjective clauses“ podle funkce, kterou v struktuře souvětí plní): restriktivní relativní věty („restrictive relative clauses“ nebo „defining relative clauses“¹⁰³) a nerestriktivní relativní věty („nonrestrictive relative clauses“ nebo „nondefining relative clauses“¹⁰⁴).

---

¹⁰³ M. A. K. Halliday (1985, s. 220) charakterizuje restriktivní relativní věty jako „embedded expansion“.

¹⁰⁴ R.A. Jacobs (1995, s. 304) používá i označení „appositive relative clauses“.

Restriktivní relativní věty obsahují takovou informaci, která pomáhá identifikovat daný objekt. Nerestriktivní relativní věty naopak přinášejí takovou informaci, která není nezbytná pro identifikaci daného objektu, ten byl totiž již dostatečně identifikován, takže tato informace je dodatečná. Nerestriktivní věty tedy postrádají identifikační funkci. S tím souvisí to, že restriktivní věta tvoří se členem, jež charakterizuje, jednu informační jednotku, kdežto nerestriktivní věta tvoří samostatnou informační jednotku. To se odráží i ve výslovnosti (restriktivní věty tvoří se svým řídícím členem jednu tónovou skupinu, kdežto nerestriktivní věty tvoří samostatnou tónovou skupinu) a písmu (restriktivní věta se neodděluje čárkami, nerestriktivní ano; věty nerestriktivní se někdy oddělují i pomlčkami).

Restriktivní a nerestriktivní věty se také liší tím, jaké relativum je může uvozovat. K uvození restriktivních vět lze vedle relativ *who* (používá se zpravidla pro specifikaci osob) a *which* (používá se zpravidla pro specifikaci zvířat a neživých předmětů) použít i *that*, které se může vztahovat jak k osobám, tak zvířatům a neživým předmětům, ale nesmí stát po předložce. K uvození nerestriktivních vět se *that* obvykle¹⁰⁵ nepoužívá.

Relativum, které neplní funkci podmětu relativní věty, může být vynecháno pouze ve větách restriktivních:

Among the phenomena he investigated were quasars, black holes and supernovae (DT, 27.4.2005, s. 27)

There are medicines even I do not know (Waugh, 1984, s. 407)

In the sentences we just looked at, the relator serves as the subject of its own clause (Witting, 1975, s. 49)

Slovenes still enjoy many of the protections they were accustomed to under Yugoslavia (IHT, 28.4.2005, s. 2)

---

¹⁰⁵ M. A. K. Halliday (1985, s. 204) připouští, že spojka *that* se v nerestriktivních větách příležitostně může objevit.

Vynechání relativního zájmena v anglické větě je umožněno zejména pevným pořádkem slov v angličtině, kdy je naznačen začátek jiné věty její typickou strukturou, tj. podmět – přísudek – případná další doplnění. Jde tedy o to, že tzv. gramatický princip, který působí na pořádek slov ve větě, se v angličtině uplatňuje mnohem více než v češtině. To je dáno rozdílnou povahou obou jazyků. Jak k tomu poznamenává V. Mathesius (1961, s. 181), „v češtině gramatická funkce slova je zpravidla patrná už z jeho tvaru, kdežto v angličtině nikoliv“. R. A. Jacobs (1995, s. 306) k vynechání relativu dodává, že lze vynechat „an element whose semantic contribution is minute“¹⁰⁶. Obdobné je i vynechání spojky *that* v obsahových větách. Jacobs dále v této souvislosti zmiňuje skutečnost, že není možné vypustit takové elementy, které nelze vydedukovat ze zbylé věty. Tuto skutečnost nazývá termínem „recoverability constraint“.

R. W. Langacker (1967, s. 130) v souvislosti s relativními větami hovoří o dvou pravidlech, a to o pravidlech „Noun Phrase Advancement“ a „Relativization“. První pravidlo „moves the identical noun phrase to the beginning of the embedded clause; if a preposition precedes this noun phrase, it too can be transported, but it does not have to be“¹⁰⁷. Druhé pravidlo nahradí opakující se substantivní frázi relativem. V relativních větách se dále podle R. W. Langackera (1967, s. 132) může uplatnit pravidlo „Relative Reduction“, podle něhož lze vypustit relativní zájmeno a sloveso *to be*, pokud po nich následuje adjektivum nebo předložka.

V rámci restriktivních relativních vět R. A. Jacobs (1995, s. 310) vyčleňuje věty, které nazývá „intransitive clauses“. Tyto věty mohou být umístěny až na konci řídící věty, nemusí tedy stát hned za jménem, které specifikují:

---

¹⁰⁶ „element, jehož sémantické přispění je bezvýznamné“ (překlad H.Č.)

¹⁰⁷ „přemísťuje identickou substantivní frázi na začátek vložené věty; pokud tuto substantivní frázi předchází předložka, může být také přesunuta, ale nemusí“ (Langacker, R. W.: *Language and Its Structure*. Harcourt, Brace & World, Inc., USA 1967, s. 130 – překlad H.Č.)

At last one night the hour came for which they had waited (Buck, 1961, s. 13)

Nerestriktivní věta se na rozdíl od věty restriktivní může vztahovat k celé předchozí větě. V takovém případě se ale jedná o nepravou vedlejší větu (viz 3.2).

Avšak ne vždy je snadné určit, zda jde o větu restriktivní či nerestriktivní. „Restrictives with an indefinite noun head which is specific in reference rather than generic seem almost indistinguishable semantically from appositives.“¹⁰⁸

Relativní věty místa a času mohou být uvozeny relativními příslovci *where* a *when* nebo odpovídajícími vazbami předložka + relativní zájmeno:

*I had two rooms – a bedroom and a sitting room – in a little square in Chelsea **in which** all the houses had that familiar, smoked brick and cream-yellow-plaster look of London houses* (Wolfe, 1961, s. 109)

Rozdíl mezi použitím relativního adverbia nebo vazby předložka + relativní zájmeno je sémantický. „Since *where* can occur instead of *in which*, *on which*, or *at which*, forms with significant meaning differences, it's clear that the semantics of *where* and *when* is more general.“¹⁰⁹ Také relativní věty místa a času mohou být restriktivní nebo nerestriktivní:

*... he saw them stopping at every house and at every field **where** a man worked* (Buck, 1961, s. 9)

*This is Arles, a medieval Provençal city beside the slow-moving Rhone River, **where** things are done differently* (IHT, 28.4.2005, s. 9)

I v angličtině existují substantivní relativní věty, které se obvykle označují jako „headless relative clauses“¹¹⁰:

*And **what** he saw in the mirror made him smile* (Bradbury, 1984, s. 512)

---

¹⁰⁸ „Restriktivní věty s neurčitým řídícím podstatným jménem, které je ve své referenci spíše specifické než obecné, se zdají být skoro nerozeznatelné od nerestriktivních vět.“ (Jacobs, R. A.: *English Syntax*. Oxford University Press, USA 1995, s. 311 – překlad H.Č.)

¹⁰⁹ „Protože *where* se může objevit místo *in which*, *on which* nebo *at which*, forem s podstatnými významovými rozdíly, je zřejmé, že sémantika *where* a *when* je obecnější.“ (tamtéž, s. 314 – překlad H.Č.)

¹¹⁰ R. A. Jacobs (1995, s. 314) je nazývá „free relatives“.

Whichever tone is used, however, it will be the same in both parts;... (Halliday, 1985, s. 206)

But *whenever* it is logically possible, a given semantic relationship will be symmetrical and transitive in combination with parataxis but not in combination with hypotaxis (Halliday, 1985, s. 199)

Sémanticky se zájmena s příponou *ever* od zájmen bez této přípony liší v tom, že „forms without *–ever* refer to a definite time, whereas *–ever* forms are indefinite“¹¹¹. R. A. Jacobs (1995, s. 316) upozorňuje na to, že substantivní relativní věty s *where*, *wherever*, *when*, *whenever* mohou vypadat jako adverbialní věty místa a času, a dodává, že „the free relative analysis might be feasible for time and place subordinate clauses too“¹¹².

4.2.1.2 V angličtině je relativní věta vyjádřena větou neurčitou

Relativní věty mohou být v angličtině vyjádřeny větami participiálními nebo infinitivními. V takovém případě nejsou uvozeny relativem, protože relativum mající funkci podmětu je vypuštěno. Neurčité věty, zejména věty participiální, jsou také buď restriktivní, nebo nerestriktivní:

Most of the men and women living in this savannah are my children (Waugh, 1984, s. 407)

The test crew and top Airbus officials, appearing after touchdown on an outdoor stage with the A380 as a backdrop, described a trouble-free flight (IHT, 28.4.2005, s. 1)

The arguments bear thematic roles assigned to them by their predicates (Jacobs, 1995, s. 26)

---

¹¹¹ „forms without *–ever* odkazují k určitému času, kdežto formy s *–ever* jsou neurčité“ (Jacobs, R. A.: English Syntax. Oxford University Press, USA 1995, s. 314 – překlad H.Č.)

¹¹² „analýzu substantivních relativních vět lze provést i pro časové a místní adverbialní věty“ (překlad H.Č.)

In the bottle, warmed by the sun, they were jumping in a mass (Hemingway, 1961, s. 92)

The first leader of the Chinese Nationalist Party to set foot in mainland China since its civil war defeat by the communists 55 years ago arrived in Beijing yesterday (DT, 27.4.2005, s. 13)

U neurčitých restriktivních vět stejně jako u neurčitých adverbialních vět (viz 4.1.1.2) rozlišuje M. A. K. Halliday (1985, s. 221) věty dokonavé (s *to* infinitivem) a nedokonavé (s přítomným nebo minulým participiem).

Relativní věty lze v angličtině vyjádřit větou určitou a uvést relativem, tedy mohou mít stejnou formu jako v češtině i stejný signál subordinace. Ovšem angličtina má na rozdíl od češtiny formální prostředky, které zřetelně indikují, zda se jedná o relativní větu restriktivní či nerestriktivní:

The eight Greenpeace protesters who arrived on John Prescott's doorstep at dawn yesterday presented the Deputy Prime Minister's armed police officers with a dilemma (DT, 27.4.2005, s. 9)

Lottie, who was 10 at the time of the murder, had just returned from a clarinet lesson (DT, 27.4.2005, s. 7)

V češtině restriktivní i nerestriktivní věty jsou po formální stránce stejné:

Řezník, který jde odpoledne ze směny domů, nese v každé ruce přiklopený kbelík od marmelády (Kriseová, 1992, s. 139)

Prezident Václav Klaus, který neuspěl s několika svými kandidáty pro Ústavní soud, přišel včera s novým jménem (MF DNES, 1.11.2003, s. A/4)

Navíc v angličtině může být u restriktivních relativních vět vynecháno relativum, pokud toto relativum není podmínkem vedlejší věty. Jde o stejný jev, s jakým jsme se setkali u vět obsahových uvozených spojkou *that*. V češtině toto možné není.

Stejně jako věty adverbiální a obsahové mohou být i věty relativní vyjádřeny větou neurčitou. V takovém případě nejsou uvozeny relativem, jejich subordinovaná povaha je signalizována jen jejich formou. I neurčité relativní věty mohou být restriktivní nebo nerestriktivní, což se odráží v interpunkci (buď nejsou odděleny čárkami a jsou restriktivní, nebo jsou čárkami odděleny a jsou nerestriktivní):

Verbals used as adjectives are called participles (Witting, 1975, s. 44)

The committee's second report, issued March 29, criticized the company for making "false statements" about its relationship with Kojo Annan,... (IHT, 28.4.2005, s. 4)

Obě participiální relativní věty *used as adjectives* a *issued March 29* můžeme do češtiny přeložit adjektivní frází, jejímž základem je dějové adjektivum:

Podstatná jména slovesná použitá jako adjektiva jsou nazývána participia (překlad H.Č.)

Druhá zpráva komise, vydaná 29. března, kritizovala společnost za to, že udělala „chybná prohlášení“ o svém vztahu s Kojo Annanem,... (překlad H.Č.)

Většinou stejně postupujeme i v případě participiálních vět s přítomným participiem:

The structure comprising clauses 6 and 7 can be manifested in either of two ways (Langacker, 1967, s. 138) – Struktura zahrnující věty 6 a 7 může být manifestována kterýmkoli ze dvou způsobů (překlad H.Č.)

Vidíme tedy, že při překladu do češtiny anglické participiální věty relativní obvykle ztrácejí svůj větný charakter, neboť v češtině jim odpovídá buď přívlastek těsný, nebo přívlastek volný, tedy větný člen. Ovšem infinitivní relativní věty překládáme do češtiny zpravidla relativní větou:

Lord Goldsmith is not the first attorney to find himself at the centre of a political storm (G, 28.4.2005, s. 2) – Lord Goldsmith není prvním právním zástupcem, který se ocitl v centru politické bouře (překlad H.Č.)

Je to dáno tím, že v češtině na rozdíl od angličtiny infinitiv nemůže rozvíjet substantivum.

4.2.2 Relativa uvozující obsahové věty

V kapitole 4.1.2 bylo zmíněno, že obsahové věty mohou být uvozeny i relativy:

*Ba není možno vysvětlit ani tu záhadu, **kdo** vlastně auto od Centralu na Žižkov řídil* (Drda, 1995, s. 24)

*Gangy si ve městech dělaly, **co** chtěli* (PN, 5.12.2003, s. 20)

*Nedovedeme však říci, **kteřé** typy v tom nebo onom chronologickém průřezu existovaly a na **jakém** stupni vývoje už byly* (Bauer, 1960, s. 354)

*Měl by u mě, **nač** by si vzpomněl,...* (Kriseová, 1992, s. 105)

*Našlo by se víc příčin, **proč** se Spartě vzdaluje obhajoba mistrovského titulu* (PN, 26.11.2003, s. 22)

*Je však nutno přitom brát v úvahu, **kdy** je projev smíšený a **kdy** je jinými sémiologickými prostředky pouze ilustrovaný* (Hrbáček, 1994, s. 37)

*v Nabízí se otázka, **kolik** diváků by přenosy podstatě z jakéhokoli jednání parlamentu k obrazovce přilákaly* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/12)

4.2.2.1 V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou určitou

I v angličtině mohou být obsahové věty uvozeny relativy (mezi ně patří stejně jako v češtině tázací zájmena s funkcí spojovací):

*I don't know **who** you are* (McEwan, 2004, s. 106)

*Mrs Jenkins did not ask her daughter **what** she knew* (DT, 27.4.2005, s. 7)

*It does not matter **which** we take first* (Waugh, 1984, s. 409)

*But adverbial specification helps us discover **how** one idea can qualify another* (Witting, 1975, s. 63)

*I don't know **when** it occurred to me first that I would like to be a writer* (Wolfe, 1961, s. 107)

*Could you tell me **where** I can buy pointy-toe red leather slingbacks with a kitten heel?* (DT, 27.4.2005, s. 22)

*I now realised **why** past squatters had used a helicopter* (DT, 27.4.2005, s. 17)

R. A. Jacobs (1995) upozorňuje na rozdíl mezi relativními větami a obsahovými větami, který spočívá v tom, že zatímco relativní věty mohou následovat po jakémkoli substantivu, obsahové věty mohou následovat pouze po určitých substantivech, zpravidla abstraktních jako např. *belief, fact, offer, order, statement, suggestion, news, wish*:

I was trying to suppress my fears that he may be guilty (DT, 27.4.2005, s. 7)

This careful repetition gives the sentence a formal balance that is highly effective (Witting, 1975, s. 89)

V prvním souvětném spojení je vedlejší věta *that he may be guilty* větou obsahovou, protože vyjadřuje vlastní obsah substantiva *fears*. Tuto vedlejší větu bychom do češtiny mohli přeložit následovně: *Snažila jsem se potlačit svoje obavy, že může být vinen* (překlad H.Č.). Ve druhém souvětném spojení je vedlejší věta *that is highly effective* větou relativní, protože slouží k charakterizaci substantivní fráze *a formal balance*. Tuto vedlejší větu můžeme do češtiny přeložit takto: *Toto pečlivé opakování dává souvětí formální vyváženost, která je velmi účinná* (překlad H.Č.). V češtině je rozdíl mezi oběma spojeními patrný na první pohled, neboť k uvození vedlejších vět je použito různých hypotaktických spojovacích prostředků (v prvním případě spojky *že* a ve druhém případě relativa *která*). R. A. Jacobs (1995, s. 305) k tomu dodává, že vazba „between a head noun

and its complement is much closer than that between a head noun and a relative clause“¹¹³.

4.2.2.2 V angličtině je obsahová věta vyjádřena větou neurčitou

Méně často jsou obsahové věty uvozené relativy vyjádřeny větou neurčitou, zpravidla infinitivní s *to* infinitivem:

*I cannot tell any one **how** to write books;...* (Wolfe, 1961, s. 107)

*He has told me **where** to look for everything* (Amis, 2004, s. 184)

V těchto větách nelze relativum vypustit.

V češtině i v angličtině mohou být obsahové věty vedle hypotaktické spojky uvozeny relativem. V angličtině však tyto obsahové věty mohou být i neurčité s *to* infinitivem. Tyto infinitivní obsahové věty pak mají dva signály subordínace: jednak relativum a jednak absenci verba finita. V češtině mají obsahové věty signál pouze jeden, a to relativum.

V angličtině mohou být také obsahové věty uvozené relativem řízeny předložkou:

But be proud of what we have achieved (DT, 27.4.2005, s. 9)

Takové věty musíme opět zpravidla do češtiny překládat pomocí korelativního spojení:

Ale buďte pyšní na to, čeho jsme dosáhli (překlad H.Č.)

---

¹¹³ „mezi řídícím substantivem a jeho komplementem je mnohem těsnější než mezi řídícím substantivem a relativní větou“ (překlad H.Č.)

4.3 Korelativní spojení

Zvláštní způsob spojení vět představuje spojení korelativní. V češtině je na rozdíl od angličtiny toto spojení frekventovanější.

4.3.1 Korelativní spojení v češtině

Zatímco hypotaktické spojky a relativa jsou součástí subordinované věty, korelativní spojení (neboli korelace) se skládá z výrazu odkazovacího (tj. odkazovacího zájmena, zájmenného příslovce, popř. číslovky), který je umístěn v řídící větě, a výrazu spojovacího (tj. hypotaktické spojky nebo relativa), který stojí ve větě vedlejší. Tyto složené spojovací prostředky se nazývají korelativa.

Vymezení korelace není jednotné. Bývá vymežována buď v užším, nebo v širším smyslu. V širším pojetí korelace se mezi odkazovací výrazy zahrnují i výrazy zevšeobecňující (*každý, všechno, vždy* atd.), neurčité (*někdo, někdy* atd.) a záporné (*nikdo, nic* atd.): *Zakotvil v Hyberské ulici v Centralu a tam začal hostit každého, kdo měl ústa k pití* (Drda, 1995, s. 23). Vymezení korelace v užším smyslu můžeme nalézt např. u M. Grepla – P. Karlíka (1986). Podle nich korelaci tvoří spojení různých výrazů nominální povahy (substantiv s obecným významem, zájmem, zájmenných číslovek a zájmenných příslovcí) stojících ve větě řídící a vztažného spojovacího výrazu umístěného ve větě vedlejší: *V angličtině stejně jako ve francouzštině najdeme někdy vazbu předložkovou tam, kde v češtině a němčině je apoziční přívlástek:...* (Mathesius, 1961, s. 106). Rozdíl mezi odkazovacími a korelativními výrazy spatřují v tom, že výrazy korelativní jsou větným členem věty řídící, kdežto výrazy odkazovací větněčlenskou funkci neplní. Korelativní výrazy společně se svou větou vedlejší vytvářejí komplexní pojmenovací jednotku, tj. výstižněji označují popisované předměty a jevy.

V této práci budeme korelaci chápat v širším smyslu, budeme tedy za korelaci považovat nejen spojení odkazovacího výrazu a relativa: *Tam je gramatický princip velmi silný právě potud, pokud jde o vyjadřování poměru mezi subjektem a určitým slovesem* (Mathesus, 1961, s. 184), ale i spojení odkazovacího výrazu a hypotaktické spojky: *Cílem iniciativy Tiší svědci je dosáhnout do roku 2010 toho, aby již žádná žena v důsledku domácího násilí nepřišla o život* (PN, 26.11.2003, s. 4), přičemž ale mezi odkazovací výrazy nebudeme zahrnovat výrazy zevšeobecnující, neurčité a záporné.

Za korelaci se nepovažuje takové použití zájmenného výrazu, kdy tento výraz odkazuje k některému výrazu předcházejícího textu: *Jenže nejspravedlivější rozsudek není ten, na němž se shodne co nejvíc lidí* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/6). Ukazovací zájmeno v takovém případě plní funkci substituční, ne odkazovací, a je tedy větným členem. O korelaci nejde ani ve strukturách se substantivní větou vztaznou, kde je užito ukazovacího zájmena v řídící větě: *Ten, kdo byl tak krvavě zraněn, se nazývá Čepela* (Vančura, 1957, s. 140). Ukazovací zájmeno v těchto větách také nemá funkci odkazovací, nýbrž funkci opěrného výrazu pro větu v platnosti substantivní (tj. výrazněji vyjadřuje substantivní charakter této věty). Opěrné zájmeno je zpravidla nezbytné tehdy, když vztahné zájmeno je v jiném pádě, než jaký vyžaduje valence predikátu v řídící větě: *Kdo je neposlechl, tomu z jeho živnosti udělaly kůlničku na dříví* (PN, 5.12.2003, s. 20).

Občas mohou být na začátku věty řídící, která následuje za svou větou vedlejší, slova mající povahu částic (např. *tak, tedy, tu*): *Když už se rehabilituje, tak v bazénech se studenou, teplou a horkou vodou* (PN, 5.12.2003, s. 27). I když také tyto výrazy nejsou větnými členy věty řídící stejně jako výrazy odkazovací, neslouží k signalizaci významu věty vedlejší, ani k významové modifikaci souvětí, ale naznačují začátek věty řídící a těsněji spojují věty v souvětí. Pokud vedlejší věta podmínková uvozená spojkami *-li, jestliže, jestli, když* předchází větu řídící,

může se na začátku takové řídicí věty objevit příslovce *pak*, které též neplní funkci větného členu, „ale vyjadřuje vztah rázu důsledkového (s odstínem kontrastu)“¹¹⁴:

A jestliže si ji nehodlá vzít, pak se opravdu dopouští přestupku a může být pro tento čin odsouzen do vězení (Drda, 1995, s. 94)

Považujeme-li za parentezi vloženou výpověď přetínající syntaktickou návaznost základní výpovědi, pak výrazy slovní k parentezi počítat nemůžeme (Rulíková, 1973, s. 41).

Odkazovací výrazy¹¹⁵ vyjadřují způsob začlenění věty vedlejší do syntaktické struktury věty řídicí a význam vedlejší věty. Svým umístěním v řídicí větě odkazovací výrazy také slouží jako signál toho, že na řídicí větě závisí jiná věta. Odkazovací výrazy se nepovažují za větné členy věty řídicí, neboť, jak vyplývá z jejich odkazovací funkce, ukazují pouze, jakou větněčlenskou platnost má věta vedlejší, tj. „jsou prostředkem připojování vedlejších vět jako větných členů k větám řídicím“¹¹⁶. Odkazovací výrazy se tedy považují za součást spojovacího výrazu. Korelativní spojení se vyskytuje ve všech typech vedlejších vět, tj. ve větách adverbálních, obsahových i relativních, ovšem ne vždy je použití odkazovacího výrazu, a tím tedy i korelativního spojení závazné¹¹⁷.

V souvětných spojeních s větou adverbální (tj. v spojeních s mezipropoziční sémantickou závislostí) je odkazovací výraz obligatorní tam, kde hypotaktický spojovací prostředek není sám s to vyjádřit „danou významovou závislost“¹¹⁸. Jedná se zejména o spojky *že*¹¹⁹ a *aby*, které jsou teprve ve spojení s

---

¹¹⁴ Mluvnice češtiny III. Academia, Praha 1987, s. 449.

¹¹⁵ J. Hrbáček (SaS 1964, s. 83) nazývá odkazovací výrazy „prostředky závislosti členské“.

¹¹⁶ Hrbáček, J.: O syntaktické funkci korelativního spojení řídicí a závislé věty. In: SaS 25, 1964, s. 83.

¹¹⁷ J. Hrbáček (SaS 1964, s. 85) v této souvislosti mluví o „vlastní korelaci“.

¹¹⁸ Mluvnice češtiny III. Academia, Praha 1987, s. 452.

¹¹⁹ Část těchto odkazovacích výrazů nakonec se spojkou splynula, a tak vznikly tzv. spojky složené (*protože, přestože, sotvaže, takže, zatímco*): *Nikdy vinu nepřiznala, přestože o ní málokdo pochybuje* (MF DNES, 10.1.2004, s. A/11) - *Šlo tu o jazyk dosti vzdálený, takže přímé přejímání prostředků a konstrukcí nebylo možné* (Bauer, 1960, s. 20).

odkazovacími výrazy schopné vyjádřit různé významy vztahů kauzálního charakteru:

*Moje pohlavní dospívání bylo pro mě utrpením, bylo pro mě utrpením **proto**, že jsem v něm byla pohlavně zvrácená* (Kriseová, 1992, s. 104)

*Nervozita ho ochromila **natolik**, že mu při oznamování přihlášivších se zemí málem nikdo nerozuměl* (MF DNES, 1.11.2003, s. A/4)

*V celku se české souvětí v historické době vyvíjí **tak**, že se rozdrobenost souvětých typů odstraňuje nebo přehodnocuje* (Bauer, 1960, s. 356)

*Liší se od apozic **tím**, že nezávisí na žádném jméně* (Mathesius, 1961, s. 107)

*Písemné texty musí být **proto** explicitnější, aby mohly být vnímány adekvátně komunikačnímu záměru produktora* (Hrbáček, 1994, s. 33)

*V den své smrti dostal za úkol přeříznout potrubí ve výšce patnácti metrů **tak**, aby bylo možno část vyjmout a do mezery vložit kolenovitou odbočku* (Jedlička, 1994, s. 78)

Spojení časových spojek *když*, *co*, *než* a *jak* s odkazovacími výrazy s časovým významem slouží k zpřesnění základního významu těchto spojek:

*Přišlo se na to teprve **tehdy**, **když** hodila do záchodu větší kus a záchod se ucpal* (Kriseová, 1992, s. 20)

*Raketa včera vybuchla poblíž amerického velvyslanectví v Kábulu dvě hodiny **poté**, **co** se americký ministr obrany Donald Rumsfeld setkal v afgánské metropoli s místními předáky* (PN, 5.12.2003, s. 20)

*...kterýkoliv vojenský pán za dnešních časů by zašel od té rány **dříve**, než by mu zdravotnický sbor podal lžičku čaje, avšak Kozlík!* (Vančura, 1957, s. 38).

V souvětých spojeních s větou obsahovou je odkazovací výraz obligatorní *tehdy*, *když* se jeho použitím částečně nebo úplně mění lexikální význam řídicího predikátu:

---

*Přesto trvá na **tom**, že nejde o odškodnění, ale o „humanitární gesto“* (MF DNES, 10.1.2004)

*Člověk má děti od **toho**, aby se o něj postaraly* (Kriseová, 1992, s. 17)

Odkazovací výraz je obligatorní i v tom případě, když je vazba konstitutivní součástí valence řídicího predikátu:

*Záleží na **tom**, jestli ho už našli...* (J. Čapek, 1957, s. 70)

*Přesný termín závisí na **tom**, kdy islámští duchovní spatří první srpek nového Měsíce* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/10).

U sloves nepřechodných, která mohou být dvouvalenční i jednovalenční, se odkazovací výraz také zpravidla používá, přičemž „nemá již tak výrazně vytýkáci charakter jako u sloves přechodných, nýbrž charakter spíše zpřesňující“¹²⁰:
*Uvažuje se o **tom**, že by musely přerušit prodej na noc a během svátků* (MF DNES, 1.11.2003, s. A/1).

*Už při výčtu jednotlivých způsobů zesilování bylo tu a tam upozorněno na **to**, čím se angličtina liší od češtiny* (Mathesius, 1961, s. 192)

V souvětných spojeních s větou relativní se odkazovací výraz většinou nepoužívá, pokud je relativní věta uvozena zájmeným relativem, protože zájmené relativum je schopno svým tvarem vyjádřit závislost vedlejší věty jako větného členu. Podřazenost této vedlejší věty je tedy vyjádřena už relativem samým. To je dáno podstatou relativizace (viz 4.2). Pokud je odkazovací výraz přesto přítomen, neukazuje na syntaktickou povahu vedlejší věty, ale „slouží k vyznačení těsného a aktualizovaného vztahu mezi atributivní větou a determinovaným nominálním výrazem“¹²¹:

*Stál jsem na břehu v **tom** stavu, v **jakém** mě moje maminka přivedla na svět...* (Pavel, 1985, s. 24)

---

¹²⁰ Mluvnice češtiny III. Academia, Praha 1987, s. 451.

¹²¹ Tamtéž, s. 452.

*Junkce je **takový** druh řazení, při němž výpovědi jsou nebo mohou být spojeny spojovacími prostředky nehypotaktickými;...* (Hrbáček, 1994, s. 63)

Použití odkazovacího výrazu nesouvisí jen s povahou predikátu řídící věty nebo s nejednoznačností spojovacího výrazu. „S odkazovacími výrazy se dále zpravidla spojují slova vyjadřující členskou modalitu; bývají nejčastěji charakterizována jako ‚slova zdůrazňující‘.“¹²² Tato slova jsou řazena mezi příslovce, ovšem na rozdíl od příslovce mohou stát i před substantivy, adverbii a adverbialními výrazy. Podle Mluvnice češtiny III. (1987, s. 452) k těmto zdůrazňujícím slovům patří:

- vyjádření členského kladu a záporu při protikladu: *Dnes nepřišel ne proto, že je nemocen, ale (proto) že zaspal;*
- zdůraznění: *Do izotopického řetězce mohou vstupovat výrazy různého významu také proto, že se mezi nimi totožnost tvrdí* (Hrbáček, 1994, s. 18);
- omezení platnosti: *Jisté je pouze to, že se oženil v Mikulově* (MF DNES, 29.11.2003, s. A/2);
- vyjádření nejistoty: *Dítě řídilo traktor a život se mi právě prodlužoval jen jakousi šťastnou náhodou, snad proto, že neměla být porušena harmonie* (Kriseová, 1992, s. 27).

Odkazovací výraz je redundantní, pokud spojovací výrazy vyjadřují sémantický vztah věty vedlejší k větě řídící dostatečně zřetelně a jednoznačně (např. u vedlejších vět časových nebo příčinných; u spojkových i vztažných vět obsahových, má-li predikát řídící věty tranzitivní povahu). Pokud je odkazovací výraz přesto použit, má funkci vytýkací.

---

¹²² Mluvnice češtiny III. Academia, Praha 1987, s. 452.

4.3.2 Korelativní spojení v angličtině

I v angličtině se můžeme setkat s korelativním spojením vět, ale není tak hojné jako v češtině. V angličtině se korelativa označují jako „correlative subordinators“¹²³ a vyskytují se zejména v souvětých spojeních s větou adverbiální:

*But I never stay **as long as** I think I'm going to* (Steinbeck, 1961, s. 158)

*Analysis of phthalate levels in blood and urine in the general population are **higher than** scientists have anticipated...* (IHT, 28.4.2005, s. 3)

*Investor demand had been **so strong that** the difference between yields on a junk bond and a safe U.S. Treasury bond had shrunk substantially* (IHT, 28.4.2005, s. 14)

***The** harder they go up front, **the** better it will be for Forward Move...* (DT, 27.4.2005, S7)

***If** Rafael Benitez's team are successful in Istanbul and finish outside the top four, **then** the fourth-placed club, probably Everton or Bolton, must go into the UEFA Cup* (DT, 27.4.2005, s. S3)

Poslední příklad se v češtině nepovažuje za korelativní spojení. I v angličtině není *then* nezbytné. „Its insertion is more usual in an insistently persuasive argument or in a formal and deliberative style of writing, especially if the initial subordinate clause is lengthy and the relationship then needs to be recalled.“¹²⁴

Spojka *that* může být vynechána. Je to obvyklé zvláště v neformálních projevech:

---

¹²³ Přehled korelativních spojek podávají např. Quirk, R. – Greenbaum, S. – Leech, G. – Svartvik, J. (1985, s. 999-1000).

¹²⁴ „Jeho vložení je obvyklejší v naléhavě přesvědčivé argumentaci nebo ve formálním a promyšleném stylu psaní, zejména když počáteční subordinovaná věta je příliš dlouhá a vztah je třeba znovu připomenout.“ (Quirk, R. – Greenbaum, S. – Leech, G. – Svartvik, J.: A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman Group Limited, New York 1985, s. 1001 – překlad H.Č.).

We all got so hungry every night we could hardly wait to let the meat get done (Steinbeck, 1961, s. 159)

Korelativní spojení můžeme nalézt i v souvětných spojeních s větou obsahovou. Objevuje se ve větách určitých i neurčitých:

*Their abstractness and complexity is **such that** no human language – indeed, no sentence of any human language – has ever been fully described,...* (Langacker, 1967, s. 140)

*I can't decide **whether** to cultivate my mind and be a great dramatist, **or** to thumb my nose at the Golden Treasury and be a Princeton slicker* (Fitzgerald, 1961, s. 42)

V těchto větách ale korelace není tak frekventovaná jako v češtině, neboť v angličtině, jak už bylo několikrát zmíněno, může být vedlejší věta řízena předložkou, tedy není třeba, aby po předložce následoval odkazovací výraz, jako je tomu v češtině.

Ani v souvětných spojeních s relativní větou není korelativní spojení velmi časté:

*I worked there every day with **such** feelings **as** I have described,...* (Wolfe, 1961, s. 110)

Ovšem i v češtině není zpravidla třeba v relativních větách odkazovací výraz použít, proto se ani v českých souvětných spojeních s větou relativní nevyskytuje korelativní spojení velmi často.

4.4 Asyndetické spojení

Někdy dochází k tomu, že dvě věty, mezi kterými je subordinační vztah, jsou spojeny asyndeticky. Subordinační vztah pak není vyjádřen explicitně a signalizován pomocí hypotaktických prostředků¹²⁵, ale vyplývá z obsahového poměru spojených vět. J. Hrbáček (ČŘJ 1996, s. 294) pro takový typ spojení používá označení „složená věta s vedlejší větou nezávislou“. Zpravidla mohou nastat dvě situace:

- a) Ve spojení *Já vím, Vy jste to myslila upřímně* (Dendl, 1991, s. 80) druhá věta představuje nutné doplnění predikátu věty první, a proto nelze věty osamostatnit a utvořit spojení textové. Nejčastěji se v pozici druhé věty vyskytují věty plnící funkci předmětu: *Řada odborníků poukazuje: na počtu obětí se podepsala i tradiční výstavba v Bámu* (MF DNES, 10.1.2004, s. C/9), ale též podmětu nebo přívlastku: *Éda Kemlink rozvinul plán, byl krásně nakreslený, tuší vytáhnutý, stínovaný, ano i barvičkami vymalovaný* (Poláček, 1984, s. 32).
- b) Nastat může i situace, v níž je jedna věta zapojena do syntaktické stavby druhé věty významově volněji, např.: *Chlapec se zastavil: uviděl v jeskyni více, než si přál spatřiti* (J. Čapek, 1957, s. 142). Takové spojení můžeme převést na spojení textové. Zapojená věta má nejčastěji funkci příslovečného určení: *Lidé začali prchat, na hlavy jim ze stropu stékal žhavý roztavený plast* (MF DNES, 27.10.2003, s. A/1)
Já jsem teď tak hlídaná, nemůžu ani na krok nikam (Kriseová, 1992, s. 56)
Spisovná tradice byla přerušována, bylo třeba spisovný jazyk obnovit navázáním na starší stav (Bauer, 1960, s. 360).

---

¹²⁵ Podle J. Bauera (1960, s. 17) je však hypotaxe v takovém případě vyjádřena „intonačním sepětím a vázaností mluvnické stavby“.

V angličtině je asyndetické spojení obvyklé, protože v angličtině lze v mnoha případech, které byly popsány v předchozích kapitolách, za určitých podmínek hypotaktický spojovací prostředek vynechat. Ovšem v angličtině vynecháním hypotaktického spojovacího prostředku vedlejší věta neztrácí svůj hypotaktický charakter. Navíc subordinace je v angličtině signalizována nejen hypotaktickým spojovacím prostředkem, ale i dalšími způsoby (viz 4.), tudíž není v některých případech třeba, aby byla subordinovaná věta signalizována právě hypotaktickým spojovacím prostředkem, neboť její subordinovaný charakter je signalizován jiným způsobem. Následující příklady ilustrují ty případy, v nichž je v angličtině běžné vynechání hypotaktického spojovacího výrazu:

There were so many people in Athens with real problems it humbles you (DT, 27.4.2005, s. S5)

It is a pity you missed them (Waugh, 1984, s. 414)

It is the one we will follow here (Langacker, 1967, s. 141)

This approach is the oldest of all, going back at least to ancient India,...
(Langacker, 1967, s. 141)

Relatives of the Witchells family have been in Rome to pray for a miraculous recovery at the tomb of Pope John Paul II (DT, 27.4.2005, s. 2)

The writer has added a number of interesting details based on his observation of the city's streets and citizens (Witting, 1975, s. 85)

Vidíme, že vynechání hypotaktického spojovacího výrazu se objevuje ve všech typech subordinovaných vět, tj. ve větách adverbiálních, obsahových i relativních, i v různých stylových oblastech.

5. PŘEHLED SIGNÁLŮ A INDIKÁTORŮ SUBORDINACE

V následujícím přehledu signálů a indikátorů subordinace v souvětném spojení budeme postupovat stejným způsobem, jakým jsme postupovali v předcházejícím oddíle: budeme vycházet z českých souvětných spojení a signálů vyskytujících se v nich a budeme k nim uvádět všechny možné způsoby jejich vyjádření v angličtině.

V češtině

V angličtině

Souvětné spojení s větou adverbální:

- hypotaktická spojka
Ministr se svěřil s obavou o bezpečnost, když se ho MF DNES ptala na jeho soukromý a rodinný život (MF DNES, 20.11.2003, s. A/1)

- hypotaktická spojka
They did not look up as he approached them (Waugh, 1984, s. 411)

- hypotaktická spojka +
přítomnost určité slovesné
formy
If I see him, I'll pass the word you was looking for him (Steinbeck, 1994, s. 33)

- hypotaktická spojka + věta
neurčitá
Thirteen residents, including young

	<p><i>children, had to be rescued after being woken by fire alarms</i> (DT, 27.4.2005, s. 12)</p>
	<ul style="list-style-type: none"> hypotaktická spojka + věta neslovesná <p><i>Nine out of 10 motorists convicted of causing death while behind the wheel were jailed,...</i> (DT, 27.4.2005, s. 12)</p>
	<ul style="list-style-type: none"> neurčitá věta <p><i>He is lobbying Congress to renew the funding</i> (IHT, 28.4.2005, s. 5)</p>
	<ul style="list-style-type: none"> neslovesná věta <p><i>He squinted at her, half blinded</i> (Bradbury, 1984, s. 513)</p>
	<ul style="list-style-type: none"> inverze <p><i>Had she gone as far as Southampton she might have witnessed two dramatic passages</i> (Waugh, 1984, s. 405)</p>
<ul style="list-style-type: none"> korelativní spojení <p><i>Čím dřív odstartujeme, tím lépe pro nás</i> (MF DNES, 10.1.2004, s. A/6)</p>	<ul style="list-style-type: none"> korelativní spojení <p><i>The harder they go up front, the better it will be for Forward Move,...</i> (DT, 27.4.2005, S7)</p>

Souvětné spojení s větou obsahovou:

- hypotaktická spojka

Na základě rozboru konkrétního materiálu se ukázalo, že v souvětí podřadném nebyla rozhodujícím vývojovým činitelem členská funkce vedlejší věty (Bauer, 1960, s. 18)

- hypotaktická spojka

*Notice first **that** this string is ambiguous (Langacker, 1967, s. 136)*

- hypotaktická spojka (může být vynechána) + subjunktiv

*And he suggested **that** Actes Sud open a bookshop on the premises (IHT, 28.4.2005, s. 9)*

- hypotaktická spojka + věta neurčitá

*I wondered **whether** to leave him now and walk up the road to find a taxi (McEwan, 2004, s. 102)*

- neurčitá věta

Toai would like them to visit Vietnam (G2, 28.4.2005, s. 3)

<i>Souvětné spojení s větou relativní:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> relativum <p><i>V takovém těsnějším spojení, v němž vymizela pauza, je predikační schopnost apozice zeslabena na nulu (Mathesius, 1961, s. 105)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> relativum <p><i>The instrument is the thing with which the action is done (Jacobs, 1995, s. 23)</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> neurčitá věta <p><i>Most of the men and women living in this savannah are my children (Waugh, 1984, s. 407)</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> korelativní spojení <p><i>Stál jsem jsem na břehu v tom stavu, v jakém mě moje maminka přivedla na svět,... (Pavel, 1985, s. 24)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> korelativní spojení <p><i>I worked there every day with such feelings as I have described,... (Wolfe, 1961, s. 110)</i></p>

Výše uvedený přehled signálů a indikátorů subordinace v souvětném spojení naznačuje, že čeština a angličtina některé signály a indikátory sdílejí: jedná se o hypotaktické spojky, relativa a korelativa. Ovšem angličtina disponuje větší škálou těchto signálů a indikátorů, což se projevuje tak, že v některých souvětných spojení je nebo může být subordinovaná věta signalizována více způsoby, zejména se jedná o kombinaci hypotaktického spojovacího prostředku a přítomnosti jiné slovesné formy než verba finita. Protože v češtině neexistují věty neurčité a

neslovesné (takové konstrukce jsou v češtině považovány za polovětné nebo nevětné, tedy nemající větnou platnost), není v češtině možné, aby byla subordinovaná povaha nějaké věty signalizována jen její formou. V češtině je tedy třeba, aby tato povaha byla signalizována hypotaktickým spojovacím prostředkem, neboť bez tohoto prostředku subordinovanost určité věty není signalizována, ale pouze vyplývá ze vztahu mezi obsahy spojených vět.

Hypotaktické spojky v obou jazycích uvozují věty adverbiální a věty obsahové. Ve větách adverbiálních pak tyto spojky vyjadřují určité významové vztahy mezi spojenými větami a mohou se spojovat s dalšími spojkami nebo příslovci, popř. částicemi, čímž dochází ke specifikaci jejich sémantiky:

Pak jednou začaly padat bomby, právě když se střídaly směny (Jedlička, 1994, s. 33)

Just before the meeting was scheduled, a car on its way from Fallujah was pulled over as it approached a checkpoint (DT, 27.4.2005, s. 14)

Hlavní funkcí hypotaktických spojek uvozujících věty obsahové je vyjadřování hypotaxe a jejich repertoár je jak v češtině, tak v angličtině omezený. V angličtině však lze za určitých okolností některé hypotaktické spojky uvozující určité věty adverbiální a obsahové (zejména spojku *that*) vypustit, přičemž ale tato věta neztrácí svůj hypotaktický charakter:

Victor turned his head away so she would not see his eyes (Highsmith, 1984, s. 560)

They knew it came from the hills (Buck, 1961, s. 12)

Časté je vypuštění hypotaktické spojky v neurčitých a neslovesných větách adverbiálních či obsahových:

Still, the house is now also looking for French writers, evidently encouraged by Gaudé's Goncourt Prize (IHT, 28.4.2005, s. 9)

He squinted at her, half blinded (Bradbury, 1984, s. 513)

It is the role of governing bodies to deliver their sport (DT, 27.4.2005, s. S5)

Hypotaktické spojky stojí zpravidla na začátku věty vedlejší, výjimku v obou jazycích představují tzv. různovětné spojky v souvětí složitém, v němž je hlavní věta rozvíta větami vedlejšími řetězcově na ní závislými (vedle sebe však může stát i spojka a relativum):

*Soused i můj muž mu pokolikáté už vysvětlovali, že **když** nemá kde bydlet, musí se jít hlásit do místa svého trvalého bydliště* (Kriseová, 1992, s. 67)

*That requirement would rule out monkeys and apes, **because when** they catch Marburg of Ebola, they have even higher death rates than people do* (IHT, 28.4.2005, s. 10)

V angličtině je dále možné posunout spojku na druhé místo v adverbiálních větách přípustkových se spojkami *as*, *though* a *that*, přičemž před spojkou je umístěna jmenná část přísudku: *The hall, large as (that) it was, soon became crowded*. Takový slovosled je však typický zejména v knižním stylu. V češtině se s posunutím spojovacího výrazu dovnitř věty můžeme setkat u spojek *že*, *jak* a *aby* ve větách obsahových vyjadřujících nepřímou řeč: *Mohlo by se totiž také vykládat, že that je předmět závislý na předložce of a being že je k tomuto předmětu predikativní doplněk* (Mathesius, 1961, s. 178). Toto posunutí se vyskytuje zvláště v složitém souvětí s několikanásobnou větou vedlejší, ale v současné češtině není moc hojné.

Relativa v obou jazycích uvozují věty relativní a obsahové. Na rozdíl od hypotaktických spojek jsou relativa členem věty, jež uvozují. V relativních větách mají relativa vedle funkce spojovací a hypotaktické i funkci referenčně ztotožňovací. Angličtina má navíc i formální prostředky signalizující, zda se jedná o relativní větu restriktivní nebo nerestriktivní, a to zejména interpunkcí, možnost či nemožnost použít zájmeno *that* a možnost či nemožnost za určitých okolností relativum vynechat:

*The instrument is the thing with **which** the action is done* (Jacobs, 1995, s. 23)

*She wore a cotton house dress and red mules, on the insteps of **which** were little bouquets of reed ostrich feathers* (Steinbeck, 1994, s. 32)

Slovenes still enjoy many of the protections they were accustomed to under Yugoslavia (IHT, 28.4.2005, s. 2)

Takové formální prostředky čeština postrádá, proto jsou restriktivní i nerestriktivní věty z hlediska svojí formy stejné. Pokud jde o relativa uvozující obsahové věty, není mezi češtinou a angličtinou rozdíl.

Korelativní spojení skládající se z odkazovacího výrazu ve větě řídící a hypotaktického spojovacího výrazu ve větě vedlejší se objevuje jak v češtině, tak i angličtině. S korelativním spojením se v obou jazycích můžeme setkat v souvětných spojeních se všemi typy vedlejších vět. Ovšem v češtině je hojnější. Je to dáno jednak tím, že v angličtině je omezenější počet korelativních spojek, a jednak tím, že v angličtině mohou obsahové věty být řízeny předložkou, což v češtině možné není, a proto je v češtině třeba v takovém případě užít korelativní spojení.

Zjistili jsme tedy, že v některých případech se použití výše uvedených signálů a indikátorů subordinace v obou jazycích shoduje. Jde zvláště o ty případy, kdy v angličtině je vedlejší věta uvozena hypotaktickou spojkou, relativem nebo korelativem a je vyjádřena větou určitou.

6. ZÁVĚR

Hlavním záměrem této diplomové práce bylo vytvoření přehledu signálů a indikátorů subordinace v českém a anglickém souvětném spojení a porovnání shodných či rozdílných rysů jejich užití.

Nejdříve jsme se jak v češtině, tak v angličtině věnovali spojování vět, popisu souvětí a vztahů v něm existujících, přičemž jsme se opírali o práce současných českých a anglo-amerických lingvistů. Tato část nám poskytla východisko pro následující, hlavní část předkládané diplomové práce rozebírající jednotlivé signály a indikátory subordinace.

Analýza jednotlivých signálů a indikátorů subordinace v souvětném spojení vycházela z korpusu asi 800 českých souvětných výpovědí a přibližně stejného počtu anglických souvětných výpovědí sebraných z různých stylových oblastí (odborné literatury, novin a beletrie). V této části jsme se snažili popsat jednotlivé signály a indikátory subordinace, přičemž jsme vycházeli ze signálů a indikátorů vyskytujících se v českém souvětném spojení a hledali jsme všechny možnosti jejich vyjádření v angličtině. Tento postup jsme zvolili proto, že nám podle našeho mínění umožní jednak sestavit přehled signálů a indikátorů subordinace, jednak porovnat podobnosti a rozdíly jejich užití mezi oběma jazyky.

Vycházeli jsme z předpokladu, že v rámci signálů a indikátorů subordinace existují mezi oběma jazyky určité podobnosti. Práce ukázala, že je tento předpoklad správný, neboť čeština a angličtina sdílejí určité signály a indikátory subordinace v souvětném spojení, a to hypotaktické spojky, relativa a korelativní spojení. I jejich použití v obou zkoumaných jazycích vykazuje určité podobnosti, zejména v případech, kdy tyto signály a indikátory uvozují v angličtině věty určité. Ovšem i u vět určitých jsme zároveň zjistili, že zde existují mezi češtinou a

angličtinou jisté odchylky: v angličtině lze za určitých okolností hypotaktické spojky či relativa vypustit, aniž by věta ztratila hypotaktický charakter. Dále jsme při porovnání češtiny a angličtiny a jejich signálů a indikátorů subordinace zjistili, že angličtina disponuje větší škálou těchto prostředků, proto subordinace může být signalizována dalšími prostředky, které nemají v češtině ekvivalent, a navíc může být signalizována i více prostředky najednou, což je zachyceno v našem závěrečném přehledu signálů a indikátorů subordinace v souvětném spojení.

Doufáme, že analyzovaný materiál by bylo možno dále využít při zjišťování signálů a indikátorů subordinace v jiných jazycích a jejich konfrontaci s češtinou, případně s angličtinou, nebo při statistické analýze frekvence používání jednotlivých signálů a indikátorů ve zkoumaných jazycích.

SEZNAM LITERATURY:

- Bauer, J.: Vývoj českého souvětí. ČSAV, Praha 1960
- Čechová, M. a kol.: Čeština – řeč a jazyk. ISV nakladatelství, Praha 1996
- Daneš, F.: Věta a text (Studie ze syntaxe spisovné češtiny). Academia, Praha 1985
- Dušková, L. a kol.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Academia, Praha 1994
- Downing, A. – Locke, P.: A University Course in English Grammar. Prentice Hall International Ltd, UK 1992
- Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. SPN, Praha 1986
- Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998
- Halliday, M. A. K.: An Introduction to Functional Grammar. St Edmundsbury Press Ltd, Great Britain 1985
- Hrbáček, J.: Nárys textové syntaxe spisovné češtiny. TRIZONIA, Praha 1994
- Hrbáček, J.: O syntaktické funkci korelativního spojení řídící a závislé věty. In: Slovo a slovesnost 25, 1964, s. 81-95
- Hrbáček, J.: O pojetí a klasifikaci tzv. složitěho souvětí; typy souvětných konstrukcí. In: Slovo a slovesnost 26, 1965, s. 27-34
- Hrbáček, J.: Posunutí podřadicí spojky dovnitř vedlejší věty. In: Naše řeč 48, 1965, s. 204-208
- Hrbáček, J.: K poměru mezi spojovacími prostředky členskými a větnými (Podřadicí spojky v jednoduché větě). In: Naše řeč 50, 1967, s. 138-144
- Jacobs, R. A.: English Syntax. Oxford University Press, USA 1995
- Karlík, P.: Studie o českém souvětí. Masarykova univerzita, Brno 1995
- Kopečný, F.: Základy české skladby. SPN, Praha 1962
- Langacker, R. W.: Language and Its Structure. Harcourt, Brace & World, Inc., USA 1967

- Leech, G. – Svartvik, J.: A Communicative Grammar of English. 18th impression, Longman Group UK Limited, England 1991
- Macháčková, E.: K úloze některých spojovacích prostředků v textu (zvl. prostředků s významem odporovacím). In: Naše řeč 70, 1987, s. 113-122
- Mathesius, V.: Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961
- Mluvnice češtiny II. Academia, Praha 1986
- Mluvnice spisovné češtiny III. Academia, Praha 1987
- Nosek, J.: Contributions to the Syntax of the New English Complex Sentence. Univerzita Karlova, Praha 1966
- Quirk, R. – Greenbaum, S. – Leech, G. – Svartvik, J.: A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman Group Limited, New York 1985
- Rulíková, B.: Parenteze v současné češtině. Academia, Praha 1973
- Svoboda, K.: Souvětí spisovné češtiny. Universita Karlova, Praha 1972
- Šmilauer, V.: Novočeská skladba. 3. vydání, SPN, Praha 1966
- Štícha, F.: Křížení vět v češtině. In: Naše řeč 79, 1996, s. 26-31
- Van Valin, R. D. – La Polla, R. J.: Syntax. Cambridge University Press 1997
- Witting, S.: Steps to Structure. Winthrop Publishers, Inc., Cambridge, USA 1975
- Warriner, J. E. – Mersand, J. – Griffith, F.: English Grammar and Composition. Harcourt Brace Jovanovich, USA 1977

SEZNAM PRAMENŮ

a) Noviny

MF DNES, 27. 10. 2003, 1. 11. 2003, 29. 11. 2003, 10. 1. 2004
Pardubické noviny, 7. 11. 2003, 26. 11. 2003, 5. 12. 2003, 23. 1. 2004
International Herald Tribune, 28. 4. 2005
The Daily Telegraph, 27. 4. 2005
The Guardian, 28. 4. 2005 + příloha G2

b) Beletrie

Čapek, J.: Stín kapradiny. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1957
Čapek, K.: Spisy VIII. Československý spisovatel, Praha 1985
Deml, J.: Zapomenuté světlo. JOTA&ARCA JIMFA, Brno 1991
Drda, J.: Milostenky nemilostivé (Soudničky 1939-1940). Ivo Železný, Praha 1995
Jedlička, J.: Kde život náš je v půli se svou poutí. Mladá fronta, Praha 1994
Kriseová, E.: Sluneční hodiny. Atlantis, Brno 1992
Linhartová, V.: Rozprava o zdviži. Hynek, Praha 1998
Pavel, O.: Zlatí úhoři. Československý spisovatel, Praha 1985
Placák, P.: Medorek. Lidové noviny, Praha 1990
Poláček, K.: Bylo nás pět. Československý spisovatel, Praha 1984
Salivarová, Z.: Honzlová. Academia, Praha 2001
Šabach, P.: Hovno hoří. Paseka, Praha 2003
Vančura, V.: Marketa Lazarová. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1957
Vančura, V.: Útěk do Budína. Československý spisovatel, Praha 1963

- Amis, M.: Night Train. In: Gutenbergova čítanka moderní britské prózy. 2. vydání, Labyrint revue, Praha 2004
- Barnes, J.: Talking It Over. In: Gutenbergova čítanka moderní britské prózy. 2. vydání, Labyrint revue, Praha 2004
- Bradbury, R.: The Dwarf. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- Buck, P.: Dragon Seed. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961
- Dahl, R.: Man from the South. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- Faulkner, W.: Intruder in the Dust. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961
- Faulkner, W.: Dry September. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- Fitzgerald, F. S.: This Side of Paradise. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961
- Graves, R.: Earth to Earth. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- Hemingway, E.: Big Two-Hearted River. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961
- Highsmith, P.: The Terrapin. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- McEwan, I.: Enduring Love. In: Gutenbergova čítanka moderní britské prózy. 2. vydání, Labyrint revue, Praha 2004
- Steinbeck, J.: The Leader of the People. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961
- Steinbeck, J.: Of Mice and Men. Penguin Books, USA 1994

- Waugh, E.: The Man Who Liked Dickens. In: The Penguin Book of Horror Stories, Penguin Books Ltd., England 1984
- Winterson, J.: The Passion. In: Gutenbergova čítanka moderní britské prózy. 2. vydání, Labyrint revue, Praha 2004
- Wolfe, T.: The Story of a Novel. In: Readings in American Literature. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961

c) Odborná literatura

- Bauer, J.: Vývoj českého souvětí. ČSAV, Praha 1960
- Hrbáček, J.: Nárys textové syntaxe spisovné češtiny. TRIZONIA, Praha 1994
- Mathesius, V.: Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961
- Rulíková, B.: Parenteze v současné češtině. Academia, Praha 1973
- Halliday, M. A. K.: An Introduction to Functional Grammar. St Edmundsbury Press Ltd, Great Britain 1985
- Jacobs, R. A.: English Syntax. Oxford University Press, USA 1995
- Langacker, R. W.: Language and Its Structure. Harcourt, Brace & World, Inc., USA 1967
- Witting, S.: Steps to Structure. Winthrop Publishers, Inc., Cambridge, USA 1975

SEZNAM ZKRATEK

ČJŘ:	Čeština – řeč a jazyk
DT:	The Daily Telegraph
G:	The Guardian
G2:	příloha The Guardianu
IHT:	International Herald Tribune
NŘ:	Naše řeč
PN:	Pardubické noviny
SaS:	Slovo a slovesnost